

KADİM HİNT FELSEFESİNDE EĞİTİM

Ayşe İlden

DOKTORA TEZİ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

AĞUSTOS, 2024

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(....) ay sonra tezdin fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Ayşe

Soyadı : İlden

Bölümü : Felsefe Grubu Eğitimi

İmza :

Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Kadim Hint Felsefesinde Eğitim

İngilizce Adı : Education in Ancient Indian Philosophy

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazarın Adı Soyadı: Ayşe İlden

İmza:

JÜRİ ONAY SAYFASI

Ayşe İLDEN tarafından hazırlanan “Kadim Hint Felsefesinde Eğitim” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı’nda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Ali Dombaycı

(Felsefe Grubu Eğitimi Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Başkan: Prof. Dr. Emel Koç

(Felsefe Grubu Eğitimi Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Üye: Doç. Dr. Recep Batu Günör

(Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Üye: Doç. Dr. Esra Büyükbahçeci

(Hindoloji Ana Bilim Dalı, Ankara Üniversitesi)

Üye: Prof. Dr. Ekrem Ziya Duman

(Felsefe Grubu Eğitimi Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Tez Savunma Tarihi: 19/07/2024

Bu tezin Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı’nda Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Şaban ÇETİN

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Teyzeme

TEŞEKKÜR

İşbu tezin ortaya çıkış serüveninde her türlü desteği ile yanımda olan ve tez sürecim boyunca bilgi birikimi ve deneyimleriyle yol gösteren kıymetli danışmanım Prof. Dr. Mehmet Ali Dombaycı'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Henüz yirmi üç yaşında bir öğrenciyken akademik hayatıma destek olmaya başlayan hocam, rehberliğiyle, tezin bu son halini almasında temel taş olmuştur.

Tez jürimde yer alan değerli üyeler; Prof. Dr. Emel Koç, Prof. Dr. Ekrem Ziya Duman, Doç. Dr. Batu Günör ve Doç. Dr. Esra Büyükbahçeci'ye tez sürecim boyunca sağladıkları kritik görüşler ve yönlendirmeler için minnettarım. Ayrıca, Hindoloji alanında bana rehberlik eden ve bilgi birikimimi şekillendirmede büyük rol oynayan Prof. Dr. Korhan Kaya'ya özel teşekkürlerimi iletmek isterim.

Aynı zamanda; lisans eğitimim ve sonrasında desteklerini esirgemeyen Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümünün tüm değerli hocalarına, yüksek lisans ve doktora eğitimim sürecince katkıda bulunan Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Felsefe Grubu Eğitimi Ana Bilim Dalındaki bütün değerli hocalarıma, ikinci lisansımı tamamladığım Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Hindoloji Ana Bilim Dalındaki değerli hocalarıma ve Ludwig Maximilian Üniversitesi Hindoloji ve Tibetoloji Enstitüsünde beni stajyer akademisyen olarak ağırlayan Prof. Dr. Vincent Tournier hocama teşekkürü borç bilirim.

Son olarak, her zaman yanımda olan, desteklerini esirgemeyen geniş aileme ve canımdan öte arkadaşlarıma, bana ilham veren, motive eden ve yol gösteren herkese, her şeye içtenlikle teşekkür ederim.

KADİM HİNT FELSEFESİNDE EĞİTİM

(Doktora Tezi)

Ayşe İlden

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Ağustos 2024

ÖZ

Kadim Hint felsefesi, eğitim anlayışında derin ve zengin bir miras sunar. Bu tez, özellikle Vedik edebiyat ve Hint-Avrupa külliyyatının en eski kaynakları olan metinleri inceleyerek, Hint felsefesinin eğitim kavramını nasıl ele aldığını araştırır. Vedik dönemden başlayarak Vedalar, Upanishadlar ve çeşitli felsefi sistemler üzerinden Hint felsefesinin eğitim anlayışı detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Hint felsefesi, eğitimi sadece bilgi aktarımı olarak değil, aynı zamanda bireyin ruhsal ve zihinsel dönüşüm süreci olarak görür. Vedanta, Samkhya, Nyaya ve Buddhist felsefe gibi çeşitli Hint felsefi okulları, eğitimin hem bireysel özgürlüğe ulaşmada hem de toplumsal yapıların şekillenmesinde oynadığı kritik rolü vurgular. Ayrıca, masalların felsefi ve eğitsel boyutları üzerinde duran bölümlerle, Hint felsefesinin eğitimdeki geleneksel yöntemleri de ele alınmaktadır. Bu çalışma, Vedik metinlerin ve Hint-Avrupa külliyyatının eğitimdeki rolünü ve bu felsefi sistemlerin eğitim kavramına getirdiği yenilikleri detaylı bir şekilde tartışır. Yunan paideia'sının kurumsallaşmasında Kadim Hint felsefesinin etkisi olduğu düşünülerek bu çalışma yapılmıştır. Tezin amacı, Hint felsefesinin eğitim anlayışını kapsamlı bir şekilde analiz ederek, bu kadim bilgeliğin günümüzde de ne kadar önemli ve geçerli olduğunu göstermektir.

Anahtar Kelimeler : Hint felsefesi, Eğitim felsefesi, Vedalar, Upanishadlar, Vedik edebiyat, Vedanta, Samkhya, Nyaya, Buddhist felsefe, paideia, Hint masal edebiyatı,

Sayfa Adedi : xvii + 130

Danışman : Prof. Dr. M. Ali Dombaycı

EDUCATION IN ANCIENT INDIAN PHILOSOPHY

(Doctoral Dissertation)

Ayşe İlden

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

August 2024

ABSTRACT

Ancient Indian philosophy offers a profound and rich heritage in understanding education. This thesis examines how Indian philosophy addresses education mainly through the study of Vedic literature and the oldest sources of the Indo-European corpus. The thesis explores the educational views presented in the Vedas, Upanishads, and various philosophical systems starting from the Vedic period. Indian philosophy views education as a knowledge transfer and a spiritual and mental transformation process. Philosophical schools such as Vedanta, Samkhya, Nyaya, and Buddhist philosophy emphasize the critical role of education in achieving individual freedom and shaping societal structures. Additionally, the thesis delves into the philosophical and educational dimensions of storytelling, examining traditional education methods in Indian philosophy. This study provides an in-depth discussion of the role of Vedic texts and the Indo-European corpus in education and the innovative concepts these philosophical systems introduce to the field. This work was undertaken considering the influence of Ancient Indian philosophy on the institutionalization of Greek paideia. The thesis aims to thoroughly analyze the educational views within Indian philosophy and demonstrate the enduring relevance and significance of this ancient wisdom in contemporary times.

Keywords : Indian philosophy, philosophy of education, Vedas, Upanishads, Vedic literature, Vedanta, Samkhya, Nyaya, Buddhist philosophy, paideia, Indian folktale literature

Page Number : xvii + 130

Supervisor : Prof. Dr. M. Ali Dombaycı

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZ	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
ÖNSÖZ	xiv
SANSKRİT DİLİ ÜZERİNE	xvi
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
Problem Durumu	11
Araştırmanın Amacı	11
Araştırmanın Önemi.....	11
Yöntem	12
Avantajlar	12
Dezavantajlar	12

Sınırlılıklar.....	13
Kaynakların Güvenilirliği	13
BÖLÜM II.....	17
HİNT FELSEFESİ	17
Vedik Edebiyat	24
Samhitalar.....	24
Rigveda	25
Atharvaveda	27
Samaveda	27
Yacurveda	28
Brahmanalar.....	29
Aranyakalar ve Upanishadlar.....	32
BÖLÜM III	36
HİNT DÜŞÜNCESİNDE FELSEFE SİSTEMLERİ	36
Astikacılar (Yaratıcı Gücü Kabul Edenler).....	36
Samkhya-Yoga	37
Nyaya-Vaiśeṣika	41
Mīmāṃsā-Vedānta.....	42
Nastikacılar (Yaratıcı gücü reddedenler)	43
Çarvakalar	44
Cāinistler.....	45
Buddhistler	46
BÖLÜM IV	49
RİGVEDA FELSEFESİ	49

BÖLÜM V	57
FELSEFENİN EĞİTİMLE İLİŞKİSİ	57
Hint Felsefesinin Etik Temelleri: Dharma, Karma ve Ahimsa Kavramları	69
Dharma: Sosyal ve Ahlaki Görevler.....	69
Karma: Eylemlerin Sonuçları.....	70
Ahimsa: Zararsızlık/Şiddetsizlik İlkesi.....	70
Moksha: Nihai Amaç	70
Upanishadlar ve Etik	71
Eğitimde Etik ve Ahimsa	71
BÖLÜM VI	72
KADİM HİNT EĞİTİM FELSEFESİNE IŞIK TUTAN ANAHTAR KAVRAMLAR	72
Kadim Hint Felsefesinde Eğitim	72
Anahtar Kavramlar	75
Upanishadlar’dan Kavramlar	82
BÖLÜM VII.....	85
EĞİTİMİN EN GELENEKSEL METODU	85
Masallarla Felsefe.....	86
Masallarla Eğitim.....	94
Seçme Hint Masallarından İncelemeler	103
BÖLÜM VIII	108
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	108
KAYNAKLAR.....	120

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Samhitalar	25
---------------------------	----

ÖNSÖZ

İşbu mütevazı çalışma, “Tarih, geçmiş değildir, gelecektir.” düsturuyla hareket ederek felsefi/bilimsel düşüncenin, kendi tarihsel gelişiminden bağımsız değerlendirilemeyeceği kanaatiyle işe koyulmaktadır. Tarihsel ve kültürel geri planın izi ise insan düşüncesinin en erken dönemlerine kadar çeşitli disiplinler çerçevesinde sürülebilmektedir. Antropoloji, Arkeoloji, Felsefe, Hindoloji gibi pek çok disiplin kendi özgün yöntemleri ile düşünce tarihinin serüvenine odaklanmakta ve ülkemizde bu tür bilimsel araştırmaların önünü açmak için Mustafa Kemal Atatürk’ün Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin kurulmasını önermesi ile fakültenin ilk kurulan on bölümünden biri olan Hindoloji Bölümü şu ana kadar Kadim Hint Felsefesi alanına bir ölçüde ışık tutmaya gayret göstermiştir. Ancak ülkemizde yürütülen felsefe çalışmaları ağırlıklı olarak Batı Felsefeleri ekseninde yürütüldüğünden Kadim Hint Felsefesi üzerine yoğunlaşan başkaca bir ana bilim dalı ne yazık ki bulunmamaktadır. Bu sebeple, felsefe tarihi çalışmaları sırasında öncelikle Eski Yunan Felsefesi üzerine yapılan araştırmaların zorunlu olarak daha kökene, Kadim Hint düşüncesine gönderme yapması, bu çalışmanın ortaya çıkmasında motivasyon kaynağı olmuştur.

Tarihsel ve kültürel yolculuk, bundan yaklaşık dört bin yıl öncesine kadar tarihlendirilebilen yazılı kaynaklara sahip Kadim Hint düşüncesinin felsefi kritiğini gerekli kılmaktadır. En eski kaynakların başında, M.Ö. 1500’lü yıllara hatta çok daha geriye referans verilen Rigveda gelmektedir. Bu kaynakla bütün Hint-Avrupa Tarihi, Bilimi, Felsefesi ayrı ayrı ilgilenmekte hatta Almanlar daha ötede tüm Avrupa’yı kendilerinin temsil ettiği fikrinden hareketle Hint-Avrupa külliyyatını Indo-Germenik literatür olarak anmaktadır. Günümüz Batı Dünyası’nın akademik ilke ve standartları şekillenirken, Doğu araştırmaları ile ne kadar meşgul olduysa, başka bir deyişle, Batı’yı Batı yapan şey Doğu’yu araştırmakla mümkün olmuşsa, bu çalışmanın değerinin de benzer bir vizyondan ileri geldiğini belirtmek gerekmektedir. Mustafa Kemal Atatürk’ün de işaret ettiği Çağdaş Uygarlıklar Seviyesine erişebilmenin imkânı tarihimizi ve kültürümüzü bilimsel yöntemlerle aydınlatmaya katkı

sağlamaktan geçtiği üzere işbu mütevazı çalışma kendisini gerçekleştirmeye koyulmaktadır.

Hindistan'a binlerce yıl önce yapılan Avrupalı Arilerin/Aryanların göçü ile kendi kültür ve dillerinde ortaya koymuş oldukları Rigveda, felsefi düşüncenin gelişiminin izini sürmek için oldukça elverişli ve Türkçe'de çevirisi bulunan hayati öneme sahip bir eserdir. Yalnızca felsefi düşüncenin değil, bütün bilimsel, dinsel ve kültürel nosyonların gelişiminin anlaşılabilmesine kaynaklık eden bu eserin karakteristiğini şekillendiren en belirgin şey, Tanrı kelamı olarak kabul ediliyor olmasıdır. Rishi adı verilen ermişler tarafından kaleme alındığına inanılan ancak doğrudan bir vahiy olarak düşünülen Rigveda, dinler tarihi araştırmaları için de son derece kıymetli olmaktadır. 18.Yy. sonlarında Sanskrit dilinin keşfi adeta dünya tarihinin yönünü değiştirmiştir. Dünya siyasetinde ari ırk tartışmalarının cereyanından sosyal bilimlerin cephesindeki pozitivist eğilimlerin açıklanabilmesine kadar dayanan yepyeni perspektifleri anlamlandırabilmeye kadar pek çok alanı aydınlatmaya çalışan Es-kiçağ çalışmaları içinde Kadim Hint Felsefesi ile ilgilenmenin değeri kendisini açık biçimde ortaya koymaktadır. August Comte'un üç hal yasasının Sanskrit dili ve Rigveda'nın keşfiyle ortaya çıkmış olabileceğini hesaba katmak da son derece önemli bir noktadır. Comte'un insanlık tarihi içinde her medeniyetin kademeli biçimde aşacağı, teolojik, metafizik evrelerin nihayetinde pozitif evrede bilimsel açıklamalarla kavranan dünya görüşlerine varacağını dile getirme girişimi yine Kadim Hint Felsefesi çalışmalarında anlaşılması nispeten rahat olan bir çabayı göstermektedir.

SANSKRİT DİLİ ÜZERİNE

Sanskrit, dünya tarihindeki en eski ve en etkili dillerden biri olarak kabul edilir. Hindistan'ın kadim dili olarak bilinen Sanskrit, sadece edebi eserlerin değil, aynı zamanda felsefi ve dini metinlerin de taşıyıcısıdır. Bu bölümde Sanskrit dilinin alfabesi, dili, keşfi, kullanım alanları ve felsefi metinlerle ilişkisi incelenecektir. Sanskrit dilinin yazıldığı alfabe Devanagari alfabesi olarak bilinir. Devanagari alfabesinin ismi, Sanskrit dilindeki "Deva" (देव), yani "tanrı" ve "Nagari" (नागरी), yani "şehir" veya "kentsel" kelimelerinden türetilmiştir (Williams, 1899). Bu bağlamda "Devanagari" (देवनागरी), "Tanrıların şehri" anlamına gelir ve kutsal ve kültürel açıdan yüksek değerlere sahip bir yazı sistemi olduğunu ifade eder. Devanagari, Hindistan'da birçok dilin yazımında kullanılır ve Sanskrit'in yazılı formunu temsil eder. Devanagari alfabesi, 14 ünlü ve 33 ünsüz harften oluşur. Harflerin her biri belirli bir ses fonksiyonuna sahiptir ve fonetik yapısı oldukça sistemattir.

Ünlüler:

अ (a), आ (ā), इ (i), ई (ī), उ (u), ऊ (ū), ऋ (r), ॠ (ṛ), ऌ (l), ॡ (ḷ), ए (e), ऐ (ai), ओ (o), औ (au)

Ünsüzler:

क (ka), ख (kha), ग (ga), घ (gha), ङ (ṅa)

च (ca), छ (cha), ज (ja), झ (jha), ञ (ña)

ट (ṭa), ठ (ṭha), ड (ḍa), ढ (ḍha), ण (ṇa)

त (ta), थ (tha), द (da), ध (dha), न (na)

प (pa), फ (pha), ब (ba), भ (bha), म (ma)

य (ya), र (ra), ल (la), व (va), श (ṣa), ष (sha), स (sa), ह (ha)

Sanskrit, Hint-Avrupa dil ailesinin bir parçasıdır ve tarih boyunca edebi, bilimsel ve dini metinlerin yazımında kullanılmıştır (Coulson, 2006). Sanskrit, kelime yapısı, dil bilgisi kuralları ve zengin kelime hazinesi ile tanınır. Panini'nin yazdığı "Ashtadhyayi" adlı dil bilgisi eseri, Sanskrit dilinin yapı ve kurallarını detaylandırır ve dil bilimciler için önemli bir kaynaktır (Cardona, 1997). Sanskrit, Batı dünyasında 18. yüzyılda, özellikle Sir William Jones tarafından keşfedildiğinde büyük ilgi görmüştür (Rocher, 1980). Jones, Sanskrit'in Avrupa dilleriyle olan benzerliklerini keşfederek, Hint-Avrupa dil ailesi teorisini ortaya attı. Bu keşif, dilbilim ve tarih alanlarında yeni araştırma yolları açmıştır (Rocher, 1980). Sanskrit, özellikle Hinduizme ait dini metinlerinin yazımında kullanılmıştır. Veda'lar, Upanishad'lar, Mahabharata ve Ramayana gibi önemli eserler Sanskrit dilinde yazılmıştır (Radhakrishnan & Moore, 1957). Ayrıca, Ayurveda (geleneksel Hint tıbbı), matematik, astronomi ve diğer bilimsel metinler de Sanskrit dilinde kaleme alınmıştır (Wujastyk, 2003). Sanskrit, Hint felsefesinin temel taşıdır. Vedanta, Samkhya, Yoga, Mimamsa, Nyaya ve Vaisheshika gibi altı ortodoks (Astika) felsefi sistemin metinleri Sanskrit dilinde yazılmıştır (Radhakrishnan & Moore, 1957). Bu metinler, sadece Hindistan'da değil, dünya genelinde felsefi düşüncenin gelişiminde büyük rol oynamıştır. Sanskrit dilindeki kavramlar ve terimler, felsefi düşüncenin derinden anlaşılmasına olanak sağlar (Radhakrishnan & Moore, 1957).

Sanskrit dili, Hindistan'ın kültürel ve entelektüel mirasının korunmasında merkezi bir rol oynamıştır. Dilin alfabesi, yapısı, keşfi ve kullanım alanları, Hint felsefesinin anlaşılması ve incelenmesi için kritik öneme sahiptir. Sanskrit, sadece tarihi bir dil değil, aynı zamanda modern araştırmalar ve felsefi çalışmalar için de vazgeçilmez bir kaynaktır.

BÖLÜM I

GİRİŞ

“Eğer dünyada, tüm zenginlik, güç ve doğanın bahsedebileceği güzelliklerle en çok donatılmış ülkeyi bulmak için baştan aşağı dünyaya bakacak olsaydım- bazı bölgelerde adeta dünyadaki bir cennet- Hindistan'ı işaret ederdim. Eğer bana hangi gökyüzü altında insan zihninin en gelişmiş olduğunu, hayatın en büyük sorunları üzerinde en derin düşüncelere daldığını ve bu sorunların bazılarını çözümler bulduğunu sorsalar- hatta Platon ve Kant'ı incelemiş olanların dikkatini çekecek nitelikte çözümler- yine Hindistan'ı işaret ederdim. Ve eğer kendime soracak olsam, burada Avrupa'da, neredeyse sadece Yunan ve Roma düşünceleri ile, bir de bir Semitik ırkı olan Yahudi düşünceleri ile beslenmiş olan bizler, içsel yaşamımızı daha mükemmel, daha kapsamlı, daha evrensel, aslında daha gerçekten insana yakışır bir yaşam haline getirmek için en çok ihtiyaç duyduğumuz düzeltmeyi hangi edebiyattan çekebiliriz, bu yaşamı, sadece bu yaşam için değil, aynı zamanda transfigüre edilmiş ve sonsuz bir yaşam için - tekrar Hindistan'ı işaret ederim.”¹

F. Max MULLER

OXFORD

Aralık, 16, 1882

Felsefe, insanın varoluşunu, bilgiye ulaşma yollarını, hakikati, etiği, güzelliği ve anlamı sorgulayan ve inceleyen bir disiplindir. Felsefe, en temel insani etkinliklerin başında gelmektedir. İnsanın varoluşu, sınırlılığı, ölümlülüğü, akılsallığı gibi pek çok doğal niteliği, onu her dönemde kendisi ve içinde bulunduğu evrenle ilgili sorular sormaya yöneltmiştir.

¹ Bu alıntı Max Muller'in “Hindistan Bize Ne Öğretebilir” başlıklı ders kitabından alınmıştır. Giriş için uygun bir alıntı olacağı düşünüldü.

İnsanın tarihselliği sınırları içerisinde de bu soruların dile getiriliş ve yanıtlanış biçimleri farklılık göstermektedir. Bu sorgulama etkinliğinin izleri en eski medeniyetlere kadar sürülebilmekte; özellikle Kadim Hint Medeniyeti bu noktada çok önemli bir yer teşkil etmektedir. Dünyada pek çok felsefe tarihçisi, Eski Yunan'da kurumsallaşan ve en parlak dönemlerini yaşayan felsefe etkinliğinin köklerini Kadim Hint'te ve Kadim Hint'in yüksek dili Sanskrit'te aramak konusunda görüş birliğine varmaktadırlar. Ne yazık ki Sanskrit filoloğu yahut Hindolog olmak Kadim Hint Felsefesi alanında felsefenin doğasına uygun çalışmalar yapabilmeyi her zaman sağlayamamaktadır. Sanskrit metinlerde yer alan çoğu epistemolojik sorgulamanın derinliği ve felsefe terimlerinin çevirilerinin teknik felsefi terimlerle karşılanması konularında sıklıkla problem yaşanmaktadır (Hall, 1859, s. 10).

Felsefe sözcüğünün etimolojisinin Eski Yunan'a dayanması felsefe etkinliğinin kendisinin en temel insani etkinliklerden biri olduğunu yadsımayı, izlerinin yalnızca Eski Yunan Medeniyetine kadar sürülebileceğini haklı çıkarmamaktadır. Hatta böylesi bir iddia, Yunanlıların akıl çağıyla patlayan "philosophia" larının doğu medeniyetlerinde dini düşünme eğiliminden kurtulunamadığı için keşfedilememiş bir Yunan icadı olduğu sanrılarına kadar varabilmektedir. İnsanın varoluşu tarihselliğinden ayrı düşünülmemeyeceği için, her türlü insani etkinlikte köken mevzu bahis olduğunda Kadim Hint'in en doğru adreslerden biri olduğu açıktır. Konu hakkında Staal (2014) şöyle söylemektedir: Felsefenin, teolojinin hizmetçisi olduğu fikri ancak Hindistan'da teoloji diye bir şey varsa uygulanabilir. Teolojiyi etimolojik anlamda bir "Tanrı üzerine söylem" olarak alırsak, Hindistan'da da bir Tanrı olmasını talep etmeliyiz. Hindistan tanrılarla dolu gibi görünse de sözde felsefi sistemlerin birçoğunun tanrı gibi bir şeyi ve kesinlikle kişisel bir Tanrı'yı tanımadığını biliyoruz. Bu nedenle, "teoloji" teriminin Brahma Vidya (ilahi bilgi) ile eş anlamlı olarak kullanılmasının zor olduğu söylenebilir. Tarihsel olarak daha eski olan Brahmavid (bilge) ve Brahmavadin (ritüel uzmanı veya Vedanta felsefesini izleyen kişi) terimleri, A. B. Keith tarafından "teolog" olarak çevrilmiş olup, bu tercüme Keith'in Black Yajurveda Taittiriya Samhita'nın çevirisinde benimsenmiştir. Bununla birlikte, bu terimlerin çevirisinde karşılaşılan zorluklar göz ardı edilemez. Yajurveda'da Brahmavadin, "ritüel uzmanı" anlamına gelirken, Advaita Vedanta'da ise Vedantin (Vedanta felsefesini izleyen kişi) ile eşdeğerdir; bu da kişinin tüm varlıkları Brahman ile özdeş gördüğü anlamına gelmektedir. Eğer Hindistan'da teolojinin var olduğunu kabul edeceksek, bunu felsefenin açıkça işaret ettiği alanlarda değil, başka kontekstlerde aramamız gerekmektedir (Staal, 2014). Bazı felsefe tarihçileri felsefenin vatanı olarak Doğu Asya'yı ve özellikle de Hindistan'ı göstermektedirler. Bu iddi-

ayı savunanlardan Voltaire'e (1995) göre, ilim ve medeniyet adına her ne varsa hepsinin kaynağı Hintlilerdir. Hintlilerin icat ettiği bu birikim zamanla Kaldelilere, onlardan Mısırlılara ve daha sonra da Yunanlılara geçmiştir (s. 383). Alfred Weber'e (1991,) göre de Hint felsefesi, olağanüstü derecede zengin ve doktrinlerinde Yunan felsefesine son derece benzerdir. Ancak Hint felsefesi, Yunan felsefesini sadece dolaylı bir şekilde etkileyebilmiştir (s. 3). Kadim Hint Felsefesi konusunda uzmanlaşabilmek çok büyük zorlukları beraberinde getirmektedir. Felsefe bilgisi ile dünyanın en zor dillerinden olan Sanskrit dilini de bilmeyi gerektiren bu alan, yalnızca ülkemizde değil dünyada da gerekli ilgiyi pek görmemektedir. Özellikle ülkemizde alana yeterli akademik ilginin olmaması, felsefe disiplini ilgililerinin bu alanla ilgili yeterli akademik seviyeye erişme gayretlerinin olmaması, mevcut çalışma alanını neredeyse el değmemiş vaziyette bırakmaktadır. Burada yapılması hedeflenen çalışma, bu nadide alanın karanlığını aydınlatmak, yerli literatüre konuyla ilgili çalışma kazandırmak ve böylesi çalışmaların önünü açmayı sağlamaktır. Eski Hindistan'da eğitim, ormanların ıssız köşelerinde bilgelerin evlerinde gerçekleştirilirdi. Öğrenciler, hocalarının rehberliğinde temel eğitimlerini riyazet ve nefse hakimiyet egzersizleri ile alırlardı. Eğitim süreci, hocanın verdiği bilgilerin tekrarlanması ve doğru telaffuzun önemsenmesiyle devam ederdi. Öğrenciler, hocalarının ev işlerini yaparak ve doğayla iç içe yaşayarak büyük dersler alırlardı. Upanishadlar, Satyakama, Aruni ve Upamanyu gibi öğrencilerin eğitiminde doğanın büyük rol oynadığını gösterir. Öğrenciler, hocalarına derin bir itaat ve saygı gösterir, hocaları da onlara en yüksek bilgileri sunardı. Meşhur hocalar, bazen tek başına bazen gruplar halinde dolaşarak ormanlarda veya kraliyet saraylarında felsefi tartışmalar yapardı. Vedik dönemin ardından, hocalar bilginler meclisleri kurarak Çaranalar ve Parishadlar gibi gruplar oluşturmuşlardır. Eğitimde kadın öğrencilerin de yer aldığı görülmektedir; örneğin, Khana, Lilavati ve Atreyi gibi öğrenciler vardı. Öğrenciler, Vedik parçaları tekrar eder ve yaptıkları hatalara göre sınıflandırılırlardı. Eğitim konuları arasında Üç Veda'dan seçilmiş ilahiler, Atharva-Veda, Brahmanalar, Aranyakalar, Upanishadlar, Vedanga, Darşana ve Dharmaşastralar gibi önemli metinler bulunmaktaydı. Öğrenciler, eğitim gördükleri konuya göre 9, 18 veya 36 yıl boyunca öğrenim görürdü. Eğitim sürecinde Upadhyaya ve Açarya olarak adlandırılan iki tip hoca vardı ve öğrencilerini parasız eğitirlerdi. Eğitim sonunda, mezun olan öğrenciler gurularına Gurudakshina adı verilen bir hediye sunardı. Eski Hint eğitim sistemi, öğrencinin hocasına derin bir saygı ve itaat göstermesini gerektirirdi. Öğrenciler, dini görevlerini ihmal etmeden, arzularını kontrol altında tutarak, ahlaki ve etik değerlerle yetiştirilirdi. Eğitim, sadece akademik bilgi değil, aynı

zamanda karakter gelişimi üzerine odaklanırdı. Bu kapsamlı eğitim sistemi, modern zamanlarda dahi Benares ve Bhattapalli gibi yerlerde devam etmektedir. Hint eğitim sisteminin, öğretmen ve öğrenci arasındaki baba-oğul benzeri ilişkiyi vurgulayan yapısı, eğitimin doğrudan ve kişisel bir etkileşim yoluyla gerçekleşmesini sağlardı. Dil bilgisi, özellikle Vedik metinlerin doğru okunması gerektiği inancıyla, en önemli bilgi olarak kabul edilmiştir. Pāṇini'nin Ashtadhyayi adlı grameri, konuyla ilgili dünya çapında bilimsel anlamda yazılmış ilk dil bilgisi olarak kabul edilir ve bu metin, dilin kurallarını kısa ve anlaşılır formüllerle sunarak öğrencilerin kolayca bellemesini sağlar (Çağdaş, 1974).

Felsefe tarihi çalışmak bir tarih felsefesi tutumunu gerektirmektedir. Özellikle Eskiçağ felsefeleri ve bugüne değin uzanan etkileri söz konusu olduğunda böylesi bir tutum olmaksızın çalışma yapabilmek hayli güç olmaktadır. Ülkemizde felsefe geleneği batı felsefe geleneğine bağlı biçimde kökleşmiştir. Felsefe tarihinin de bu anlamda batılı bir yerleşikliğinden söz etmek yerindedir. Peki bu felsefe tarihinin doğası nedir? 18. yüzyıla kadar, Avrupa felsefe tarihinin izlediği model, Orta Çağ Arap tarihçileri ve filozofları tarafından benimsenen modele benziyordu. Felsefenin ilerleyişinin felsefi bir bakış açısıyla incelenmesi yerine, filozofların ve onların ekollerinin kayıtlarıyla ilgilenenlerin çıkarları doğrultusunda hareket eden bir felsefe tarihçiliği göze çarpmaktadır. Esasen bu tarihçilik, bugün bildiğimiz gibi felsefe tarihleri değildi, ilkin yazılmışlardır ve o zamandan beri benimsenen model genellikle takip edilir. Bugün dahi bu konuda yazmak isteyen herkes bu kitaplarda izlenen yerleşik tartışma yöntemini bir biçimde benimser. O zamandan bu yana ise felsefe tarihi çalışmalarında büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Pek çok ulustan akademisyenin önemli kitaplar yazarak oluşturdukları literatür bir şekilde belirli soru işaretleri doğurmaktadır. Felsefenin kökeni ve farklı bölümlere ayrılmasıyla ilgili yaygın anlatıların konunun tam ve doğru bir resmini vermeye ne denli yeter oldukları bir ölçüde tartışmaya açıktır. Düşünce tarihi, birbirini her daim besleyen canlı bir yapıda olduğundan, genel felsefe tarihinin daha kapsamlı anlatımlarına da her zaman ihtiyaç olacaktır. Bazı tarihi dönemler, restorasyonu mümkün olmayan şekilde kaybolmuştur ve bu dönemlere ilişkin bilgi kaynakları artık erişilebilir değildir (Bronkhorst, 2011, s. 116-117). Mısır ve Irak'ın Yunanistan'dan çok daha önce yüksek bir medeniyet geliştirdiği bilinmektedir. Aynı zamanda, Yunan felsefesinin Mısır'ın eski bilgeliğinden derinlemesine etkilendiği açıktır. Platon, yazılarında Mısır özdeyişlerine atıfta bulunarak, onların bilgi kaynakları olarak tartışılmaz otoriteler olduğunu öne sürmektedir. Aristoteles ise, Mısırlı rahiplerin dünyanın ilk filozofları olduğunu belirtir. Ancak, Mısır ile Yunanistan arasındaki ilişkinin ayrıntıları belirsizliğini

korumaktadır. Bu konuda sadece bilgisizlik değil, aynı zamanda kurtarma umutlarının da sınırlı olduğu görülmektedir. Babil ve Ninova uygarlıklarında geliştirilen kesin bilgilere de ulaşmak mümkün değildir. Bu spekülasyonların Yunan felsefesinin doğuşunda bir etkisi olup olmadığı bilinmemektedir. Felsefe tarihindeki bu boşluklar, doğası gereği doldurulması muhtemel olmayan bilgi eksikliklerinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, antik tarihin daha fazla bilgi sahibi olduğumuz bazı bölgeleri, felsefenin gelişiminin daha doğru bir taslağını çizmeye olanak tanımaktadır. Eski Hint tarihi bilgimizdeki artış, eski felsefi gelişmeler hakkında yeni bir bilgi kaynağı sunmaktadır. 18. Yüzyıl sonlarındaki Sanskrit dilinin keşfi, bu bağlamda bir devrim niteliğinde olmuştur. Böylece, felsefenin yükselişinin izini Yunanlılardan daha erken bir döneme kadar sürmek ve bu aşamadaki gelişimin doğasını ve kapsamını belirlemek mümkün hale gelmiştir. Ancak, bu gelişmelere gereken ilgiyi ülkemizde henüz göstermekte başarısız olmuş durumdayız ve hala on dokuzuncu yüzyıldan beri hâkim olan sınırlı felsefe tarihi görüşüne bağlı kalmaktayız. Avrupa felsefesi, Yunanistan'ın felsefi sorgulamalarıyla ortaya çıkmıştır. Hristiyanlığın yayılmasından sonra felsefenin ilerlemesi gecikmiş ve felsefenin Avrupa sahnesinden kaybolduğu bir aşamaya gelinmiştir. Birkaç yüzyıl aradan sonra Araplar sekizinci yüzyılda Yunan felsefesini incelemeye başladıklarında daha sonra onların aracılığıyla bu çalışmanın Avrupa'da yeniden canlandığı görülmektedir. Bu çalışmalar zamanla genel olarak Avrupa Rönesansı olarak tanımlanan aydınlanma hareketine yol açmıştır. Bu dönemde Avrupa, şimdiye kadar sadece ikincil kaynaklardan, Arap çevirmen ve yorumcuların çalışmaları aracılığıyla bildiği orijinal Grek metinlerine doğrudan erişim sağlamıştır. Rönesans'tan sonra, modern felsefenin yükselişini izleyebileceğimiz düşünce hareketi ise bu orijinale dönüş tutumuyla başlamıştır. Avrupa'da felsefe tarihi bu nedenle; Antik Felsefe, Orta çağ Felsefesi, Rönesans Felsefesi ve Modern Felsefe olmak üzere olarak dört döneme ayrılmaktadır. 19. yüzyılda ise Avrupalı aydınların, felsefe tarihinin genel bir taslağını çıkarmaya çalıştıklarında, hesaplaştıkları temel şeyin kendilerinden önce gelen bu dönemlere bölünme olduğunu görmekteyiz. Hristiyanlığın Avrupa zihni üzerindeki etkisi de bu bölünmede etkili bir faktördür. Avrupalı akademisyenler, insan gelişiminin tüm seyrini Hristiyanlığın ortaya çıkışı açısından yorumlama eğilimindedir. Böylece insanlık tarihini Hristiyanlık öncesi ve reform sonrası olmak üzere iki geniş döneme ayırırlar. Erdmann (1878) gibi felsefe tarihçileri, felsefenin gelişimindeki dönemleri aynı temelde belirlemeye çalışmışlardır. Dolayısıyla ona göre felsefe dönemleri, Hristiyanlık öncesi Yunan, Hristiyanlık sonrası Orta Çağ ve reform sonrası Modern dönemdir. Aynı tavır ülkemiz akademik çevrelerine de yaygın bi-

çimde nüfuz etmiştir. Fikirlerde ve uygulamalardaki yozlaşmaların temel sebebi yaygın kabul gören dini birtakım dogmalara bağlandığında çağa ayak uyduramama realitesi ortaya çıkmaktadır. Bunun genel felsefe tarihinin değil, sadece Batı felsefesi tarihinin bir anlatımı olduğu açıktır. Ancak yine de burada tekrar bizim felsefe tarihi geleneğimizin de cumhuriyet değerleri ile ortak biçimde alman ekollerle şekillendiğini ifade etmek gerekmektedir. Bunun sebebi olarak, daha kökende Hint ve Çin felsefesi henüz tam olarak gün ışığına çıkmadığından, bu sınırlı tablo genel bir tarihin yerini almış ve zamanla bu şekilde kabul görmüştür. On dokuzuncu yüzyıl boyunca yazılan felsefe tarihlerinin de aynı şekilde bu kabule dayandığı bilinmektedir. Felsefe tarihine ilişkin bu sınırlı görüş zihinlerimizde öylesine yer etmiştir ki, daha sonraki araştırmaların ortaya çıkardığı yeni bilgilere rağmen bu görüşü bir kenara atmayı başaramadık. Ne zaman bir felsefe tarihi düşüsek, karşımıza bu sınırlı resim çıkmaktadır. Kuşkusuz bu kabulün temelinde politik gericilik tehdidine karşı bir mücadelenin ve haklı bir kaygının bulunduğunu da belirtmek gerekmektedir. Ancak böylesi bir farkındalıkla niçin Doğu'nun katkısının göz ardı edildiği ve sistematik felsefenin başlangıcının Yunanlılara dayandırıldığı bir oranda anlaşılabilir görünmektedir. Ne var ki böyle bir felsefe açıklaması, yalnızca başlangıcı açısından değil, daha sonraki birkaç dönem açısından da birtakım eksiklere ev sahipliği yapmaktadır. Felsefenin ilerleyişine ilişkin görüşümüz, Batı'nın bu üç dört dönem anlayışından o kadar etkilenmiştir ki, onu başka bir perspektiften görmek çoğu zaman neredeyse hiç mümkün olmamaktadır. Tarihsel olarak, Hristiyanlık dönemi başlamadan çok önce, Buddhist metafizik düşüncenin belirli felsefe okullarında kristalleştiği genel olarak kabul edilmektedir. Bu çağlarda felsefenin ilerleyişini incelemek, Yunanistan'daki gelişmeler kadar Hindistan'daki bu gelişmelerle de ilgilenmeyi gerektirmektedir. Bu yüzyıllar boyunca Hindistan ve Yunanistan'daki felsefi söylemlerin doğası ve kapsamı üzerine karşılaştırmalı çalışmalar, büyük ilgi uyandırabilir türdendir. Her ne kadar böylesi çalışmaların özerk bir akademi anlayışı ile yapılabilmesi pek mümkün görünmese de bilgiye gönül vermenin bir gereği olarak literatüre katkı sağlayacak konulara işaret etmek son derece önemlidir. Nitekim Yirminci yüzyılın başından bu yana da bilğimiz artık Yunanistan'ın dört duvarı arasında sınırlı değildir ve Hint ve Çin felsefesinin zenginliğinin çoğu bize ifşa edilmiş durumdadır. Ancak bu bilgi ne yazık ki ülkemizde genel felsefe tarihi çalışmaları arasında hak ettiği yeri bulamamıştır. İroniktir ki eski anlayışın sınırlılığını fark eden yine batı olmuştur. Batıyı bilimsel ilerlemede lider yapan şeyin ta kendisi olarak kendisiyle hesaplaşması olarak tanımlayabilmek son derece yerinde görünmektedir. Bundandır ki cumhuriyetimizi borçlu olduğumuz Mustafa Kemal

Atatürk “eğer bir gün benim sözlerim bilimle ters düşerse bilimi seçin” demiştir. Batı’da bugün, eski bölümsel felsefe tarihlerinin yerine daha yeterli anlatılar üretmeye çalışılırken ülkemizde de bu tarihçilik anlayışının hak ettiği değere sahip olmasını savunmak adına işbu çalışma cumhuriyetin yüzüncü yılında ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, eski sınırlı felsefe tarihi anlayışının yerini, hak ettiği konuma sahip yeni ve daha eksiksiz bir genel felsefe tarihinin aldığı söylenemez. Artık elimizdeki malzemeyle, Doğu'nun katkılarının hakkıyla tanınacağı bir antik felsefe yazmaya çalışmanın zamanı gelmiştir (Organ, 1987, s. 7).

Bu çalışma, aynı zamanda, Kadim Hint Felsefesi çalışmanın gereksiz bir ilgi olmaktan öte bugünün toplumları ve insanları için çağdaş, aydın, demokratik ve hoşgörülü olabilmenin önemine dair göndermeler de barındırmaktadır. Nitekim böylesi bir toplumsal bilincin tarihsel disiplinlerden bağımsız gelişemeyeceği açıktır. Açıklık ve hoşgörülülük, bir kültürel miras olarak geleneği, kendi tarihsel koşulları içerisinde anlamayı ve çağdaş paradigmlar süzgecinden geçirmeyi gerektirmektedir. Bu süzgeç görevini de insanlık tarihinin en erken dönemlerinden beri felsefenin ve kendisinden doğan diğer bütün sosyal bilimlerle etkileşiminin göreceği tartışma götürmese gerektir. Hindistan'ın eğitim felsefesi, tarih boyunca derin bir kültürel ve dini mirasa dayanmaktadır. Eğitim, Vedik dönemden itibaren önemli bir yer tutmuş ve Upanishadlar gibi metinlerde eğitim kavramına sıkça rastlanmıştır (Radhakrishnan, 1957). Max Müller (1882), “Hint düşüncesinin derinliği ve genişliği, Batı'nın bilgiye yaklaşımını büyük ölçüde etkilemiştir” diyerek, Hint felsefesinin Batı eğitim sistemlerine olan etkisini vurgulamaktadır.

İşbu çalışmanın bazı kavramları açığa çıkarmayı hedeflediğini söylemek mümkündür. Sanskrit dilinde "eğitim" kelimesinin en yaygın karşılığı, genellikle "vinaya / विनय" olarak kullanılır. Ancak, birçok terimin, zaman zaman eğitimle ilişkilendirilebilecek şekillerde kullanıldığını dikkate almak gerekir. Bugün anladığımız haliyle bir eğitim kurumunun, dil veya siyasi yaşantıda tek bir kavramla ifade edilememesinin zorluğunu da vurgulamakta fayda vardır. Sanskrit dilindeki "sarva" (सर्व) sözcüğü genellikle "bütün" anlamına gelir. Bu terim, kapsayıcı ve evrensel bir nitelik taşır, çeşitli bağlamlarda kullanılır. Bu çalışmada, Kadim Hint Felsefesinde Eğitimin bir niteliği olarak bütünsellik vurgusu bağlamında kavram ele alınmaktadır. "Sarva," sadece maddi varlıkları değil, aynı zamanda soyut kavramları, düşünce biçimlerini ve evreni içeren her şeyi kapsamaktadır. Hindu felsefesinde ve metinlerinde sıklıkla kullanılan bu kelime, özellikle evrensel bir bağlamda tüm varlıkları

ve olguları ifade etmek için kullanılır. Sanskrit kültüründe, "sarva"nın kullanımı, bütünlük, birlik ve evrensel bağlantı kavramlarına vurgu yaparak, kapsayıcı bir perspektifi temsil etmektedir. Kadim gelenekte, bir öğretmen, en küçük bir canlıyı bile incitmeye özen göstermenin önemini vurgulayan bir değer olarak fark edilir. Guru (गुरु) ve Yogi (योगी) yani "hoca", bütüncül eğitimin hayati ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütünü (sarva / सर्व) anlamak için mistik bir yaklaşım gereklidir. Bu mistik yol, deneyimle birlikte, bu yolda rehberlik eden hoca (guru / गुरु ve yogi / योगी) ile eylem (karma / कर्म) yaşantımızın niteliğini anlamadan geçmektedir (Kaya, 2021; Monnier-Williams, 1876).

Kavramsal inceleme bir yana, eğitimin mahiyetine ilişkin yapılan felsefî çalışmalar bir noktada masal edebiyatına varmaktadır. Nitekim Hint Felsefesinde eğitimin geleneksel bir yönü olarak masallar oldukça göze çarpmaktadır. Kadim Hindistan'da başlangıçta sözlü gelenekle yayılan ve daha sonra yazıya geçirilen bazı masalların, Hindistan edebiyatı eserlerinde aynı hikayelerin farklı versiyonlarıyla anlatıldığı gözlemlenmektedir. Balıkçıl ile Yengeç, Aslan ve Tavşan, Kaplumbağa ile İki Kuğu, Üç Balık, Fare Kız, İki Başlı Yılan, Sadık Mongoz gibi masallar, bu anlatılardan sadece birkaçıdır. Bu hikayeler, "politika sanatını masalların içine işleyip fabl türünü yaratma" ve daha sonraki yüzyıllar boyunca sadece Hindistan'ı değil, aynı zamanda tüm dünyayı etkileme özellikleriyle dünya edebiyatında önemli bir konuma sahiptir. Bu nedenle, masal denildiğinde ilk akla gelen ülkenin Hindistan olması ve masalın kökeninin Hindistan olarak gösterilmesi, yerindedir (Kaya, 2006'dan aktaran Büyükbahçeci, 2019). Çalışmada masalların felsefî ve eğitsel boyutları üzerinde duran başlıklar da yer almaktadır. Masallarla felsefe ve masallarla eğitimin olanaklarını tartışan bu bölümlerle gerek felsefenin kökenine ilişkin olan söz-yazı tartışması dil felsefesi bağlamında gerekse de masalın eğitici işlevinin evrenselliği üzerinden bir çalışma alanı açmak üzerine incelemeler yapılmıştır.

Kadim Hint felsefesi, insanlığın entelektüel ve ruhsal gelişimine dair derin ve kapsamlı öğretiler sunar. Bu felsefî gelenekler, eğitim kavramını sadece bilgi aktarımı olarak değil, aynı zamanda bireyin ruhsal ve zihinsel dönüşüm süreci olarak ele alır. Vedanta, Samkhya, Nyaya, ve Buddhist felsefe gibi çeşitli Hint felsefî okulları, eğitimin hem bireysel özgürlüğe (mokşa) ulaşmada hem de toplumsal yapıların şekillenmesinde oynadığı kritik rolü vurgular. Bu tez, kadim Hint felsefesinde eğitimin merkezi rolünü ve bu felsefî sistemlerin eğitim anlayışlarının modern pedagojik yaklaşımlara olan etkilerini incelemektedir. Eğitimde kullanılan yöntemler, meditasyon ve mantıksal analiz gibi uygulamalar, bireyin ente-

lektüel kapasitesini geliştirirken, aynı zamanda ruhsal arınmayı da hedefler. Ayrıca, bu çalışmada Hint felsefesinin eğitim anlayışlarının toplumsal ve kültürel bağlamları ele alınarak, kadim bilgeliğin günümüzdeki eğitim sistemlerine nasıl entegre edilebileceği tartışılacaktır. Kadim Hint felsefesinin zengin ve çok yönlü yapısı, modern eğitim teorileri ve uygulamaları için önemli bir ilham kaynağı olmaya devam etmektedir. Bu çalışma, hangi amaca hizmet ederse etsin, hoşgörüsüzlüğü topluma dayatacak olan şeye karşı verilecek en yerinde cevabın felsefi bir tavrı ve akademik çalışmayı zorunlu kıldığı kanaatiyle yola konulmaktadır. Büyük resme bakıldığında, dünya tarihi ve siyaseti bakımından Hindistan'ın rolünü arkaik dönemlerden itibaren çarpıcı biçimde görebilmek mümkündür. 19. Yy.'da Sanskrit dilinin keşfinin doruk ilgiye ulaşmasıyla bütün Avrupa felsefesinin temel odak noktası haline gelen Hint-Avrupalılığın kökenleri araştırmaları bir çeşit rönesans olarak değerlendirilmiştir (Bronkhorst, 2011). Toplamların içinde bulundukları karanlık dönemlerden bir aydınlanma ve öze dönüş hareketiyle otantik mücadeleler vererek kurtulunabileceğine ilişkin tarihsel realiteler, Schopenhauer'in Hint mistisizmi, Nietzsche'nin Zerdüş'tü, Kant'ın dünya yurttaşlığı ve evrensel ahlak yasası ilgileriyle Kadim felsefeler üzerinden mevcut yozlaşmaya karşı bir felsefi çabayı ve insanlık umudunu ortaya koymuştur. Gelgelelim bu filozofların hiçbirisi otantiklik çabalarının, yalnızca bir yüzyıl sonra ari ırk meselesi üzerinden Avrupa'nın orta yerinde milyonlarca insanın sabun olacağı bir simülasyona varacağını tahayyül dahi edemez olsa gerektir. Elbette aynı zamanda tarihsel diyalektik, bunun antitezini de hümanizma ruhu olarak hemen ortaya koymuştur. Çağdaş felsefenin üstlendiği görev de bu ruhun gelişimine ve tümel bir insanlık düşüncesine işaret etmektir. İşte bugün burada bu çalışmayla hedeflenenlerden biri de yüce filozofların etik ve hümanist gayelerinin kendini gerçekleştirebilme koşulu olarak açık topluma hizmet etmektir. Nitekim akademi disiplini, potansiyel olarak yaşamak istediğimiz toplum türünü tehdite karşı felsefi bir tavır takınmak gerektiğinin önemi pek de tartışma götürmese gerektir. Akademik disiplinler ve toplum birbirinden bağımsız düşünülmesi zor şeylerdir. Özellikle sosyal bilimler alanında tarihsel ve felsefi çalışmalar yapabilmenin belirli bir toplum türüne ihtiyacı olduğu ve böylesi toplumların da aynı şekilde bu disiplinlere ihtiyaç duyduğu açıktır. Buradan hareketle çalışmanın bir başka boyutu da ülkemizin cumhuriyet değerlerinin ve aydınlanma hareketinin beslediği ve desteklediği bir çalışma olarak kendini gerçekleştirmekte olduğudur. Hindistan, sadece doğanın bahşettiği güzellikler ve zenginliklerle değil, aynı zamanda insan zihninin en derin sorunları üzerine eğilmiş felsefi birikimiyle de öne çıkar. Max Müller'in ifade ettiği gibi, Hint düşüncesinin derinliği ve kapsamı, Batı'nın bilgiye ve

hayata yaklaşımını zenginleştirecek niteliktedir. Bu kadim uygarlık, tarih boyunca çeşitli filozofların ve bilge kişilerin katkılarıyla, evrenin ve insanın doğasını anlamaya yönelik derin düşüncelere ev sahipliği yapmıştır. Kadim Hint Felsefesi, Yunan felsefesinin gelişimine olan dolaylı etkisiyle de dikkat çekmektedir. Voltaire'in ve Alfred Weber'in belirttiği gibi, Hint felsefesi, Batı düşüncesine ilham veren zengin ve doktrinlerle dolu bir mirastır. Bu miras, yalnızca felsefi değil, aynı zamanda kültürel ve sosyal yaşamın her alanında kendini göstermiştir. Kadim Hint Felsefesi'nin eğitim sistemi, öğrencilerin zihinsel ve ruhsal gelişimlerine odaklanarak, onların hayatın büyük sorunlarına çözüm arayışlarında rehberlik etmiştir.

Neden eskiçağ felsefeleri çalışmak çok kıymetlidir? Bu soruya verilecek yanıt öncelikle Aydınlanma düşüncesine atıfta bulunmayı gerektirmektedir. Aydınlanma devrim niteliğinde bir felsefi harekettir. Bu felsefi hareket, en temelde, yozlaşmaya karşı bir başkaldırı niteliği göstermektedir. Toplumumuz, kendi varlığını ve Aydınlanma ideallerini korumak için bir dizi önlem alabilir. Açık bir toplum olarak, bu amaçla şu adımları atabiliriz: kanıtları açığa çıkararak, farklı gelenekleri ve kaynakları dikkate alarak, taraflara tarafsız bir şekilde kulak vererek, vb. Bu sorumluluk elbette ki öncelikle akademisyenlere düşmektedir. Biz, geleneksel düşünce kalıplarına karşı bir karşı denge oluşturarak bu değerlere destek sağlıyoruz. Bu şekilde, tek istediğimiz dünyada- Aydınlanma değerlerinin egemen olduğu bir dünyada- kritik bir rol oynamaktayız. Kuşkusuz bu yolda engeller olacaktır. Belki sadece bir engel olarak kalacak belki de burada hedeflenen değerlere karşı üstünlük sağlayacaktır. Ancak sonuç her ne olursa olsun tarihsel diyalektik gereği her tez bir yerde bir boyutta kendini gerçekleştirmeye devam edecektir. Burada iki alıntı ile devam etmek uygun olacaktır. İlki Israel'in (2006, s. 871) Aydınlanma üzerine olan eserinin son cümlelerinden ikincisi de Atatürk'ün (ty) gençliğe hitabesinden olacaktır:

Radikal Aydınlanma'nın demokratik, eşitlikçi ve özgürlükçü arayışı sonunda başarısız olabilir veya daha doğrusu felsefenin tüm kıtalar üzerinde ve daha geniş anlamda beşeri bilimlerin, dünyanın üniversitelerinin, demokrasi, eşitlik, bireysel özgürlük, tam hoşgörü, ifade özgürlüğü, sömürgecilik karşıtlığı ve bizim evrensel seküler ahlakımızın tarihsel kökenleri ve gerçek karakteri hakkında insanlığa öğretmedeki başarısızlığı nedeniyle olacaktır.

İstikbalde dahi seni bu hazineden mahrum etmek isteyen dâhili ve harici bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklal ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin. Bu imkân ve şerait, çok namüsaait bir mahiyette tezahür edebilir (Türk Dil Kurumu, 2024).

Problem Durumu

Çalışmanın ana problemi, "Kadim Hint felsefesinin eğitim görüşü nedir?" sorusuna yanıt aramaktır. Bu ana problem çerçevesinde ele alınan alt problemler ise; "Kadim Hint felsefesinin ana hatları ve temel kavramları nelerdir?" ve "Kadim Hint felsefesini ortaya çıkaran tarihsel kültürel yapıyı karakterize eden şeyler nelerdir?" olarak belirlenmiştir. Ayrıca, "Geleneksel bir yöntem olarak masallarla felsefe ve/veya eğitim olanaklı mıdır?" sorusu da araştırmanın önemli bir alt problemi olarak ele alınmaktadır. Bu soruların yanıtlanması, Kadim Hint felsefesinin eğitim anlayışının kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına ve modern eğitim yaklaşımlarına olan potansiyel etkilerinin ortaya konmasına olanak sağlayacaktır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Kadim Hint felsefesinde eğitimin tarihsel ve kültürel boyutlarıyla birlikte kavranabilmesine olanak sağlamaktır. Ülkemizdeki eğitim felsefesi çalışmaları incelendiğinde, büyük oranda Batı felsefesinin eğitim görüşlerine odaklanıldığı, ancak buna karşılık Batı'nın kendi kökenlerini Hint'e dayandırmakla ilgili çalışmalarının iki yüz yılı aşkın bir süredir devam ettiği gözlemlenmiştir. Bu çalışma, Türkiye akademik çevrelerince henüz tam olarak değerlendirilememiş olan Kadim Hint medeniyetinin, özellikle eğitim felsefesi bağlamında karşılaşılan sorunlara belirli ölçülerde çözüm sunabileceği motivasyonu ile yürütülmektedir. Araştırma, Kadim Hint'te eğitim felsefesini derinlemesine anlamayı ve bu bağlamda modern eğitim teorilerine yeni perspektifler kazandırmayı hedeflemektedir. Ayrıca, bu çalışma, Kadim Hint felsefesinin zengin mirasını daha geniş bir akademik topluluğa tanıtarak bu alandaki eksiklikleri gidermeye katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın Önemi

Yerli literatürde, ele alınan problemlerin daha önce detaylı bir şekilde araştırılmadığı gözlemlenmiştir. Bu araştırmanın literatüre sağlayacağı katkı, kendisini açıkça göstermektedir. Araştırmanın titizlikle yürütülebilmesi için, konunun mahiyetine ilişkin temel metinlerin dili olan Sanskrit diline yüksek düzeyde ilgi gösterilmiştir. Bu bağlamda, Sanskrit dilindeki metinlerin doğru ve kapsamlı bir şekilde incelenmesi, araştırmanın güvenilirliğini ve derinliğini artıracaktır. Araştırmanın önemi, araştırma konusunun özgünlüğü ve çalışma için

gerekli yeterliliklerin edinilmesi yönündeki gayretle ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, günümüz felsefesinin kriz anlarında, Kadim Hint felsefesinin sunduğu alternatif çözümler ve perspektifler, bu araştırmanın önemini daha da artırmaktadır. Bu çalışma, modern eğitim felsefesine yeni ve değerli katkılar sunma potansiyeline sahiptir.

Yöntem

Araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Literatür taraması, doküman analizi ve tarihi yöntemler bu çalışmada başvurulmuş temel yöntemlerdir. Anahtar kaynaklar dikkatlice seçilerek güvenilirlikleri incelenmiştir. Bu yöntemler, kadim Hint felsefesinde eğitim konusunu derinlemesine ve kapsamlı bir şekilde ele almak için uygun bulunmuştur.

Avantajlar

Derinlemesine Analiz: Nitel araştırma yöntemleri, konunun derinlemesine ve detaylı bir şekilde incelenmesini sağlar. Bu, kadim Hint felsefesi gibi karmaşık ve çok katmanlı konuların daha iyi anlaşılmasına yardımcı olur.

Zengin Veri Kaynağı: Literatür taraması ve doküman analizi, mevcut yazılı kaynaklardan zengin veri elde edilmesini sağlar. Bu, araştırmanın teorik temelini güçlendirir ve çeşitli bakış açıları sunar.

Tarihi Perspektif: Tarihi yöntemler, konunun tarihsel bağlamını anlamaya yardımcı olur, böylece kadim Hint felsefesinde eğitimin gelişimi ve dönüşümü hakkında kapsamlı bir perspektif sunar.

Dezavantajlar

Veri Sınırlamaları: Ana kaynaklarda bazı konuların yeterince ele alınmamış olması, araştırmanın kapsamını sınırlayabilir. Bu durumda, ikincil kaynaklardan yararlanmak gereklidir.

Öznellik ve Yorum Farklılıkları: İkincil kaynakların kullanımı, yazarların öznelliği ve farklı yorumları nedeniyle araştırmaya belirli sınırlılıklar getirebilir. Bu, verilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini etkileyebilir.

Sınırlılıklar

Çalışmanın ana problemi, ele alınacak dönem itibarıyla, Kadim dönemin felsefesini irdelemek bakımından ortaya konacaktır. Günümüz Hint-Avrupalıları ile doğrudan ilgilenmemektedir. Ele alınan temel metinlerin tarihi M. Ö. 1200’li yıllara kadar dayanmaktadır. Çalışma, kadim Hint Felsefesi dönemiyle sınırlandırılacaktır; Hint Orta çağı ve sonrasını kapsamamaktadır. Kadim Hint felsefesi üzerine yapılan araştırmalarda, sözlü gelenek çok baskındır ve günümüze kadar devam etmekte olan köklü bir sözlü gelenek hakimdir. Bu sözlü geleneğin hakimiyeti, sosyal bilimciler ve tarihçiler için son derece temkinli olmayı gerektirmiştir. Tarih otoriteleri dahi, ikincil kaynaklara dayalı çalışmalarında birbirlerinden çok farklı perspektifler geliştirmiş olarak öne çıkmışlardır. Bu durum, konunun araştırılmasında belirli sınırlılıklar yaratmaktadır. Araştırmanın sınırlılıklarından biri, bazı konuların ana kaynaklarda doğrudan gözlemlenememesidir. Bu durumlarda, ikincil kaynaklardan elde edilen bilgiler kullanılmıştır. İkincil kaynaklar, ana kaynakları destekleyici ve tamamlayıcı nitelikte olup, güvenilir akademik çalışmalar ve otoritelerden seçilmiştir. Ancak, ikincil kaynakların yorumları ve analizlerinin öznelliği, çalışmanın sınırlılıkları arasında değerlendirilmelidir. Orijinal kaynakların referans gösterilemediği yerlerde, ikincil kaynakları referans gösterme, yöntem olarak benimsemiştir. Bu yaklaşım, araştırmanın derinliğini ve kapsamını artırmakla birlikte, ikincil kaynakların sınırlamaları göz önünde bulundurularak dikkatli bir şekilde değerlendirilmelidir. Ana kaynaklara dayanan bölümler güvenilir bir şekilde oluşturulmuş, dayanılamayan yerlerde ise ikincil otoritelerden elde edilen görüşler kullanılmıştır. Bu yöntemsel yaklaşım, kadim Hint felsefesinde eğitim konusunu derinlemesine ve kapsamlı bir şekilde ele almak için gerekli olan çeşitli veri kaynaklarının ve analiz yöntemlerinin dikkatli bir şekilde kullanılmasını sağlamıştır. Araştırmanın bulguları, bu yöntemin sağladığı geniş perspektif ve detaylı analiz sayesinde daha güçlü ve güvenilir bir temele dayanmaktadır.

Kaynakların Güvenilirliği

Hint felsefesi ve eğitimi konularında yapılan çalışmalar, bu alanın derinliğini ve genişliğini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Aşağıda, bu konuda önemli ve güvenilir kabul edilen kaynaklar detaylı bir şekilde incelenmiştir:

1. Max Müller, *"India: What Can It Teach Us?"* (1882)

Max Müller, Hint felsefesi ve edebiyatı üzerine çalışmalarıyla tanınan bir Hindologdur. 19. yüzyılın önde gelen akademisyenlerinden biri olan Müller, Sanskrit dilinin ve Hint metninin Batı'daki tanınmasını sağlamıştır. *"India: What Can It Teach Us?"* adlı kitabı, Hint düşüncesinin Batı eğitim ve felsefe sistemlerine olan etkisini tartışır. Müller, bu eserinde Hint felsefesinin derinliği ve genişliğini vurgulayarak, Batı'nın bilgiye yaklaşımını nasıl etkilediğini açıklar. Bu nedenle, bu eser Hint felsefesinin eğitim üzerindeki etkilerini anlamak için güvenilir bir kaynaktır.

2. Sarvepalli Radhakrishnan, *"The Principal Upanishads"* (1957)

Sarvepalli Radhakrishnan, Hint felsefesi konusunda otorite kabul edilen bir filozoftur. Hindistan Cumhurbaşkanlığı da yapmış olan Radhakrishnan, Hint felsefesinin Batı'da tanınmasını sağlamıştır. *"The Principal Upanishads"* adlı eseri, Upanishadlar'ın kapsamlı bir çevirisini ve yorumunu içerir. Radhakrishnan, bu eserinde Vedanta felsefesinin eğitimde bireysel özgürlüğü ve ruhsal gelişimi nasıl vurguladığını açıklar. Bu kitap, Upanishadlar'ın eğitimle olan ilişkilerini anlamak için güvenilir bir kaynaktır.

3. Wendy Doniger, *"The Hindus: An Alternative History"* (2009)

Wendy Doniger, Hinduizm ve Hint mitolojisi üzerine uzman bir akademisyendir. Doniger, Hindistan'ın dini ve kültürel mirasını derinlemesine inceleyen birçok esere imza atmıştır. *"The Hindus: An Alternative History"* adlı kitabı, Hinduizm'in tarihsel ve kültürel bağlamını geniş bir perspektifle sunar. Bu eser, Vedik edebiyatın ve Hint mitolojisinin eğitim üzerindeki etkilerini anlamak için güvenilir bir kaynaktır.

4. Eknath Easwaran, *"The Upanishads"* (2007)

Eknath Easwaran, Upanishadlar'ın modern İngilizce çevirilerini yapmış ve bu metinlerin eğitimle olan ilişkilerini incelemiştir. Easwaran, Hindistan'ın mistik ve felsefi metinlerini Batı okuyucularına tanıtmada önemli bir rol oynamıştır. *"The Upanishads"* adlı kitabı, bu metinlerin eğitimdeki yerini ve önemini açıklar. Easwaran'ın çalışmaları, Upanishadlar'ın eğitimsel sorgulamalarını anlamak için güvenilir bir kaynaktır.

5. Chris Chapple, *"Yoga and the Luminous: Patanjali's Spiritual Path to Freedom"* (2008)

Chris Chapple, Samkhya ve Yoga felsefeleri üzerine çalışan bir akademisyendir. *"Yoga and the Luminous: Patanjali's Spiritual Path to Freedom"* adlı kitabı, bu felsefi sistemlerin eğitim üzerindeki etkilerini tartışır. Chapple, Yoga ve Samkhya'nın zihinsel disiplin ve

mantıksal analiz yoluyla eğitimin önemini nasıl vurguladığını açıklar. Bu eser, Samkhya ve Yoga felsefelerinin eğitim üzerindeki etkilerini anlamak için güvenilir bir kaynaktır.

6. Arthur W. Ryder, *"The Pañcatantra" (1925)*

Arthur W. Ryder, Pañcatantra'nın en bilinen İngilizce çevirilerinden birini yapmıştır. Pañcatantra, Hindistan'ın en eski ve en bilinen masal koleksiyonlarından biridir. Ryder'ın çevirisi, bu masalların eğitimdeki rolünü vurgular. Pañcatantra masalları, çocuklara etik ve ahlaki dersler vermek için kullanılır ve bu nedenle eğitimde önemli bir araçtır. Ryder'ın çalışması, Hint masallarının eğitimsel değerini anlamak için güvenilir bir kaynaktır.

7. K. Narayan, *"Folktales from India" (1999)*

K. Narayan, Hint masallarının modern eğitimde nasıl kullanılabileceğini tartışan bir yazardır. "Folktales from India" adlı kitabı, Hint masallarının eğitimdeki yerini ve önemini açıklar. Narayan, bu masalların çocukların empati geliştirmesine ve etik değerleri öğrenmesine nasıl yardımcı olduğunu vurgular. Bu eser, masalların eğitici işlevini anlamak için güvenilir bir kaynaktır.

8. Surendranath Dasgupta, *"A History of Indian Philosophy" (1922)*

Surendranath Dasgupta, Hint felsefesinin kapsamlı bir tarihini sunar. "A History of Indian Philosophy" adlı eseri, Vedik dönemden başlayarak Hint felsefesinin gelişimini ayrıntılı bir şekilde ele alır. Bu kitap, Hint felsefesinin temel kavramlarını ve sistemlerini anlamak için vazgeçilmez bir kaynaktır.

9. Hermann Oldenberg, *"The Religion of the Veda" (1988)*

Hermann Oldenberg, Vedik din ve ritüeller üzerine derinlemesine araştırmalar yapmış bir bilim insanıdır. "The Religion of the Veda" adlı eseri, Vedik metinlerin dini ve ritüelistik yönlerini detaylı bir şekilde inceler. Bu kaynak, Vedik edebiyatın ve Hint felsefesinin dini kökenlerini anlamak için önemlidir.

10. Moriz Winternitz, *"History of Indian Literature" (1927)*

Moriz Winternitz, Hint edebiyatının tarihini kapsamlı bir şekilde ele alan önemli bir akademisyendir. "History of Indian Literature" adlı eseri, Vedik dönemden itibaren Hint edebiyatının gelişimini ve çeşitliliğini açıklar. Bu kitap, Vedik metinlerin edebi değerini ve Hint felsefesi üzerindeki etkilerini anlamak için güvenilir bir kaynaktır.

11. Korhan Kaya, "Hint Felsefesinin Temelleri" (2008)

Korhan Kaya, Hint felsefesinin temel kavramlarını ve bu kavramların tarihsel gelişimini ele alan önemli bir çalışmaya imza atmıştır. "Hint Felsefesinin Temelleri" adlı eseri, Hint felsefesinin kökenlerini, temel felsefe problematiklerinin Hint düşüncesinde ortaya çıkışını ve bu meselelerin Batı felsefesine etkilerini işaret eder. "Diyalektik" düşünmenin temelleri ve kültürel aktarımların önemini gösterir. Kaya'nın çalışması, Hint felsefesinin eğitimsel değerini anlamak için güvenilir bir kaynaktır.

12. Esin Kahya, "Hint'te Bilim" (1999)

Esin Kahya (1999), Hint bilim ve felsefesi üzerine önemli çalışmalar yapmış bir bilim tarihçisidir. Onun çalışmaları, Hint uygarlıklarının bilimsel katkılarını, bu katkılarının dünya bilimine etkilerini ve Hint felsefesinin bilimle olan ilişkisini derinlemesine incelemektedir. Kahya'nın eserleri, Hint bilimsel düşüncesinin özelliklerini ve tarihsel gelişimini anlamak için değerli kaynaklardır. Esin Kahya'nın "Hint'te Bilim" adlı eseri, Hint uygarlıklarının astronomi, matematik, tıp ve diğer bilim dallarındaki katkılarını kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Kitap, Hint bilimsel düşüncesinin özelliklerini ve bu düşüncenin Yunan ve diğer uygarlıklara olan etkilerini tartışmaktadır. Kahya, Hint bilim geleneğinin özgünlüğünü ve önemini vurgularken, bu geleneğin daha geniş bir tarihsel ve kültürel bağlamda nasıl anlaşıldığını da analiz etmektedir.

Bu kaynaklar, Hint felsefesi ve eğitimi üzerine yapılan çalışmaları derinlemesine anlamamıza yardımcı olmaktadır.

BÖLÜM II

HİNT FELSEFESİ

Felsefenin acı çekmekten doğduğunu söylemek de mümkündür. Din ile bir tür akrabalığı bulunan felsefe, dinin yardım edemediği, cevap veremediği, tatmin edemediği kişiler için her zaman büyük bir teselli olmuştur. Tarihin en erken dönemlerinden bugüne filozofa, stoacılıkla, dünyayı alaycı bir küçümsemeyle ya da epikürcü zevkle, doğanın, çevresindekilerin ve kendi vicdanının direncine karşı günlük savaşı yürüten kişi denmektedir (Ruben, 1947). İnsanlık öyle ya da böyle her daim acı çekmeyi bilmiştir. İlk avcı toplumlardan bu yana, hayvanları kovalamakla ilgili korkunç rüyaların, avcılardan çok av olan insanların uykusunu kaçırdığını biliriz. Yalnızca felsefe tarihi içinde bile, tüm dönemlerde, insanlığın acı çektiğini gözlemleyebilmekteyiz. Gelgelelim tarih öncesinde değil yalnızca Yunan, Hint ve Çin eskiçağlarından beri felsefenin izini sürebilmekteyiz. Felsefeyi tarih öncesi ilkel formlara dayandıramamanın sebebi; orada dönem bilgeliklerinin yalnızca masallar, mitler ve efsanelerde ifade edilmesidir. Bir oranda dünya görüşlerini, ahlaki öğretilerini, karamsarlıklarını, ölüm acısından, açlıktan, yapılan işten hoşnutsuzluktan, trajik aşktan ve kaderin adaletsizliğinden dem vurmaya görürüz. Burada döneminde bir leyleğin boynunun ne kadar uzun olduğu, insanların niçin hangi geleneklere sahip olduğu ve dünyanın nereden geldiği gibi etiyolojik ve kozmogonik düşüncelerin masalsı anlatılarına rastlayabiliriz. Buraya kadar dile gelen ifadeler, tarih öncesi doğayı açıklamaya yönelik ilk girişimleri teşkil etmektedir. Bu ilk girişimler daha sonra antik felsefenin başlangıcındaki doğa felsefesine yol açacaktır. Hindistan'da Thales döneminde mistisizme ek olarak doğa felsefesinin de yaratılmış olması tesadüf değildir. Doğa felsefesi ile başlayan hareketin Upanishad'larda mitsel-kozmogonikten doğanın felsefi yorumuna doğru atılan bu önemli adımı, yani mitos-tan logosa geçişin ilk örneklerinden birini iki düşünürde tam olarak görebilmekteyiz: Baba

ve oğul; Aruni ve Uddālaka eşsiz kanıtlar teşkil etmektedirler. Bir şekilde, felsefenin kökenine, kaynaklarına inmek, en eski büyü ve mitoloji alanına nüfuz etmeyi de gerektirecektir. Ancak dünyadaki hiçbir ülke, tarih öncesi başlangıçlara ilişkin bu tür araştırmalar için Hindistan kadar uygun değildir, çünkü Taş Devri avcıları ve toplayıcılarından ilk çiftçilere ve yerleşik kent sakinlerinin ilkel ve tarih öncesi gelişmiş kültürlerine kadar olan bağlantı yalnızca burada gözlemlenebilmektedir. Burada ifade edilen şeyi anlayabilmek için güncel bir Hindistan seyahati bile fikir verici olacaktır. Hindistan'ın kadim dönemden getirdiği ritüellerinin çoğu bugün hala günlük yaşam tarzlarında varlığını sürdürmektedir. Hinduizmin hâlâ pek çok ilkel unsurla dolu olduğunu açıkça görmekteyiz. Ayrıca doğa felsefesi ve mistisizm Hindistan'da Yunanistan'dan en az bir yüzyıl önce ortaya çıkmıştır. Aynı dönemde Yunanistan ve Hindistan'da Thales ve Anaximenes'in ilgilendiği arkhe meselesi, çok açık ifadelerle Kadim Hint düşünürleri tarafından dile getirilmiştir. Hindistan'da sadece tarihöncesi için değil, tarihin başlangıcı için de oldukça zengin kaynaklar bulunmaktadır. Savaşçı insanlarla dolup taşan kadim topraklarda soyut kavramların adım adım zihni fethetmeye başladığını görmekteyiz. Karmaşık düşünceleri derin bir mitolojik ön felsefeden özel bir şeye ancak orada dönüştürebilmek mümkün görünmektedir.

Hint felsefesi içerik bakımından Avrupa felsefesiyle ilişkilidir. Bu bağlantı yadsınamaz bir gerçeklikten ileri gelir. Orada kısmen de olsa Aryan dilinin konuşulması bu bakımdan önemli bir referans noktasıdır. Konuşmak, düşünmek ve felsefe yapmak birbirine ait olan eylemlerdir. Ne yazık ki çok yakın tarihe kadar sözde dünya tarihleri sadece Avrupa'yı konu alıyor ve sömürge halklarının ne kültürü ne de tarihi olduğunu kabul ediyordu. Artık bilimsel yöntemlerle felsefenin kökenine yolculuk edebilmek önemli bir çalışma alanı oluşturmaktadır (Ruben, 1947). İşbu çalışma da böylesi bir misyonla literatüre katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Amatörce Schopenhauer'in Hindistan'ın Upanishadlarına olan coşkusunu yansıtmak yahut mezhepçi bir ruhla Hindistan'ın kurtuluş özlemini paylaşmaktan farklı olan bir çaba ile insanlık tarihini felsefi ve bilimsel bir perspektifle ele almak henüz ülkemizde hak ettiği itibarı görmüyor olsa da dünyanın önde gelen akademik mecraları bu alana sahip çıkmaktadırlar. Felsefenin çeşitli dönemlerinde insan, eylem yaşantısıyla problematik hale getirilmiş; yaşamla ve diyalektik gereği ölümle de birlikte sorgulanmıştır. Eskiçağ felsefelerinin konu edildiği çalışmalarda da bu bakımdan yaşamsallığı yahut ölümlüğü ya da doğrudan ölümün kendisinin felsefesinin ön plana çıktığı görülmektedir. Sistematikleşen ve logosantrizme bürünen haliyle Eski Yunan felsefesi yaşamın anlamı üzerine düşünmede önemli bir referans noktası teşkil etmektedir. Buradan doğacak bütün batı fel-

sefesi, Helen Roma döneminden Ortaçağ'a Modern felsefenin kurucusu olarak kendisine işaret edilen Descartes'tan Kant'a oradan da günümüz varoluşçuluğuna kadar pek çok etik tartışma içinde ölüm, hakikati arama yolunda belirleyici bir rol oynar. Sokrates'in *gnothi seauton*'undan Kant'ın *evrensel ahlak yasasına* Stoa felsefesi ve Spinoza'nın yaşam sevincinden çağdaş felsefenin personalizmine bütün bir gelenek, ölümlü olan insanın yaşamındaki eylem ve özgür irade meselelerini ve buradan hareketle eğitime düşen misyonu örtük ya da açık biçimde ele almıştır. Felsefenin tüm tarihsel varlığı göstermektedir ki bu ölümlülük karşısında insan yaşamına ve bu yaşamın derinliğine ilişkin bir felsefi tavır geliştirme amacı kritik önem taşımaktadır. Peki bu felsefi tavır nasıl gelişebilmektedir? Bu konuda kadim dayanaklara ve asketik pratiklere, yaşama yönelim tutumları dönüştürme ve ölüm üzerine meditasyonlara diyalektik bir yöneliş kolaylık sağlamaktadır. Alman idealizmiyle kendini gerçekleştirme olarak kavramsallaşacak olan bu derin felsefi yönelim, kökende benliğin ve onun diyalektik izdüşümünün sorgulandığı meditasyonlarla Hint Felsefesinden itibaren izi sürülebilecek olan felsefe pratikleri ortaya koymaktadır. Platon'un Phaedon'unda, felsefe yapmanın öğrenmek, bilgelik yolunda olmak olduğu nasıl gösterilebilmekteyse Kadim Hint Felsefesinde de insanlık sancısının, acının, benlikten sıyrılarak kurtuluşa erdirecek bir felsefe pratiği sunmaya olanak sağladığı görülmektedir. Platon'a dayanarak, filozofun felsefi ve tinsel sorgulama pratikleri ile ruhu ve bedeni ayırma deneyiminin bir çeşit ölümle yüzleşme anlamına geldiğini söylemek yerindedir. Bu yolla saf kendilik keşfedilir, acıya neden olan benmerkezci benlik aşılmaya çalışılır. Buradaki acı, insanın bedensel deneyiminden kaynaklanan, sınırlı ve kusurlu yansımalarının mükemmel idelerin mutlak mevcudiyetinden kaynaklanan dünya ile bağlantı kurma noktasında hayati önemde görünmektedir. Eskiçağ felsefelerini karakterize eden her tür felsefi etkinlik esasen yaşama ve yaşamın değerinin sorgulanmasına dolayısıyla da etik tavır geliştirmeye işaret etmektedir. Bu etkinliklere örnek olarak Eski Yunan paideiasının hedeflediği parrhesia praxisine, Kadim Hint bilgeliliğinin çileci praxislerine işaret edebilmek mümkündür. Her iki yolda da dönüşüm ve gelişim kendilik realitesini bilmekle olanaklı hale gelmektedir. Önemi yadsınamayacak olan bu eylem yaşantıları, diyalogla açığa çıkmaktadır. Yaşamın kaosu ve karmaşası içinde doğru yaşamının bilgisine ulaşmaya yönelen bir tür çaba olan felsefe bilgisi kurtuluşun anahtarıdır. Dolayısıyla felsefi bilginin, kendiliği deneyimleme yolunda yapılan yaşam pratiklerinden geçtiğini söylemek uygun olacaktır. Söz konusu pratikler acıyla iç içe olan, ölümün büyük rol oynadığı etkinliklerdir. Kökenleri de Kadim Hint Felsefesine dayanmaktadır. Ortak kökenden ve gayeden türeyen Eskiçağ felsefeleri, başka bir deyişle bir

yaşam biçimi olarak felsefe, zihinsel ve bedensel acı ve ıstıraplarla diyaloga girmeye teşvik eden bir süreç resmetmektedir (Hadot; Foucault).

Yaklaşık dört bin yıldır Hintliler, kendiliğin ve gerçekliğin doğasına dair derin sorgulamalar içindedirler. Dünyanın en zengin ve en uzun soluklu kültürü etrafında şekillenen bu sorgulama etkinliği büyük bir bilgelik içermektedir. Herkes için yaşamın temelini teşkil eden “Varlığımın en gizli derinliklerinde neyim ben?” ve “İnsani ve ruhsal olanaklarımı nasıl tümüyle etkinleştirebilirim?” sorularını dört bin yıldır kendilik bilinci geliştirme yolunda attıkları adımlarlar çerçevesinde geliştiren Hintlilerin felsefeleri oldukça ilgi çekicidir (Koller, 2016). Eski Sanskrit edebiyatı, Hindistan'ın Aryan nüfusunun en az üç bin yıl önce kuzeybatıdan geldiğini kanıtlamaktadır. Vedalarda, bu insanlar kendilerini, Galya, Almanlar veya Gotlar'a uyan karakterlerde tasvir etmekteledir. Saç renklerinin sarı olup olmadığına dair bir kanıt bulunmamakla birlikte Hindistan'ın halihazırda koyu tenli bir halkla dolu olduğunu söylemek yerinde olacaktır; çoğunlukla Avusturalya yerlilerine benzeyen ve Dravidler adı verilen bir grubun Dravid dilini konuşarak oluşturdukları bir halk oldukları bilinmektedir. Bu ırklar, Tatar kanı ile güçlendirilmiş Negroid yerlilerdir. Kuzeyde Himalaya bariyeri tarafından çevriliydiler ancak Aryanlar Orta Asya düzlüklerinden Himalayalar üzerinden Indus ve Ganj'in büyük nehir havzalarına akmış ve göçlerinin bir kanıtı olarak nüfusun fiziksel karakterlerinde geniş bir değişiklik, bir dil ve bir edebiyat bırakarak yine de bir şekilde yerli halka absorbe olmuşlardır.

Kadim Hint felsefesini ele alırken, modern insanın, Avrupa'nın günlük yaşamındaki düşüncelerinden daha düşük bir düzeydeki düşüncelerle başa çıkmak zorunda kalacağını göz önünde bulundurmak gerekir. Miras aldığı dil ve yaşadığı genel entelektüel ortamına baktığında, batı felsefesi düşünceleri İbrani, Yunan ve Hristiyan kültürü ile zenginleşmiş görülmektedir. Ayrıca, Hint kozmolojilerinde bulunan felsefi düşüncenin temel taşlarının, sanatsız ve kaba dini imgelere gömülü olduğunu gözlemlemekteyiz. Düşük bir düşünce düzeyinin yüksek kavramsal düzeyde ifade edilebilmesi en büyük zorluğu oluşturmaktadır. Ancak aynı zorluk bir yandan da sosyolojik açıklamaların kavranmasını kolaylaştırmaktadır. Dönem zihniyeti karşısında bugünün kelimeleri ve felsefi ifadeleri, üretilmesi gereken düşüncelere tamamen yabancı olan bir analiz ve bağlantı zenginliği ortaya koyabileceğinden ötürü önyargısız biçimde Kadim Hint bilgelerinin konumuna kendini koymak, onların gördükleri gibi şeyleri görmek ve onlara verdikleri isimleri kullanmak derin bir tarihsel bakış açısını gerekli kılmaktadır. Bir nevi daha primitif bir zihin yapısına dönmek, kalıtsal kültürümüzü bir kenara bırakmak ve bir süre için barbar olmak adına çaba göstermek ge-

rekmeektedir (Gough, 2013). Kadim Hint Felsefesinde insan bilgeliğinin amacı, ruhu ölüm-cül durumun getirdiğı kötölüklerden kurtarmaktır. Bu amaç, ruhu bedenin bağlarından ayı- ran ve onu dünyevi varoluşun değersiz kısıtlamalarından bu yaşamda özgürleştirebilen yoğun soyutlamaların bir şeklidir. Belki de diğeri bir şekilde, hatta gelecekte, tamamen hu- zurlu bir dinlenmenin hatta tanrısal özün tamamen emilmesinin görkemlerine kadar getire- bilen bir yaşam pratiğı resmedilmektedir. Tüm bunlarda aktif çabayı, insanın gerçek mutlu- luğunu içsel düşünce ve tam bir durgunlukta görmeyi temsil eden teorileri doğal olarak besleyen bir iklimin gizemli ama sürekli etkilerini keşfedebilmekteyiz (Butler, 1858).

Kadim uygarlıkların bilimsel gelişimleri, modern bilimsel anlayışın temellerini oluşturu- muştur. Bu bağlamda, Antik Hint uygarlığında bilimin gelişimi, bilim tarihinin önemli bir dönüm noktasıdır. Esin Kahya'nın çalışmalarında belirttiğı gibi, Hint uygarlığında bilim, sistematik bir bilgi birikimi sürecinde gelişmiş ve zamanla modern bilime dönüşmüştür. Kahya, "Bilim-Bilim Tarihi, Felsefe-Felsefe Tarihi İlişkisi" adlı çalışmasında, bilimin ta- rihsel süreçteki gelişimini ve bu sürecin modern bilim üzerindeki etkilerini detaylı bir şe- kilde analiz etmektedir (Kahya, 2005). Bu çalışma, bilimsel bilginin tarihsel bir perspektif- ten anlaşılmasına katkı sağlamakta ve kadim uygarlıkların modern bilime olan etkilerini ortaya koymaktadır.

Hint felsefesi ve kültürü, Hindistan'ın zengin tarihi ve coğrafi çeşitliliğı içinde kök salmış- tır. Bu devasa coğrafya, dünya nüfusunun büyük bir bölümüne ev sahipliğı yapmış ve yapmaya devam etmektedir. Bu topraklar, pek çok farklı dilin, kültürün, inanışın ve yaşam tarzının bir arada varlığını sürdürdüğü bir mozaik gibi şekillenmiştir. 'Hintli' terimi, bu çeşitlilik içinde yer alan tüm insanlar için genel bir ifade olarak kullanılabilir. Ancak, 'Hin- du' sıfatı daha spesifik bir anlama sahiptir. Hinduizm inancına sahip olan kesim için kulla- nılan bu terim, dini bağlamda bir tanım sunar. Hindu olmayan Hintliler ise farklı dinlere mensup olabilirler. Örneğın, Buddhizm, Sikhizm, Jainizm (Jainizm), İslam ve Hristiyanlık gibi farklı dinler, Hindistan'ın dini çeşitliliğinin bir yansımasıdır. Ali İhsan Yitik'in (1998) "Hinduizmin Diğeri Dinlere Bakışı" başlıklı makalesinde, Hinduizmin diğeri dinlere yönelik tutumları detaylı bir şekilde incelenmektedir. Hinduizm, dört bin yılı aşkın tarihi boyunca farklı dinlerle etkileşimde bulunmuş ve bu dinlere karşı çeşitli yaklaşımlar geliştirmiştir. Yitik, Hindu kutsal metinlerinden ve modern Hinduların tutumlarından yola çıkarak, Hin- duizmin diğeri dinlere karşı tutumunu üç ana başlık altında sınıflandırır: dogmatik, uzlaş- macı ve çoğulcu yaklaşımlar. Dogmatik yaklaşım, Hinduizmin kendi inanç sistemini mut- lak doğru olarak kabul edip diğeri dinleri sapkınlık olarak nitelendirdiğı bir tutumu ifade

eder. Uzlaşmacı yaklaşım ise, özellikle İslam ve Hristiyanlık gibi dinlerle karşılaştığı dönemlerde, bu dinlerle kültürel ve siyasi ilişkiler kurmayı içerir. Çoğulcu yaklaşım ise, Hinduizmin farklı dinleri ve inanç sistemlerini tanıma ve kabul etme eğilimini gösterir. Bu bağlamda, Sanatana Dharma kavramı ve Rigveda'nın "Ekam sad vipra bahudha vadanti" (Hakikat tektir, bilgeler onu farklı isimlerle çağırır) ifadesi, Hinduizmin dini çoğulculuk anlayışının temellerini oluşturur. Hinduizm, bu kapsayıcı ve hoşgörülü yaklaşımıyla, farklı dini inançları tanıma ve kabul etme konusunda önemli bir rol oynamıştır. Hinduizm, geniş bir inanç sistemine sahiptir ve tüm tanrıları ve dinleri kucaklayan bir hoşgörüyü yansıtır. Ancak, Buddhizm Hinduizm'in etkisi altında Hindistan dışında gelişmiş ve farklı coğrafyalarda kurumsallaşmıştır. Dolayısıyla, Hinduizm, Hindistan'ın en eski ve köklü inanç sistemlerinden biridir ve diğer felsefi sistemlerin bir şekilde bu temelden türediği kabul edilir. Bu açıklamalar, Hintli ve Hindu terimlerinin farklı anlamlarını ve Hinduizm'in genel ve spesifik dini bağlamını daha iyi anlamamıza yardımcı olur.

Vedik edebiyat, Hinduizm'in temel metinlerini içermektedir. Rigveda, Samaveda, Yacurveda ve Atharvaveda gibi metinler, dini ritüeller ve eğitim metodolojileri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır (Doniger, 2009). Upanishadlar, Vedik metinlerin devamı niteliğinde olup, daha derin metafizik ve eğitimsel sorgulamalar içerir (Easwaran, 2007). Hint felsefesinin kökenlerini tespit etmek için en eski metinler olan Vedalar ve Upanishadlar izlenebilir. Vedik edebiyat, bu metinlerin üç farklı kola ayrıldığı bir literatür olarak bilinir. Vedik edebiyat, insanlık tarihindeki en eski edebiyat örneklerinden biridir. Bu edebiyat, Samhitalar, Brahmanalar, ve Upanishadlar ve Aranyakalar olmak üzere üç ana kola ayrılmaktadır. Samhitalar, Veda edebiyatının ilk kolunu oluşturur. Hint-Avrupa'nın en eski kaynaklarından biri olarak kabul edilen Samhitalar aynı zamanda "vedalar" olarak da anılmaktadır. Bu büyük edebiyat geleneği, yaklaşık olarak 3000 yıl öncesine kadar uzanmaktadır. Samhitalar, dört farklı Veda'ya ayrılmıştır: Rigveda, Samaveda, Yajurveda ve Atharvaveda. Rigveda, ilahi bilgiyi içerirken, Samaveda melodi bilgisi, Yajurveda kurban bilgisi ve Atharvaveda sihir formülleri bilgisi sunar. Veda kelimesi, Sanskrit dili "vid" (bilmek) eyleminden türetilmiştir ve bilgi, birikim, mükemmel bilgi anlamlarını içerir. Vedalara "apaurushya" denir, yani insanüstü, tanrısal, kutsal kökenli oldukları anlamına gelir. Vedaların tanrısal bir kökeni olduğu kabul edilir (Winternitz, 1927).

Bu edebi ve dini metinler, Hint felsefesinin ve kültürünün temelini oluşturur. Vedalar, Hindistan'ın tarih boyunca zengin ve karmaşık bir dini ve felsefi mirasa sahip olmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu metinler, Hint düşüncesinin evriminde ve şekillenmesinde

kilit bir rol oynamış ve birçok sonraki felsefi okulun doğmasına ilham kaynağı olmuştur. Rigveda'da bulunan düşünce evrimine derinlemesine baktığımızda, ilk önce evrenin yalnızca parçaların veya bir bütünün ilişkisi olarak değil, daha derin ve karmaşık bir yapı olarak algılanmaya başlandığını gözlemliyoruz. Bu evrim, evreni bazen bir parçası olarak gören ancak bazen de evrenden ayrı, onu aşan bir varlık olarak tanımlayan bir düşünce yapısının gelişimini işaret eder. Felsefi düşüncenin kökenlerine dair agnostik bir ruhun varlığı, zaman zaman en temel kozmolojik soruları bile cesurca sorgulayan bir ruh halini ifade eder: "Bu dünyanın yaratılıp yaratılmadığını kim bilebilir?" Bu tür sorgulamalar, düşüncenin derinliklerine inen ve evrenin kökenleriyle ilgili muğlaklıkları ele alan bir yaklaşımın belirtisidir. Kurban ritüellerinin artışı, bu eylemlerin kendi sonuçlarını doğurduğu yasanın değişmez doğasının kavranmasına yardımcı olur. Bu, tanrıların dünyanın ve insanın kaderinin yüce efendileri olarak algısını azaltmış ve henoteizm² eğilimini desteklemiş, tanrıların çoklu karakterinin azalmasına ve bazı çevrelerde tek tanrılığa doğru bir evrimin başlamasına neden olmuştur. Bu değişim, tanrıların rolleri ve doğası hakkındaki görüşlerin dönüşümünü yansıtır ve daha karmaşık bir kavramsal düzlemde düşünceyi ilerletir. İnsan ruhunun bedenden ayrılabilen ve yaptığı iyi veya kötü işlere göre başka bir dünyada acı veya haz yaşayan bir varlık olduğu düşüncesi gelişir. Bu, reenkarnasyon ve karma gibi kavramların temelini oluşturur ve insanın yaşamının ötesindeki varoluşsal boyutlarını ele alır. Bazı pasajlarda, insan ruhunun bitkilere veya başka bir varlık biçimine dönüşebileceği veya dünyada yeniden doğabileceği fikri de ima edilir. Atman kavramı, evrenin özü olarak tanımlanır ve Brahmanalar ve Aranyakalar'da *atman*'ın evrende olduğu gibi insanda da yüce öz anlamına gelmeye başladığını gösterir. Bu, Upanishadlar'ın büyük Atman doktrinine doğru bir ilerlemenin işaretidir ve Hint felsefesinin temelini oluşturan bir kavramı ortaya koyar. Tüm bu gelişmeler, Hint felsefesinin erken dönemine dair önemli bir perspektif sunar. Rigveda'dan Upanishadlar'a kadar olan süreç, düşünce yapısının evreni ve insanı anlama şeklindeki derin dönüşümü yansıtır. Bu süreç, Hint düşünce geleneğinin temellerini atmış ve Hindistan'ın felsefi zenginliğini şekillendirmiştir (Dasgupta, 1922).

² Henoteizm, birden fazla tanrının varlığını kabul eden ancak bunlardan sadece bir tanesini en yüce ve önde tutan bir inanç sistemidir. Henoteizmde, birden fazla tanrıya tapınılabılır ancak belirli bir tanrı, diğerlerinden üstün kabul edilir ve ibadet edilir. Diğer tanrılar genellikle bu ana tanrının farklı yönlerini temsil ederler veya onun yardımcıları olarak görülürler. Örneğin, Hinduizm'deki Brahman, çeşitli tanrılar aracılığıyla farklı nitelikleri veya yönleriyle ifade edilebilir; ancak Brahman, en yüce ve evrensel olanıdır.

Sistemantik felsefe geleneği öncesi takip edilebilecek metinler; Vedalar ve Upanishadlar olarak sıralanabilmektedir. Vedik Edebiyat olarak literatüre geçen edebiyat üç kola ayrılmaktadır.

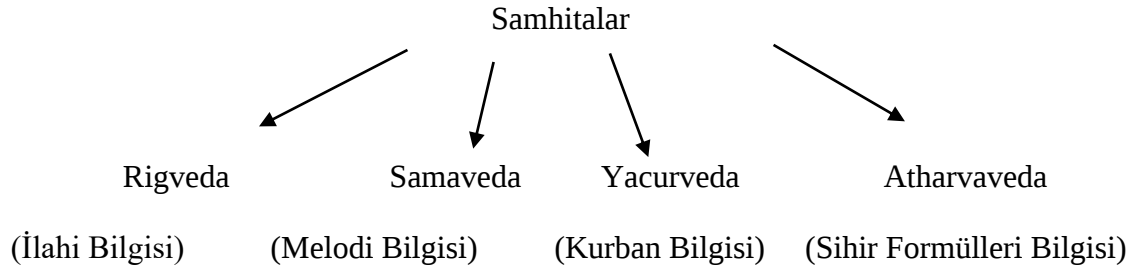
Vedik Edebiyat

Hint felsefesinin temelleri, antik dönemlerden bu yana Hindistan topraklarında gelişen ve çeşitli dini ve felsefi sistemlerin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Bu felsefi geleneğin en eski ve kutsal metinleri Vedalar ve Upanishadlar'dır. Vedalar, Hindu inançlarının ve felsefesinin temelini oluşturan metinlerdir ve Hindistan'ın dini ve kültürel yaşamının derinliklerine kadar nüfuz etmiştir.

Vedalar, üç ana bölüme ayrılan Vedik Edebiyat olarak bilinen koleksiyonlardan oluşur. Bunlar Samhitalar, Brahmanalar ve Aranyakalar/Upanishadlar'dır. Her biri farklı bir yönü vurgulayan ve farklı ritüelleri içeren mantralardan oluşur. Samhitalar, kutsal ilahileri içerirken, Brahmanalar, dini ritüellerin yorumlarını ve açıklamalarını içerir. Aranyakalar ve Upanishadlar ise daha metafizik ve felsefi konulara odaklanır ve insanın kendi doğasının sorgulanmasına yönlendirir. Vedaların Sanskrit metinler olması, onları apaurushya olarak kabul edilir kılar, yani kaynağını insanlardan değil, tanrılardan aldığına inanılmıştır. Bu nedenle, Vedaların otoritesi ve kutsallığı pek sorgulanmaz. Vedik Edebiyat, Hindu felsefesinin ve dini inançlarının evrensel karakterini yansıtır ve Hindistan'ın ruhani ve entelektüel geçmişinin temel bir unsurudur (Radhakrishnan, 1957).

Samhitalar

Veda edebiyatının ilk kolu Samhitalardır. Hint-Avrupa'nın en eski kaynakları olarak kabul edilen Samhitalar, "vedalar" olarak da anılmaktadır. Bu büyük edebiyatın tarihi yaklaşık olarak 3000 yıl öncesine kadar dayanmaktadır. Burada yer alan veda ilahileri Hint-Avrupa'nın en eski metinleridir ve metinleri de dili de buna delildir. Samhitalar kendi içinde dörde ayrılmaktadır.

Şekil 1. Samhitalar

Veda sözcüğü kelime anlamı Sankrit “vid” (bilmek) eyleminden türemiş ve bilgi, birikim, mükemmel bilgi anlamlarına gelmektedir. Vedalara *apaurushya* denmektedir. Bu sözcükle, vedaların insanüstü, tanrısal, kutsal kökenli olduğu anlatılmaktadır. Vedaların tanrı sözü olduğu kabul edilmektedir (Winternitz, 1927).

Rigveda

Vedaların en ünlüsü Rigvedadır. Rigveda 1028 ilahi (sukta) ve 10 kitap (mandala)dan meydana gelmektedir. Her bir ilahisi çeşitli ermişler tarafından kaleme alınmış olan Rigvedada çeşitli şiir ölçüleri kullanılmıştır. Bu ilahiler, bizlere dönemin kültür ve coğrafyası hakkında bilgiler vermektedir. Yaklaşık olarak M.Ö. 1250 yıllarına kadar tarihlendirilen Rigvedada 33 büyük tanrıya yakarış bulunmaktadır. En başta İndra, Agni, Soma, Varuna, İki Aşvin, Vayu, Surya gelmektedir. Rigvedada önemli olan şeylerden biri 10.kitap 90.ilahide olmak üzere sadece tek bir yerde kast sisteminden bahsediliyor oluşudur. Bu kast sisteminin katı kuralları vardır. Rigveda kshatriyaların kralların yanında bir rahip bulunur bu rahibe purohita denmektedir. Bazı ilahi ve beyitlerinin çeviri ve yorumları oldukça zordur. İlk olarak gramerci Panini M.Ö. 4-5.yy’da yaşamış olan Panini ve gramerci Yaska bu ilahi ve beyitlerin çeviri ve yorumları üzerinde çalışmalar yapıp bir tür sözlük olan *Nigantu* ile etimoloji bilgisi veren *Nirukta* adlı eserlerinde Rigveda ilahilerini açıklamaya çalışmışlardır. M.S. 14.yy’da yaşamış olan büyük yorum ustası Sayana bu konuda en önemli çalışmalara sahiptir pek çok batılı bilim insanları Sayana’nın yorumundan yararlanmışlardır, bu yorum üzerine çalışmalar yapmışlardır. Bu Avrupalı bilim insanlarının başında da H.H. Wilson, Rudolf Roth, H. Grassman, Alfred Ludwig, R. Pischel, K.F Geldner, H. Oldenberg, W.D. Whitney gelmektedir. Tanrılar belli doğa olaylarının kişileştirilmesiyle oluşturulmuştur. Rigvedada güneş, ateş ve ay tanrısına değil güneşin, ateşin ve ayın bizzat kendilerine yakarılmıştır çünkü bunlar doğal fenomenlerdir bu doğa fenomenle-

ri mitolojilere dönüşmüştür. Hint mitolojisinde tanrı dendiğinde brahma vishnu siva trimurti üçlüsünü oluşturan epik dönem tanrıları akla gelir. Veda döneminde 33 tane tanrı olmasına rağmen en çok tanınan ve Vedik dönemin önemli tanrıları surya güneş tanrısı, soma ay tanrısı, (rigvedanın 9.kitabı sadece soma ay tanrısına aittir) agni ateş tanrısı, dyaus gökyüzü tanrısı, marutlar fırtına tanrıları, vayu rüzgâr tanrısı, apas su tanrısı ushas şafak tanrısı ve prthivi yeryüzü tanrısıdır. Bunlar o dönemde ilahiler döneminde güneş tanrısına değil bizzat güneş ay ve ateşin kendisine yakarılmıştır. Bunlar gibi tanrılar doğal fenomenlerin bir görünüşleridir ve bu fenomenler mitolojik özelliklere dönüşmüşlerdir bu şekilde de efsaneler oluşmuştur. Bunlardan başka bu mitolojik figürlerin yanı sıra indra varuna mitra aditi vshnu puşan iki aşvin gibi tanrı ve tanrıçalar da vardır. Tanrılara verilen sıfatlar sayesinde yeni tanrılar da ortaya çıkmıştır mesela savitar soluk veren veya hayat veren anlamına gelmektedir. Vivasvat parlayan anlamına gelmektedir bu sıfatlar önce güneşe verilmiş sıfatlarken daha sonra bağımsız birer güneş tanrısı olmuşlardır ve çeşitli kabileler ve zamanlarda tanrıların niteliklerinde de farklı değişiklikler yaratılmıştır (Oldenberg, 1988; Jacobi, 1910).

İlk olarak vedik edebiyat dendiğinde üç ana grup kaynağımız vardır. İlki samhitalar, ikincisi brahmanalar, üçüncüsü de aranyakalar ve upanişadlardır. Bunların dışında yardımcı kitaplar sutralardır bunlar da üçe ayrılmaktadır. Gene vedaları anlamamıza yardımcı olan vedangalar diye isimlendirilen fonetik, astronomi gibi konulardan bahseden bir eser grubu daha var. Rigveda 1028 ilahi 10 kitap mandaladan olduğu, vişiler tarafından ve arilerin sadece kuzey hindistanda yayılmalarını sağladıkları görülmektedir. Çeşitli kabileler ve çeşitli zamanlar tanrıların niteliklerinde de çeşitlilik yaratmıştır. Vitra, vishnu, puşan Rigvedada güneş tanrıları olarak görünmektedirler. Puşan olasılıkla küçük bir çoban aşiretinin tanrısıdır, vitra ise avesta da mithra olarak geçmektedir bu da Hintli ve İranlıların ortak yaşadıkları döneme ait güneş tanrılarıdır. Ancak bütün tanrıların temelinde doğal bir fenomenin olduğunu söylemek de zordur. Bilim insanlarının tanrılar hakkındaki düşüncelerinde bazı farklılıklar olduğu da görülmektedir. Arilerin bir kolu İran'a geçer bir kolu da Hindistan'a dolayısıyla tanrılarda bazı farklılıklar vardır. Hindistan'da yama ölüm tanrısıdır avestada da yima olarak insan ırkının ilk atası olarak geçmektedir. Rigveda ilahilerini dile getiren şairler farkında olarak ya da olmayarak büyük bir mitoloji oluşturmuşlardır. Indra vedik edebiyatın önemli bir tanrısıdır. Rigveda'da kıymetli sanatsal öyküler bulunmaktadır, bunlardan ilki pruravas ve urvaşi öyküsüdür, başkaca da Yama ve yaminin öyküsü ve Suryasukta denen ilahi de bulunmaktadır. Bu ilahide surya güneş tanrısı ile soma ay

tanrısı arasındaki aşka arabuluculuk eden çöpçapanların anlatıldığı bir öykü geçmektedir. Bunun, masal edebiyatındaki fabl türünün ilk örnekleri olduğu söylenmektedir. Rigveda'dan ilahi örneği vermek gerekirse 7-71-2'de şöyle cümleler geçmektedir:

“Ey aşvinler arabanızla zenginlik getirerek buraya dindar ölümünün yardımına gelin, bizi bitkinlik ve hastalıktan koruyun, gece gündüz bizi koruyun ey bal aşıkları. Sürtünmeyle çıkan ateş gibi yak bizi, bizi aydınlat, daha çok zengin et, ey soma mutluluk için gel bize katıl. Ey İndra vishnu işimin tamamlanması için size yiyecek sunuyorum. Kurbanımızı kabul edin, bizi engelsiz yollardan götürerek zenginlik verin.”

Atharvaveda

Atharvanın vedası veya sihirli formüller bilgisi anlamına gelmektedir. Atharvan sözcüğü ateş rahibi anlamına da gelmektedir. Büyük olasılıkla da Hindistan'daki en eski zamanlarda din adamları için de bu sözcüğün kullanıldığı düşünülmektedir. Çünkü bu sözcüğün köklerinin Hint-İran'a kadar dayandığı görülmektedir. Avestadaki ateş insanları anlamlarındaki athavranlar Hintlilerin ateş insanlarıyla ortaktır. Bu eski ateş inancının rahipleri Kuzey Asyada şamanlara ve Kızılderili büyücülerine de benzemektedir. Atharvan sözcüğü büyücü rahip ve atharvanın büyülerine sihirli sözlere ve formüllere karşılık gelmektedir. Atharvaveda 731 ilahi 6000 şloka (beyit) ve 20 kitaptan meydana gelmiştir. Kitaplar Rigvedadan alınıp Atharvavedaya uyarlanarak belirli bir plana göre çok dikkatli yapılmıştır. Örneğin ilk yedi kitaptaki ilahiler kısadır, belli bir planla uzamaktadır. Atharvaveda'nın Rigvedadan daha yeni olduğu düşünülmektedir. Rigveda'da sözü geçmeyen ancak ilk kez burada karşılan kaplan figürü buna örnektir. Atharvaveda aslında çok eski metinlerde triavidya olarak bahsedilen üç bilginin içine alınmaz aynı şekilde vedangalar epik öyküler ve grihya sutralarda da bu Atharvaveda bilgilerinden söz edilmez. Rigveda tanrıları ile aynı ama burdaki tanrıların karakterleri Rigvedaya göre biraz daha solgun görünmektedir (Winternitz, 1927).

Atharvaveda'dan bir örnek metin göstermek gerekirse, 6.kitap 105. ilahide geçen öksürük için büyü söz gösterilebilir:

“Ruhun ruhun istekleriyle hızla uzaklara uçuşması gibi sen de ey öksürük öyle uç git, ucu sivri süratli okların uzaklara uçuşması gibi sen de ey öksürük uzaklara doğru uç git, güneşin ışınlarının uzaklara gitmesi gibi sen de ey öksürük deniz sularının ötesine uç git.”

Samaveda

Samaveda melodi bilgisidir. Puranalarda 1000 tane olduğu belirtilmesine rağmen bize kadar ulaşanlarının sayısı 3 tanedir. Bunların en iyi bilineni ise Kauthumas'ın Samavedasıdır. İki parçadan meydana gelir bir arçika ve bir de uttararçika'dan oluşur, bu ikisinin toplam beyit sayısı 1810'dur. Bu beyitlerin çoğu gayatri şiir ölçüsüyle yazılmıştır her iki parçanın amacı da melodileri öğretmektir. Arçika 585 kıtadan meydana gelir bunlar çeşitli melodilere aittir ve kurbanlarda kullanılır. Saman sözcüğü ise beste melodi anlamına gelmektedir. Uttaraarçikanın ise 400 şarkısı vardır. Bunların çoğu üç kıtalıdır. Arçikalar başta İndra, Agni, Soma olmak üzere çeşitli tanrılara yakarmaktadır, uttararçikada ise belli kurban törenlerine uygun şarkılar yer almaktadır. Arçika beyit birikimi uttaraarçika ikinci beyit birikimi anlamına gelir. Kurban törenlerinde Samaveda ilahileri okunurken udgatar adlı din adamı önce arçikayı sonra da uttararçikayı öğretirmiş (Winternitz, 1927).

Yacurveda

Samaveda, udgatar rahibinin şarkı kitabıdır. Yacurveda ise adhvaryu rahibinin dua kitabıdır. Gramerci Patancali, adhvaryuların 101 tane veda okulu olduğundan bahsetmektedir bu veda okullarının belli başlı 5 tanesinin ismi şunlar:

- 1) Kathaka, katha okulunun yacurveda nüshalarıdır.
- 2) Kapishtala-Katha-Samhita,
- 3) Maitrayani-Samhita
- 4) Taittiriya-Samhita
- 5) Vacasaneyi-Samhita

Beyaz ve siyah Yacurveda arasındaki en büyük fark, beyaz Yacurvedada sadece dualar yani mantralar, siyahta ise bu mantraların yanı sıra kurban törenlerinin nasıl yapılacağına dair bilgiler de vardır (Winternitz, 1927).

Eski hint kurbanı ve vedik samhitalar: Ayin ile ilgili işlerden bahseden iki samhita vardır, bunlar Rigveda Samhita ve Atharvaveda Samhitadır. Bunlar kurbanla ilgili ilahi içerir ama törenlerin nasıl yapıldıklarını açıklamazlar. Sama ve yacurveda ise bu ilahileri ezberden okunmuş ağızdan ağıza yayılmış, kâğıda geçirilmemiş ilahilerdir. Sürülerin korunması için tarladaki meyvelerin yetiştirilmesi için çiftçiler tarafından okunan ilahilerden evlilik ve diğer günlük yaşamla ilgili konuların yanı sıra cenaze törenlerinden de bahsedilmektedir. *Hotar*

adlı çağırıcı, tanrıları öven ve onları kurban törenine davet eden ilahileri okumakla görevlidir. İkinci rahip de *Udgatar* adlı şarkıcıdır bunun görevi ise kurban töreninin hazırlanışı ve sunulmasına özellikle de soma içkisinin sunulmasına şarkılarla eşlik etmesidir. Üçüncü rahip ise *Adhvaryu* bu da kurbanı yapan icra eden rahiptir, bu rahip ise kurbanla ilgili bütün işleri yapar aynı zaman kurban formüllerini mırıldanır. Dördüncü rahip ise *Brahman* (en yüksek din görevlisi)dir, Brahman'ın görevi, kurban töreninin düzgün olarak işlenmesini sağlamaktır. Eğer bir aksilik çıkarsa yanlış bir dua okunursa ya da bir şarkı yanlış söylenirse bu yanlışlık brahman tarafından düzeltilir. Brahman kurbanı korumak için güneyde bir yere oturur çünkü güney insanları rahatsız eden habis ruhların sık sık uğradığı yerdir. Hotar Rigveda'yı, Udgatar Samaveda'yı, Adhvaryu ise Yacurvedayı iyi bilirdi ama Brahman bu dört vedayı da iyi bilirdi. Smriti seramonileri bu belli başlı dört rahip tarafından yürütülmektedir.

Brahmodya: Brahmanların teolojik ve felsefi düşüncelerini bilmece biçiminde karşılıklı soru yanıt şeklinde açıklama tarzıdır. Bu eğlendirici üsluptaki öğretilere en güzel örnekler Vacasaneyi-Samhita yani Beyaz Yacurveda'da bulunur. Bir örnek vermek gerekirse:

“Hotar: kendi yolunda yalnız yürüyen nedir yeni baştan devamlı olarak doğan kimdir soğuğa çare nedir büyük tahıl kabı hangisidir?”

Adhvaryu: kendi yolunda yalnız yürüyen güneştir yeni baştan devamlı doğan aydır soğuğa çare ateştir büyük tahıl kabı dünyadır.

+Neyin güneş gibi ışığı vardır neyin okyanus gibi suları vardır dünyadan daha büyük olan nedir ölçüsü bilinmeyen şey nedir?

-Güneş gibi ışığı olan Brahmandır, okyanus gibi suları olan göktür, dünyadan daha büyük olan tanrı Indra'dır, ölçüsü bilinmeyen tek şey ise inektir.

+Pruşanın içine girdiği şeyler nelerdir ve hangi şeyler pruşanın içine girmektedir?

-Pruşanın içine girdiği şey 5 duyudur (bu Sanskritte oldukça önemli bir brahmodyadır) ve pruşayı içine alan gene bunlardır, sana diyeceğim budur bilgi yönünden senden daha üstünümdür.

Brahmanalar

Max Müller Brahmanalar hakkında şunları söylemektedir: “Hint edebiyatı öğrencileri için ilginç olabilir ama genel okuyucu için önemi azdır, büyük bölümü uzun yorucu ve biraz da basit teolojik konular içerir. Hint düşüncesi hakkında önceden bilgisi olmayan birinin sıkılmadan on sayfa okuması pek mümkün değildir.” Brahman sözcüğü bilgili din adamının açıklamaları anlamına gelmektedir. Bu açıklamalar özellikle kurban törenlerine ilişkindir o nedenle brahmanalar kurban törenlerine ilişkindir de diyebiliriz. Siyah yacurvedadaki mantraların yanı sıra kurban üzerine yapılan açıklamalarda brahmanaların izleri görünmek-

tedir. Her okulun bir brahmanası olmuştur. Bundan dolayı çok sayıda brahmana ortaya çıkmıştır. Bazen de bazı eserler brahmana gibi gösterilmeye çalışılmıştır. En eskiye ait önemli brahmanalar: Rigvedaya ait Aitareya-Brahmana vardır. Bu brahmanın dört adhyaya yani dersi vardır. Soma kurbanı ateş kurbanı kralın taç giyme kurbanından bahsedilir. Bu dört dersin kendi arasında sekize ayrıldığı bunların da her birinin pañçaka olarak beşe ayrıldığı söylenir. Bu brahmana ile en yakın akrabalığı bulunan diğer bir önemli brahmana da Kaushitaki-Brahmanadır. Bunun da 30 dersi bulunmaktadır. İlk altı adhyaya yiyecek kurbanı, 7 ile 30 arası soma kurbanına ayrılmıştır. Bunun Aitareya Brahmanadan sonra olduğu düşünülür bu da Rigveda'ya aittir. Samaveda'ya ait olan brahmanalardan ilki ise, Tandhya Maha Brahmanadır. 25 bölüm olduğu için pañçavimşa denir, en eski brahmanalardandır ve eskiliği içinde birçok önemli efsane de barındırır, 26. bölümü daha sonra eklenen ve Adbhuta Brahmana adıyla anılan metin mucize ve kehanetlerden bahseden ve-danga metnidir. Bir başka brahmana da Caiminiya brahmanadır, bu brahmanın el yazmalarının sadece bir kısmına sahip olduğu söylenmiştir.

Siyah yacurvedaya ait olan Taittiriya Brahmana taitriya samhitanın devamından başka bir şey değildir. Bunlar samhitaya sonradan eklenen parçalardır. Beyaz yacurvedaya ait olan şatapatha brahmana yani yüz yol brahmanası, bütün brahmanalar içinde en çok tanınanı, içerik yönünden en çok dolu olanı ve hacimce en geniş olanıdır. İki büyük nüshası vardır, bunlardan birisi Kanvaların ikincisi ise Madhyandinaların nüshalarıdır. Rigveda'da önemli olan tanrılar Brahmanalar döneminde ikinci plana düşmüşlerdir bunun yanı sıra Vishnu ve Şiva gibi Rigveda'da ikinci planda görünen tanrıların brahmanalar döneminde önemli güç kazandığı da görülmektedir. Brahmanalar döneminde her şey kurbanla alakalıdır, bu dönemde din adamlarının önemi çok artmıştır. Şatapatha Brahmana'da yer alan bir bilgiye göre; iki tür tanrı vardır biri tanrı tanrılar diğeri de okumuş, bilgili insan tanrılardır. Biri adak sunulan tanrı bir de brahman tanrı. Toplumda ayrıcalıklı yer alan brahmanlar ve kast sisteminin toplumda iyice yerleştiği görülmektedir bu dönemde. Kurban bunlar arasında paylaştırılır, sunaklar tanrıya hediyeler insan tanrılara verilir bu iki tür tanrı doyurulduğunda kişiyi en saklı cennete gönderirler. Brahmanların dört önemli görevleri vardır: 1) soyun devamını sağlamak, 2)uygun davranışları öğretmek, 3)ün kazanmak, 4)halkı olgunlaştırmak. Olgunlaşmış halkın da Brahmanlara karşı dört görevi vardır; onları onurlandırmak, hediyeler vermek, canlarını sıkacak işler yapmamak ve onları öldürmemek. Kral hiçbir biçimde bir brahmanın malına el koyamaz ona ters bir şey yapamaz eğer yaparsa başına mutlaka kötü bir iş gelir. Krala halkını yeme ve ezme hakkını verirken kendi sınıfını koru-

maktadır brahman. Bir brahmanla brahman olmayan arasında çıkan anlaşmazlıkta haklı olan hep brahmandır. Brahmanalar döneminde din adamları kendilerini çok güzel biçimde koruma altına almışlardır. Din adamları toplum üzerinde büyük baskı kurmaktadır. Hintliler Brahmanların içeriğini iki kategori altında incelemektedirler. Vidhi ve Arthavada bunlardan biri kural biri yorum anlamına gelmektedir. Brahmanalar'da ayinle ilgili çeşitli hocaların tartışmaları, sözcüklerin etimolojileri gibi kısımlar da yer almaktadır. Yaratıkların efendisi Pracapati ile birlikte Vishnu da birçok kez kurban ile özdeşleştirilmiştir Pracapati yıl ile de özdeşleşmiştir. Hint edebiyatının önemli efsanelerinden Pururavas ve Urvaşi efsanesi Rigveda'da geçmektedir ama esas ayrıntılı olarak Şathapatha Brahmanada anlatılmaktadır. Hint edebiyatında büyük öneme sahip efsanedir. Bir tufan efsanesi örneği olarak da şu anlatılmaktadır: Sabahleyin Manu'ya yıkanması için su getirdiler zira her zaman su ile ellerini yıkardı tam yıkanırken bir balık eline geldi balık dile geldi ve büyüt beni seni kurtaracağım dedi, beni neden kurtaracaksın dedi o da bir tufan gelecek ve seni ondan kurtaracağım dedi, seni nasıl büyütürüm, balık şöyle dedi küçük olduğumuz için derdimiz büyük zira büyük balık küçük balığı yutar beni önce bir kavanozda tut biraz büyüdüğüm zaman bir çukur kaz beni oraya koy biraz daha büyüdüğümde beni denize koy o zaman ölüm tehlikesini atlattım olurum. Bir süre sonra büyük balık (chasha) haline geldi ve diğer balıklara kıyasla çok büyüdü derken balık dedi ki şu gün şu tarihte bir tufan gelecek bir gemi hazırla tufan koptuğu zaman gemiye bin seni ben kurtaracağım. Manu bu şekilde balığı büyüttü ve sonra denize bıraktı aynı yıl balığın tavsiye ettiği gibi tarif gemi hazırladı tufan koptuğunda içine bindi, balık yüzerek geldi, geminin ipini boynuzuna bağladı ve gemiyi çekerek süratla Kuzeydağına doğru götürdü sonra balık dedi ki seni kurtardım gemiyi bir ağaca bağla ta ki sen dağdayken sular senin yolunu kesmesin sular çekilip indikçe sen de yavaş yavaş aşağı inersin. Manu da öyle yaptı işte o zamandan beri Kuzeydağındaki eğime *Manu'nun inişi* derler. Sular bütün canlıları süpürüp yok etmiş sadece Manu sağ kalmıştı. Daha sonra brahmanada Manu'nun soyunu devam ettirmek isteği ile bir kurban töreni düzenleyerek bu sayede bir kadın yarattığını ve bu kadınla insan soyunu sürdürdüğünü anlatır. Bu Manu kızının adı *ida* dır bundan sonra öykü ida adına kurban hediyesi sunmanın önemini açıklayarak devam eder. Gene bir diğer sunulan efsane de Aitterata Brahmanada geçen birçok bakımdan ilginç bir efsane olan şunahşepa efsanesidir. Kralın yüz karısı olmasına rağmen bir türlü çocuğu olmaz, ermiş narada kralı ziyaret ederek gidip ona Varunaya bana bir oğul verirsen onu sana kurban ederim demesini tavsiye eder. Kral bu öneriye uyar Varunaya bana bir oğul verirsen onu sana kurban ederim der. Varuna ya-

par daha sonra bir oğlun oldu hadi bana kurban et der. Kral 10 gün dolmadan olmaz der sonra Varuna sıkıştırır 10 gün doldu hadi der böyle böyle kral oğlunu bir yetişkin olana kadar onu ölümden kaçırır ve nihayet onu kurban etmeye karar verir ama oğul kaçır ve ormanda saklanır hastalanır orada bir yıl kadar yaşar Varuna ceza olarak ona bir illet gönderir vücudunda su kabarcıkları çıkmaya başlar bunu duyan oğul geri dönmek ister ama brahman görünümünde İndra ona görünür ve gezginlerin talihinin iyi olduğunu ve ormanda dolaşmasının iyi olduğunu söyler oğul ormanda yıllarca dolaşır ne zaman dönmek istese İndra onu ikna eder, ormanda dolanırken üç oğlu olan bir aileyle karşılaşır, oğul bu çocuklardan birini almak ister ortancada anlaşılır babasına bununla gider. Baba bunu kurban olarak kabul eder kurban için her şey hazırdır ama kurban bağlayacak kimse bulunamaz, kurban babası tarafından 100 inek karşılığı bağlanır, 100 inek daha verilirse keseceğini söyler ve adam keskin bir kılıçla oğlana yürümeye başlarken oğlan şöyle düşünür; sanki bir hayvan gibiymişim gibi beni kesecek en iyisi tanrılara sığınayım. Sonra vedik tanrılara yakarır ve adamın hastalığı iyileşmeye başlar bunun üzerine din adamları onu bir kurban ganimeti gibi kabul ederler sunahşepa başka bir kurban ediliğini görür onu evlat ve ermiş onu evlat edinir kendi 100 oğlunu reddeder onu kendinin mirasçısı olarak addeder. Sunahşepa efsanesi ve Rigveda'nın eskiliği kadar eskidir. Başka bir önemli öykü de düşünce ile söz arasındaki geçen şatapatha brahmanadaki öyküdür. Düşünceyle söz arasında ikisinden hangisinin daha iyi olduğu konusunda bir tartışma başlar (Winternitz, 1927).

Aranyakalar ve Upanishadlar

Brahmanalara ek olarak yazılan metinlere aranyakalar yani orman metinleri denir. Bunlar gizli ve acayip karakterdeki her şeyi içerir, açıktan öğretilmesi tehlikeli olacak şeyler olduğu için şehirde değil ormanda öğretilmesi gerekir. Brahmanalar'ın ana konusu kurbandır, ve kurban törenlerinin kurban töreninin yapılması bakımından önemlidir. Aranyakaların esas konusu ise orman çilekeşlerinin üzerinde çalıştığı, vedaların geçerlilik kazanan kısımları haline gelmiştir. Upanishadların en eskileri de kısmen bunlara dahil edilmiş kısmen de bunlara eklenmiştir. Bu yüzden Aranyaka ve Upanishadlar arasında kesin bir sınır çizmek zordur. Vedanta yani vedaların sonu olarak biçimlenmiştir. Bu metinlerin çoğu kronolojik olarak veda döneminden sonraya yerleştirilir ve unutulmamalıdır ki veda edebiyatı sözlü edebiyattır tamamı yazıyla aktarılmaz, bu yüzden bizim genellikle eserler yahut kitaplar olarak adlandırdığımız ve brahmanalar içinde bulduğumuz şeyler aslında çeşitli din adamlarına ait okulların öğretilerinin açıklandığı metinlerdir. Aranyakalar ve Upanishadların

içeriğini oluşturan konular vedaların ezberden okunmasına bir son vermektedir. Sonraki düşünürler Upanishadların vedalarının sonu değil vedaların son amacı olarak gördüler. En büyük Upanishadların yazıldığı bağımsız metinlerin ait olduğu tarih Buddha ve Panini'den öncedir. Bu edebiyatın ilk gelişen en eski metinleri şunlardır: Maha Narayan Upanishad, Brhadaranyaka Upanishad, Tandya Maha Brahmana, Chandogya, Caiminiya ve Talavakara Upanishadlardır. Mandukya Upanishad ve bir diğeri de birleşerek hint felsefesinin en eski kaynaklarını oluştururlar. Vedalardan çok purana ve tantralarla ilgilidirler. Bu yeni Upanishad edebiyatını amaç ve kapsamlarına göre şöyle sınıflandırabiliriz: Vedanta öğretilerini açıklayan metinler, yogayı öğreten, çileci yaşamı öven, Vishnu'yu öven, Şivayı öven, Şaktaların ve diğer önemsiz mezheplerin Upanishadları olmak üzere bu yeni Upanishad edebiyatının amaç ve kapsamı sıralanabilmektedir (Winternitz, 1927).

Ünlü alman filozofu Arthur Schopenhauer Upanishadları, "insan düşüncesinin en yüksek ürünleri ve bilgiliği" olarak anmaktadır, ona göre yüzyılının en büyük keşfi bu derin felsefi metinleri bulmaktır. Upanishadlarda çok önemli felsefi bölümler yer almaktadır. En önemlilerinden biri Atman-Brahman felsefesidir. Bununla ilgili yer alan öykü aşağıdaki gibidir:

Bir baba, oğluna şöyle der,

+Bana bir Hint inciri getir

-İşte burada efendim

+Onu yar

-Yardım efendim

+Ne görüyorsun

-Küçücük çekirdekleri var içinde

+Yar o çekirdeklerden birini

-Yardım efendim

+Şimdi ne görüyorsun

-İçi boş efendim

+İşte o çekirdeğin içindeki senin göremediğin özden koskoca Hint ağacı oluşuyor. Bana inan oğlum, işte o incir çekirdeğindeki boşluk o öz ile doludur. Her şey varoluşunu o öze borçludur. İşte gerçek budur. İşte o öz varlıktır. Sen de O'sun.

Sanskrit bir sözcük olan Upanishad, “oturmak”, “tahrip etmek” veya “yaklaşmak” anlamındaki “sad (shad)” eylemi ile “yakın” anlamındaki “upa” ve “aşağı” anlamındaki “ni” öneklerinin birlikteliğinden oluşmaktadır. Bu haliyle bir bütün olarak; “oturuş, öğrenim, bir üstadın ayağının dibinde oturmak” anlamlarına gelmektedir (Mascaro, 1965, s. 7). “Sad” eylemi farklı anlamlara sahip olduğundan, Upanishad sözcüğü de buna bağlı olarak farklı biçimlerde yorumlanmıştır. Sözcüğün “oturmak” kökünden geldiğini düşünenler Upanishad terimine, “öğrencilerin ruhsal ve gizemli bilgi elde etmek amacı ile hocalarının etrafında oluşturdukları halka” anlamını verirken, kelimenin kaynağının “tahrip etmek” fiili olduğunu düşünenler ise bu terime, “her türlü kötülük ve sıkıntının kaynağı olan cehaleti ve arzuları tahrip eden sırlı bilgiler” anlamını yüklemektedirler (Keith, 1925, s. 7). Upanishad sözcüğünü, “Tanrı bilgisi, kişiyi cehalet bağlarından koparan ve en yüksek amaç olan özgürlüğe ulaştıran Tanrı/Brahman bilgisi” olarak açıklayanlar da bulunmaktadır (Prabhavananda ve Mancester, 1975, s. 9). Jonh Muller Koller ve Patricia Koller ‘in (1991) ifadesine göre; gelenek, Vedalar ve Upanishadları yazarsız olarak, adeta gerçekliğin, onu duymaya hazırlananlara bilgeliğini sunan sesi olarak görmektedir. Ancak bu bilgeliğin, eski zamanların şairleri ve kahinleri tarafından şekillendirilmiş metinler şeklinde aktarıldığı kabul edilmektedir. Bu metinlerin tarihini kesin olarak belirlemek zordur, ancak en eskisi olan Rigveda’nın bugünkü haline olasılıkla MÖ 1200’lerde ulaştığı düşünülmektedir. Sama ve Yajur Vedaların, dini kutlamalarda kullanılmak üzere liturjik şarkılara ve ritüel formüllere dönüştürülmüş Rig vedik dizelerinden oluştuğu, dördüncü Veda, Atharvaveda’nın ise, başarılı bir yaşam için teşvik, büyü ve tarifler içerdiği söylenmektedir. Bu metinlerin kökenleri üç bin yıl öncesine dayandırılmaktadır. Upanishadlar geleneksel olarak Vedaların son bölümü olarak görülmektedir. Vedaların yanı sıra vedik ilahilerin devamı olarak da ritüeller odaklı Brahmanalar ve Aranyakalar gelmektedir. Rigveda, üç bin yıl önce Aryan dini yaşamının özünü oluşturan kutlama ritüellerine odaklanmaktadır. Rigveda ilahilerinin çoğu, ritüellere katılmaya davet edilen çeşitli tanrılara sunulan övgü ilahileridir. Bununla birlikte, ilahilerin birkaçı spekülatif ve sorgulayıcı bir tonda, zamanın felsefi yansımaları da düşündürmektedir. Upanishad’lar ise erken dönemde çoğunlukla, tutarlı bir gerçeklik vizyonu sunmaktan ziyade ritüeli açıklama ile ilgilenir de bununla birlikte varoluşun doğası hakkında derin sorular ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda da sonraki nesiller boyu devam edecek bir gerçeklik vizyonu sunmaktadır (s. 5-6).

Kadim Hint düşüncesinde, farklı felsefi sistemlerin derlenmesi ve karşılaştırılması için "doksografi" adı verilen eserler yazılmıştır. Bu eserler, çeşitli felsefi okulların temel öğreti-

lerini bir araya getirir ve karşılaştırmalı analizler sunar. Örneğin, Cain filozofu Haribhadra'nın "Şaḍḍarṣanasamuṇṇaya" adlı eseri, Cainizm, Buddhist, Nyaya, Samkhya, Mimamsa ve Vedanta gibi altı farklı Hint felsefi sisteminin görüşlerini sistematik olarak ele alır. Benzer şekilde, Buddhist filozof Bhāṇiveka'nın "Madhyamakahrdayakārikā" adlı eseri, farklı felsefi okulların görüşlerini sunar ve eleştirir. Bu tür doksografyalar, felsefi düşüncelerin karşılaştırılması ve anlaşılması için önemli kaynaklar sağlar ve felsefi çoğulculuğa dair benzersiz bir yaklaşımı yansıtarak mezhepler arası diyalogların kayıtlarını tutar (Bouthillette, 2020, s. 67). Kadim Hint'in klasik metinlerini meşhur altılı felsefe sistemleri takip etmektedir.

BÖLÜM III

HİNT DÜŞÜNCESİNDE FELSEFE SİSTEMLERİ

Hint felsefesi, binlerce yıllık derin köklere sahip bir geleneğe dayanmakta olup, birçok farklı okulu veya ekolu içermektedir. Bu felsefi okullar arasında Vedanta, Nyaya, Vaisheshika, Yoga, Mimamsa, ve Samkhya gibi önemli akımlar bulunmaktadır. Bu okullar, insanın varlık, bilgi, ahlak, ve ruhani gerçeklik gibi temel konulardaki anlayışını şekillendirmiştir. Örneğin, Vedanta felsefesi, Veda metinlerine dayanarak evrenin temel gerçeğinin Brahman olduğunu öne sürerken, Samkhya felsefesi, evrenin iki temel prensibe - Purusha (ruh) ve Prakriti (doğa) - dayandığını öne sürer. Nyaya okulu, mantık ve epistemolojiye odaklanırken, Mimamsa okulu Veda metinlerinin yorumlanması ve ritüellerle ilgilenir. Yoga felsefesi, zihinsel ve fiziksel pratikler aracılığıyla kişisel dönüşüm ve özgürleşme arayışını vurgular. Bu felsefi okullar, Hindistan'ın zengin entelektüel geleneğinin bir parçası olarak önemli bir rol oynamıştır. Her biri kendi özgün perspektiflerini sunar ve farklı disiplinlerde derinlemesine araştırmalar yapar. Hint felsefesi, metafizik, epistemoloji, etik ve ruhsal gelişim gibi birçok alanda değerli katkılarda bulunmuş ve düşünce dünyasına derinlemesine bir bakış sunmuştur. Felsefe sistemleri Astikacılar ve Nastikacılar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu ayrım aynı zamanda Ortodoks sistemler ve Ortodoks olmayan sistemler şeklinde de karşılaşılabilmektedir. Özünde, Veda öğretilerinin ebedi ve yarılmaz bir şekilde kabul edilip edilmemesi ile alakalı bir ayrımdır.

Astikacılar (Yaratıcı Gücü Kabul Edenler)

Hint felsefe tarihinde, astika ve nastika terimleri, felsefi görüşlerin sınıflandırılmasında temel bir rol oynamaktadır. Bu terimler, Hint düşünce geleneğinde belirli felsefi sistemlerin temel farklılıklarını vurgulamak için kullanılmıştır. Astika terimi, Hindistan'ın gelenek-

sel dini ve felsefi sistemlerini kapsayan bir kategori olarak kabul edilirken, nastika terimi ise bu geleneklerin dışında kalan görüşleri ifade etmek için kullanılmıştır. Astika sistemler genellikle Vedik geleneğe dayanırken, nastika sistemler Vedik geleneklerin dışında ortaya çıkmıştır. Ali İhsan Yitik'in (2018) "Batı'yı Aydınlatan Doğu" adlı eseri, Kadim Hint geleneği ve düşünce yapısını; Ortodoks Hint felsefesi sistemlerini anlamaya katkı sunan bir çalışmadır. Kitap, çeşitli çeviri ve telif makalelerden oluşan on iki bölümle, Hinduizm'in felsefi ve dini yapısını geniş bir perspektiften ele alırken Vedalar ve kaynağı üzerine gibi Hinduizm'e özgü konuları tartışır (s. 141; s. 253).

Astika sistemler, Hindistan'ın geleneksel Vedik kültürüne dayanan ve Vedik metinlerini otorite kabul eden felsefi ve dini sistemleri içerir. Bu sistemler, yaratıcı gücün varlığını kabul eder ve evrenin temel yapıtaşlarını oluşturan bir ilahi gerçeklik inancını taşır. Astika sistemler arasında Vedanta, Samkhya, Yoga ve Nyaya gibi önemli okullar bulunmaktadır. Vedanta, Vedik metinlerin en yüksek otorite olduğunu kabul eder ve evrenin temel gerçeğinin Brahman olduğunu öne sürer. Brahman, evrenin ötesinde, sınırsız bir varlık olarak tanımlanır ve tüm varlıkların gerçek doğası olarak görülür. Samkhya ve Yoga sistemleri, evrenin yaratılışını ve işleyişini açıklamak için farklı yöntemler sunar. Samkhya, evrenin maddi ve ruhsal unsurlarını analiz ederken, Yoga, ruhsal bir evrim ve kurtuluş sürecini vurgular. Nyaya okulu, mantık ve akıl yürütme yöntemlerine dayanarak evrenin doğasını anlamaya çalışır. Bu sistem, dört ana düşünce türünü (pramana) kullanarak bilgiyi elde etme sürecini açıklar. Vedik metinlerin otoritesini kabul etmekle birlikte, Nyaya sistemi, akıl yürütmenin önemini vurgulayarak felsefi tartışmalara katkıda bulunur. Bu astika sistemler, Hindistan'ın geleneksel dini ve felsefi düşüncesinin temelini oluşturur ve yaratıcı gücün varlığını kabul ederek evrenin doğasını açıklamaya çalışırlar. Vedik metinlerin otoritesini kabul ederler ve çoğunlukla evrenin varlığını, doğasını ve insanın kurtuluşunu açıklamak için bu metinleri temel alırlar (Matilal, 1986; Halbfass, 1995).

Samkhya-Yoga

Samkhya sisteminin kökeni M. Ö. yedinci yüzyılda yaşadığı söylenen Kapila'ya kadar izlenmektedir. Yoga sistemi ile birlikte anılmasının sebebi olarak da benliğin (puruşa) ve doğanın (prakrti) radikal biçimde farklılığını savunan metafizik öğretisi ve doğanın kurucu enerji alanlarının kendilerini dünya olarak gösterdiği evrimsel süreç hakkındaki, Bhagavadgita'dan beri gelen Yoga sistemi de dahil olmak üzere birçok yorumu içeren, görüş

birliği gösterilmektedir. Samkhya düalizmi, Yoganın altında yatan metafizik olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte Vedanta okulu ve Buddhizmde de Yoga pratikleri benimsenmektedir, ancak bu pratiklerin temelinde ikili olmayan bir metafizik bulunmaktadır. (Koller, 1991, s. 51).

Samkhya sözcüğünün anlama, düşünme, tartışma anlamlarına geldiği söylenmektedir. Yoga sözcüğünün, bağlamak eyleminden türediği ve bağ anlamına geldiği; bu bağın da bireysel ruhun evrensel ruha bağlanarak kurtuluşa ermesi anlamını taşıdığı iddia edilmektedir (Kaya, 2016, s. 52). Koller'e (1951) göre de "yoga", konsantrasyon anlamına gelmektedir. Huzursuz, sersemlemiş, dikkati dağılmış, odaklanmış, hapsolmuş olan tüm alışılmış hallerinde zihnin bir özelliğidir (s. 59). Samkhya Yoga'nın hint felsefesinin en eski felsefe okulu olduğu, öğretilerinin de felsefe tarihinin zihin beden problemi karşısında çok kilit bir rol oynadığı vurgulanmaktadır (Perrett, 2001).

Benzer ifadeyi Banerjee ve Chatterjee (2017) de kullanmaktadır. Kapila'nın Samkhya sisteminin şüphesiz, dünyadaki en eski felsefe sistemlerinden biri olduğu ve bu sistemle felsefi söylemin terimlerini tanımlaması ve önemli açıklamalar gerektiren sorunları tanımlaması ile Kapila'ya büyük bir itibar kazandırdığı dile getirilmektedir. Hatta Hint felsefesinin çok büyük bir kısmının Kapila'nın sorularına cevap bulma girişimleri olarak okunabileceği bu bakımdan da Samkhya sistemimin Hint düşüncesi üzerindeki etkisinin küçümsenemeyeceği üzerinde durulmaktadır. Bu sisteme göre gerçek mutluluğun ancak mutluluktan kopuştan doğan mutluluk olarak ortaya çıkabileceğinin genel olarak kabul edildiği, yani hem iç hem de dış olaylar karşısında sakin tanıklar olarak kalabilmeyi başardığımızda mutlu olabileceğimiz fikrinin benimsendiği anlatılmaktadır. Bu fikre uygun olarak da tanıklık bilincinin bağımsız tutumunu geliştirmek için birkaç meditasyon yönteminin önerildiği, Kapila'nın pratiğinin yoğunluğunun ise bilincin fiziksel ve zihinsel durumların akışından tamamen ayrılmasını etkilediği ve bu kopuşun da farklı aşamalarda kademeli olarak başarılabilecek ve her aşamaya özgü ısrarcı ve adanmış meditasyon uygulamaları ile mümkün olabileceği üzerinde durulmaktadır. Bu nedenle Kapila'nın savunduğu bilinç durumu ancak belirli bir psikolojik kültüre yahut zihinsel eğitime uzun süreli katılımı ile gerçekleştirilebilmektedir. Buna göre, ilk aşamada bilinç bedenden ve duyulardan koparılmakta ardından kelimeler ve imgelerle ilişkili düşüncelerden çekilmektedir. Düşüncelerin susturulmasıyla, bilinçte ortaya çıkan şey çıplak bir ego hissi ya benlik algısı (Aham Vrtti)dir, en nihayetinde de bilincin, egonun zihinsel oluşumundan bile çıkarılabileceği bulunmuştur. Egonun çözülmesinden sonra ortaya çıkacak bir sonraki zihinsel faktör, bilgi ve karar verme kapa-

sitesinin zihinsel niteliklerine sahip zekâ (buddhi) idi. Her adımda ortaya çıkan zihinsel faktöre tam odaklanmış, konsantrasyonu sürdüren aynı sakin tanıklık, sakin bilinç durumu, açık bir biçimde mevcut aktif zihinsel oluşumdan kopuşun anahtarı olmaktadır. Zekanın çözülmesiyle zihinsel doğa, açıkça Prakṛti olarak anılan tamamen dengeli ve homojen bir forma bürünmüştür ve bilincin Prakṛtiden ayrılmasıyla saf bir tanıklık bilinci formunda nihai sona ulaşılabilir. tüm ideal ve gerçek doğal oluşumlarından kopmayla. Samkhya felsefesi, Kapila'nın meditasyonlarının bir sonucu olarak ortaya çıkan vizyonunu rasyonel bir şekilde açıklamaya çalışır ve ok doğadan tanık bilincine (Puruṣa) işaret ettiğinde oldukça iyi çalışır. İncelenmesi gereken şey, bu açıklamanın genel bir bilinçli deneyim teorisi olarak başarısıdır ve Sāṅkhya sisteminin, okun yönü Puruṣa'dan Prakṛti'ye döndüğünde derin ve çalkantılı sulara girdiği görülecektir (s. 20-21).

"Sankhya," temel olarak, spekülative metafizik gerçeğin belirli bir öğretisini içermediği, bunun yerine sadece insanın en yüce gerçeği bilerek kurtuluşa ulaşabileceği görüşünü içerir (Edgerton, 1924).

नित्यो नित्यानां चेतनाश् चेतनानाम्
एको ब्रह्मा यो विदधाति कामन्।
तत् करणाणि सांख्ययोगाधिगम्यं
ज्ञात्वा देवान्मुच्यते सर्वपाशैः।

"Sonsuz olanın sonsuzu, zekanın zekası, bir olanın çokluğu, Tanrısal Neden'i bilerek arzuları gerçekleştiren; Sankhya ve Yoga ile elde edilebilen bu ilahi Neden'i bilen kişi, tüm bağlardan özgürleşir." (Svet Upanishad 6,13)

Samkhya Darśana (सांख्य दर्शन), altı geleneksel Hint felsefe okulundan biridir ve Vedalar'ı temel alarak öğretilerini aktarır. Kelime anlamıyla, Samkhya (सांख्य) "mutlak gerçekliğin ayırt edici bilgisi"ni sayılarla açıklamaya çalışır. Etimolojik olarak, Samkhya (सांख्य) kelimesi "uygun, tutarlı" anlamına gelen "samyak" (सायक) ve "görüş, fikir, anlayış" anlamına gelen "khyāti" (ख्याति) kelimelerinden türetilmiştir. Samkhya'ya göre, evrensel varlık, Puruṣa (पुरुष) (bilincin kaynağı) ve Prakṛti (प्रकृति) (cansız ve bilinçsiz) olmak üzere iki ilksel gerçeklikten oluşur. İnsan, Prakṛti'nin öğeleriyle Puruṣa'nın birleşimi olarak tanımlanır. Samkhya, Yoga öğretisiyle yakından ilişkilidir ve birçok sistemin temelini oluşturur. Yoga, teist bir sistem olmasına rağmen, Samkhya'nın temel fikirlerini uygulamaya dayalı bir şe-

kilde benimser (Keith, 1924). Samkhya, evreni açıklamak yerine insanı özgürleştirmeyi amaçlayan bir öğretilerdir. İnsanın özgürlüğe ulaşması için bilinmeyeni öğreten Samkhya, evreni tanımlarken açıklama yapmaz. İnsanın ve onun bağımsızlaşmasının önemli olduğunu vurgular. Samkhya, evreni tanımlamak için iki temel ilkeyi kullanır: Puruṣa (bilincin kaynağı) ve Prakṛti (cansız ve bilinçsiz). Bu iki ilke, tamamlayıcıdır ve birlikte düşünüldüğünde bir ikilik görüşü sunar. Samkhya'ya göre, diğer ikilik görüşleri sadece Prakṛti'yi ifade eder ve sınırlı bir bakış açısına sahiptir. Samkhya, Puruṣa'nın her canlıda bağımsız olarak var olduğunu ve her birinin kendine özgü olduğunu öne sürer. Bu görüş, çokluk görüşlerinden önemli ölçüde etkilenmiştir. Ayrıca, Puruṣa'nın birliğini vurgulamak için dilbilgisel incelikler kullanır. Samkhya'nın metafizik anlayışını anlamak için, Advaita Vedanta'daki "Brahman" ile "maya" arasındaki ilişkiyi anlamak önemlidir. Advaita Vedanta, her şeyin Brahman'dan başka bir şey olmadığını öne sürerken, Samkhya, Puruṣa (पुरुष) ve Prakṛti (प्रकृति) arasındaki ikiliği vurgular.

Puruṣa (पुरुष), bilincin özü olarak tanımlanır ve her bireyde bağımsız olarak bulunur. Puruṣa, tüm deneyimlerin temelinde yer alır ve hareketsiz, izleyici bir ilke olarak kabul edilir. Puruṣa'nın varlığı için beş kanıt öne sürülür: teleolojik, mantıksal, ontolojik, etik ve mistik kanıt. Bu kanıtlar, Puruṣa'nın bilinçli bir ilke olarak varlığını destekler. Prakṛti (प्रकृति), evrenin temel ilkesi olarak kabul edilir. Maddesel dünyanın özü olarak tanımlanan Prakṛti, hareket eden bir ilke olarak kabul edilir ve tüm yaratımın ilk nedenidir. Prakṛti'nin varlığı için beş kanıt öne sürülür: nedenin etkilerinin sınırlılığı, uyum görüşü, eylem sebebiyle üretilen etkiler, neden ile etki arasındaki fark ve birlik görüşü. Bu kanıtlar, Prakṛti'nin evrenin temel ilkesi olarak kabul edilmesini destekler (Ballantyne,2015; Kaya, 2019).

Tüm bu derin felsefi sistem, yoga pratikleri ile bir üst noktaya taşınmaktadır. Samkhya Yoga okulu iki ekolü birleştirerek kendisine felsefe tarihinde önemli bir yer bulmuştur. Yoga felsefesi kitabı olan Yogasutra'nın yazarı da Patanjali'dir. Bu eser sırasıyla; Düşünce Yoğunlaştırma, Pratik, Olağanüstü Yetkiler, Nihai Kurtuluş bölümlerinden oluşmaktadır. Yoganın, cehalet, bencillik, tutku, nefret ve ölüm korkusuna karşı uygulanan bir yöntem olduğu düşünülmektedir. Sekiz basamaklı uygulama yolunun ise şu şekilde sıralandığı görülmektedir:

1) Yönergelerin Uygulanışı; şiddetsizlik, doğruluk, çalmama, ölçülü olma, açgözlülüğü söndürme.

- 2) Erdemlerin Uygulanışı; saflık, kanaatkarlık, disiplin, kutsal çalışmalar, teslimiyet.
- 3) Duruşlar; nefes kontrolü, duyuların geri çekilmesi, konsantrasyon, derin düşünme, aşkılık. Bundan sonra ise tümüyle yalıtılmış olan ve kurtuluşu sağlayan Kaivalya'ya ulaşıldığı gösterilmektedir (Kaya, 2016, s. 52-53).

Nyaya-Vaiṣeṣhika

Nyaya sisteminin başlangıcının Vedik döneme dayandığı, kurucusu sayılan ismin Gautama olduğu ve Nyaya sutralar denilen eseri kaleme aldığı bilinmektedir. Metafizik ve mantıktan oluşan iki bölümü olan bu eserde, kurtuluşa giden yolun mantıktan geçtiğinin anlatıldığı görülmektedir. Vaiṣeṣhikasutraların yazarının ise Kanada adlı filozof olduğu, bu öğretinin de Buddhizm öncesi bir atomcu teori olduğu bilinmektedir (Kaya, 2016, s. 52). Başlangıçta iki bağımsız okul olarak karşılaşılan Nyaya ve Vaisesika okullarının zamanla birbirleri ile iç içe geçen bir tarzı benimsedikleri görülmektedir. Her iki okul da tanrının iradesi ile dünyayı oluşturmak için birleşen maddi atomlardan, dünyanın yaratılmasına inanmaktadırlar (Chatterjee, 2011). Nyaya- Vaisesika mantıkla ilgilenen bir Hint felsefe okuludur. Nyaya Okulunun bilmenin araçlarının mantıksal olarak çözümlenmesiyle, Vaisesika Okulununsa bilginin nesnelerini çözümlemekle ilgili oldukları ve bu iki okulun birlikteliğinin, Nyaya Okulu'nun bilgi kuramını Vaisesika Okulu'nun varlık kuramına dayandırmasından ötürü olduğu dile getirilmektedir (Güzel, 2001).

Klasik Nyāya düşüncesi, bellek ve benlik bilinci arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik derinlemesine bir inceleme sunar. Nyāya filozofları, Buddhist eleştirilere karşı benlik bilincinin sürekliliğini savunurken, fenomenolojik argümanlar sunarak güçlü bir savunma ortaya koyarlar. Özellikle, tanıma ve hatırlama kavramları, epistemik ve psikolojik bağlamlarda önemli bir role sahiptir ve Nyāya filozofları, bu kavramları ātman kavramıyla bağlayarak güçlü bir model sunarlar. Nyāya'nın savunması, özellikle bellek, tanıma ve süreklilik üzerine odaklanmaktadır. Buddhist eleştirilere karşı Nyāya'nın bu alanlarda sunduğu argümanlar, diğer savunmalardan daha güçlü ve ikna edicidir. Bununla birlikte, Buddhist modellerin bellek deneyimlerini tatmin edici bir şekilde açıklayamadığı ve Nyāya'nın modelinin fenomenolojik olarak daha tatmin edici olduğu savunulmaktadır. Bu bağlamda, Nyāya düşüncesi, bellek ve benlik bilinci arasındaki ilişkiyi daha derinlemesine anlamak ve açıklamak için önemli bir çerçeve sunar. Nyāya'nın bu alandaki katkıları, bellek ve benlik bilinciyle ilgili felsefi tartışmaları zenginleştirir ve anlamlandırır (Berger, 2021, s. 24-29).

Nyaya, mantık ve epistemolojiye odaklanan bir okuldur. Mantık yoluyla bilgiyi araştırır ve bilginin doğasını, çeşitlerini ve kazanılma yöntemlerini inceler. Nyaya filozofları, bilgiyi doğrulamanın ve yanıltıcı yanılgıları önlemenin yollarını araştırırken, bilginin temel özelliklerini ve nesneleri nasıl algıladığımızı incelerler. Vaisheshika ise metafizik ve fiziksel gerçekliği inceleyen bir okuldur. Madde ve enerji üzerine odaklanır ve evrenin temel öğelerini inceler. Vaisheshika filozofları, evrenin yapı taşlarını (atomlarını), bunların özelliklerini ve bir araya gelerek nasıl daha karmaşık yapılar oluşturduklarını inceleyerek fiziksel gerçekliğin temelini anlamaya çalışırlar. Bu iki okul, Hint felsefesinin derinlikli ve çeşitli birikimini temsil eder. Nyaya ve Vaisheshika, bilgi ve gerçeklik hakkında ayrıntılı analizler sunar ve felsefî düşüncenin temel konularında derinlemesine bir anlayış sağlar. Nyaya ve Vaisheshika gibi Hint mantık ve realizm sistemleri, bilgi ve varlık sorunlarını mantıklı argümanlarla çözme çabaları takdire değerdir. Bu sistemler, gerçekten otoriterdir ve kutsal yazıların otoritesini kabul etmelerine rağmen, varlık sorunlarına insan araçlarıyla yaklaşırlar. Kutsal yazılar, pratik amaçlar için elde edilen sonuçlara kutsallık katmak için hizmet eder; bu sonuçlar, sadece kutsal yazıların yardımı olmaksızın değil, aynı zamanda sıkça onların öğretileriyle uyumsuz bir şekilde elde edilir (Keith, 1921).

Mimamsa-Vedanta

Yukarıdaki iki sistemin, kökende teistik olmayan biçimde ortaya çıktığı sonradan teistik bir yapıya kavuştuğundan söz edilmektedir. Bu bakımdan da Mimamsa ve Vedanta sistemlerinin bir tür geriye dönüşü gösterdikleri, yukarıdaki diğer sistemlerin adeta Veda ve Upanishad çizgisinden çok ayrılmış oldukları düşüncesinden hareketle, buna tepki olarak Vedalardaki ve Upanishadlardaki bilgilerin mutlak bilgi olduğunu savundukları anlatılmaktadır. Bu haliyle bu iki sistemin bir çeşit din felsefesi oldukları gösterilmektedir (Kaya, 2016, s. 165-166). Mimamsa'nın kurucusunun Caimimi olduğu, Vedik ayin ve törenlerin doğruluğunu savunduğu dile getirilmektedir. Bu öğretiye göre ruhun ölümsüz olduğu, Karma'nın dünyayı yöneten ahlak kanunu olduğu ifade edilmektedir. Vedanta'nın kurucusunun ise Brahmasutraları yazan Badarayana olduğu, bu sistemde tek gerçek olan şeyin Tanrı olduğu, Tanrının sihir (Maya) gücüyle evreni yarattığı düşünüldüğü ama bu evrenin görünüş olduğunun savunulduğu anlatılmaktadır (Kaya, 2018, s. 54).

Vedanta felsefesi, Hindu geleneğinde Upanişad'lara dayanan ve onları yorumlayan bir felsefi sistemdir. Bu nedenle, Vedanta terimi genellikle Upanişad felsefesini kapsar ve bu iki

terim sıklıkla eşanlamli olarak kullanilir. Ancak, bazı durumlarda Vedanta, Upanişad'ların yanı sıra Vedik metinlerin tamamını da içerebilir. Yani, Vedanta geniş bir çerçeveye sahipken, Upanişad felsefesi daha dar bir odaklanmaya sahiptir. Bu nedenle, Vedanta felsefesi altında yazılan metinler genellikle Upanişad'ların yanı sıra diğeri Vedik metinleri de kapsar. Vedanta, nihai ilke olan Brahman'ın doğasına ilişkin bir sorgulamadır. Ancak bir yanılsama olarak anlamlı görünmesini sağlayan tek bir nihai gerçekliğin olabileceğini göstermeye çalışır (Bernard, 1999). Vedanta, Vedalar'ın doruk noktası olarak kabul edilir. Bu felsefe, Brahman'ı incelemeye girişmek anlamına gelir ve insanı dünyeviliğin düzleminin üzerine çıkarır. Vedanta, Yüce Mutlak, Ebedi, Sonsuz olanı düşünmeye dayalı akılcı bir yöntemdir. İnsan deneyiminin doruk noktası olan Vedanta, düşünme yeteneğinin sonudur ve en büyük ve en yüksek bilgidir. Bu bilgelik eski bilgiler tarafından keşfedilmiştir. Geçmişteki Rishiler ve bilge kişiler, meditasyon üzerine deneyler yapmış ve ruhsal deneyimlerini dünyaya sunmuşlardır. Bu deneyler otoriter niteliktedir. Bu deneyleri tekrar yapmaya çok zaman harcamamalısınız. Tüm ömrünüz, bu deneyleri yapmaya yetmeyecektir. Bilge kişilerin deneyimleri hazır bir şekilde sıkıştırılmış tabletler gibidir. Yalnızca onların talimatlarını kusursuz bir şekilde ve mükemmel, değişmeyen bir inanç ve bağlılıkla takip etmelisiniz. Ancak bu şekilde ruhsal yolculukta ilerleyebilir ve yaşamın amacına ulaşabilirsiniz. Mutlak özgürlüğe ulaşmak için Sadhana'yı uygulamak için başlangıçta onun tekniğini ve yöntemini bilmelisiniz. Bağlanma doğasını, bağlanmanın nedenini ve bağlanmadan kurtulma yolunu bilmelisiniz. Hayatın gizemlerini araştırmalı ve bilmelisiniz. Vedanta felsefesinin temel prensiplerine odaklanmak ayrı başına bir çalışma konusudur. Vedanta'nın insan deneyimindeki rolü ve önemi farklı bilim insanlarınca ayrıntılı olarak incelenmiştir. Kadim Hint Felsefesi uzmanları için Vedanta'nın karma, renunsiasyon, zihin kontrolü, ve samadhi gibi temel kavramları son derece önemli bulunmaktadır. Bu çözümlemelerde, Vedanta'nın derinliklerine inme arzusunu ve bu felsefenin insan hayatına olan katkıları vurgulanmaktadır. Vedanta insan ruhuna özgürlük ve berraklık getirmektedir (Sivananda, 1960).

Nastikacılar (Yaratıcı gücü reddedenler)

Nastika terimi, Hint felsefesinde geleneksel dini ve metafizik inançlara meydan okuyan ve bunları reddeden bir kavramdır. Hint düşünce geleneğinde, Nastika terimi genellikle "dinsiz" veya "inanmayan" anlamında kullanılır ve çoğunlukla materyalist veya skeptik felsefi görüşleri ifade eder. Nastika düşüncesi, Hint felsefesinde çeşitli biçimlerde kendini gösterir.

rir. En bilinen Nastika okullarından biri Çarvaka'dır. Çarvaka okulu, duyuşsal algılara dayanan bir materyalist felsefi sistem geliştirir ve maddi gerçeğliğın varlığın kabul ederken, metafizik kavramları reddeder. Çarvaka'nın öne çıkan özelliklerinden biri, bireysel çıkarların en üst düzeyde tutulması gerektiğini savunmasıdır. Ancak Nastika terimi sadece Çarvaka'yı değıl, aynı zamanda Cainizm ve Buddhizm gibi diğeri Hint felsefi akımları da kapsar. Bu akımlar, geleneksel Hindu inançlarını sorgular ve bazı temel metafizik kavramları reddeder. Örneğın, Cainizm, maddi dünyanın gerçeğliğini kabul ederken, Hinduizm'in karma ve reenkarnasyon gibi kavramlarını reddeder. Nastika düşüncesi, Hint felsefesinin çeşitliliğini ve karmaşıklığını yansıtan önemli bir unsur olarak kabul edilir. Bu terim, felsefi tartışmaların derinleşmesine ve çeşitli düşünce sistemlerinin karşılıklı etkileşimine işaret eder. Ayrıca, Hint felsefesinde dini ve metafizik inançlara yönelik eleştirel bir bakış açısının varlığını vurgular.

Çarvakalar

Çarvaka sözcüğünün, materyalist anlamına geldiğı ifade edilmektedir. Çarvakaların duyumların tek geçerli bilgi kaynağı olduğunu savundukları gösterilmektedir. Duyumlara dayanmayan her türlü bilginin ya da çıkarımın güvenilmez ve genellikle yanıltıcı olduğunu düşündükleri anlatılmaktadır (Chatterjee & Datta, 1954). Çarvakalar, varlığı maddi biçimde kabul eden, maddi olmayan şeylerin anlamsızlığını savunan radikal bir maddecilikle görüşlerini şekillendiren kişilerdir. Çarvakaların önemi, veda öğretilerine bağılı kalan geleceğe karşı çıkışlarını çok radikal bir biçimde gerçekleştirebilmiş olmalarıdır. Farklı düşünme biçimlerinin gelişmesinde başka din ve inanışların yerleşebilmesinde büyük önem taşıdıkları anlatılmaktadır. Onlara göre madde dışında bir ruh söz konusu olamaz. Ahlaki boyutta da hazdan kaçınmak gereksizdir. Yaşamın keyfine varmak, hayatın tadını çıkarmak gerekmektedir. Yaşam acılarla dolu diye zevk almak istemeyen kişiler olmak son derece yersizdir. Aynı zamanda Çarvakaların düşüncelerinin döneminde büyük ilgi gördüğü, kitlelerin onların tartışmalarını dinlemeleri için büyük toplantı salonları kurulduğı anlatılmaktadır (Störig, 2000, s. 60-63).

Çarvaka, Hint felsefi geleneğinde önemli bir yer işgal eden ve geleneksel dini ve metafizik inançlara karşı çıkan bir okuldur. Çarvaka, aynı zamanda Lokayata veya Lokayata darşhana olarak da bilinir. Bu okul, materyalist bir felsefi sistem geliştirir ve duyuşsal algılara dayanarak maddi gerçeğliğın varlığın kabul ederken, metafizik kavramları reddeder. Çarva-

ka felsefesi, maddenin ve duyuların gerçekliğini vurgular. Onlara göre, sadece duyularla algılanabilir olan gerçektir. Bu nedenle, maddenin varlığına dayanarak gerçekliği açıklarlar ve metafizik kavramları, özellikle de ruh, Tanrı ve sonsuz bir yaşam gibi kavramları reddederler. Çarvaka öğretileri, insanın yaşamını maksimum zevk ve hazla yaşaması gerektiğini savunur. Onlara göre, ölümle birlikte insanın varlığı sona erer ve sonrasında hiçbir şey yoktur. Bu nedenle, dünya hayatında keyif alınması ve haz alınması önemlidir.

Ancak, Çarvaka felsefesi Hindu felsefi geleneğinde eleştirilmiş ve diğer felsefi okullar tarafından reddedilmiştir. Özellikle, Vedantik ve Yogik okullar, metafizik kavramları ve ruhsal gerçekliği vurgulayarak Çarvaka'nın materyalist görüşlerini eleştirmişlerdir. Çarvaka, Hint felsefesinin çeşitliliğini ve karmaşıklığını yansıtan önemli bir okuldur. Onların materyalist ve duyusal algılara dayanan bakış açısı, Hint felsefesindeki çeşitli düşünce sistemlerinin zenginliğini vurgular ve felsefi tartışmalara derinlik katar (Dasgupta, 2012).

Cainistler

Caina felsefesi bir tür kaderci iyimserlik ya da kurtuluşçu determinizm olarak kendisini göstermektedir. Burada kader, bireysel yaşamın yanı sıra dünyayı yönetmektedir. Cainizmin kendisine ilişkin algısının, Tirtha Karas³ adı verilen öğretmenler tarafından periyodik olarak insanlığa getirilen ebedi bir öğreti olduğu söylenmektedir. Cainizmin radikal öğretisi olarak şiddet içermeme hali de sıklıkla göze çarpmaktadır (Carr, 2002, s. 108). Cainizm en çok da mantıksal kesinliği ile dikkate değerdir. Cainizm ve Buddhizmin kurucularının Kshatriya (asker sınıfı) kökenli oldukları vurgulanmaktadır. Bu iki kurucunun da Tanrıyı ve tanrılaştırılmış din adamlarını reddederek ortaya çıktıkları, Vedalara karşı oldukları anlatılmaktadır. Cainistlerin, ruhun bedenden ayrı olduğuna ve ölümden sonra tekrar doğum olmayacağına inandıkları dile getirilmektedir. Ruhun, işlenen günaha göre lekelenebilir ve renklenebilir olduğunu düşündükleri, yaşam sırrını çileci pratikler içinde çözmeye çalıştıkları; mükemmellik düzeyine geldiklerinde de hiçlik durumu olan Nirvana yerine, nitelsiz ve ilişkisiz bir varlık durumuna geldikleri bu şekilde yeniden doğuştan kurtuldukları gösterilmektedir (Kaya, 2016, s. 167).

³ Sözcük İngilizce literatüre “ford makers” olarak geçmiştir. Ford, bir nehir ya da akarsunun geçit oluşturan sığ kısmı, makers da bu geçiti sağlayan failler olarak düşünüldüğünde, cainizm, metaforik anlatımla; sam-sara sularından nirvananın güvenli kıyılarına götürmeyi amaçlayan bir yoldur. Bu yolu gösteren hocalar da tirtha karaslardır.

Caina öğretisi Störig (2000)'in aktardığına göre şöyledir: Dünya, kuruluşundan beri canlı bir öz olan «civa»dan (jiva) ve cansız maddelerden, «aciva»'dan (ajiva) oluşur. Civa'lar doğaları gereği tüm bilgiyi, erdemi ve sonsuz mutluluğu içerirler. Bu özelliklerini açıkça gösterememelerinin nedeni ise daha baştan, türlü türlü maddelerle kirlenmiş, bulanmış olmalarıdır. Civanın herhangi bir işe başlaması, o işe bulaşmasına ve yeni maddelerle kirlenmesine yol açar. Böylece gerçekte kusursuz ve ölümsüz olması gereken civa'lar (ruhlar) ölümlü, maddi vücutlarla bağlanmış olurlar. Civanın bu maddeye bağlanmışlık durumundan kurtuluşu ancak kirli maddelerden, aciva'lardan arınmasıyla ve yem kirlenmelerin önlenmesiyle sağlanabilir. Bunu başarmanın yolu ise kirletici maddelerin alınmasının azaltıldığı sıkı perhizlerden ve kirlenmenin önüne geçilebilmesi için katı din kurallarına kesinlikle bağlı çileci ve erdemli bir yaşam sürmekten geçer. Caina andı; verilmemiş olanı almak, dünya zevklerinden vazgeçmek ve özellikle yaşayan hiçbir canlıyı öldürmemektir. Bir Caina , hayvan kesemez, kurban edemez, sudaki görünmeyen canlıları yutmamak için içme suyunu süzer, solurken görünmeyen canlılar içine girmesin diye yüzüne bir peçe tatar, kazayla bir canlıyı ezmek için ayağının önündeki yerleri süpürür (s. 64).

Buddhistler

Buddhizm, Hint felsefesinde önemli bir yer işgal eder ve Nastika felsefi geleneğinin önemli bir örneğidir. Nastika terimi, geleneksel Brahmanizm'e karşı çıkan ve geleneksel dini öğretileri reddeden düşünce akımlarını ifade eder. Buddhizm, Brahmanik felsefeye alternatif bir yol sunar ve Nastika geleneğinin temsilcilerinden biridir. Buddhizm, Siddhartha Gautama'nın öğretileri etrafında şekillenmiştir. Siddhartha'nın aydınlanmasıyla başlayan bu öğretiler, insanın acı ve ıstırabından kurtuluşu arayışını vurgular. Buddhizm'in öğretileri, samsara döngüsünden kaçışı ve nihai olarak nirvana adı verilen aydınlanma durumunu amaçlar. Nastika geleneğinin bir parçası olarak, Buddhizm, Brahmanik düşünceye karşı çıkar ve dini ritüellerin, tanrıların varlığının veya Atman'ın gerçekliğinin önemini reddeder. Buddhizm'in öğretilerinde, kişisel benlik veya Atman kavramı yoktur; bunun yerine, anatta doktrini, her şeyin geçici ve değişken doğasını vurgular. Buddhist felsefede, zihinsel ve duygusal dengeye ulaşma, doğru düşünce, doğru konuşma, doğru eylem ve doğru yaşam gibi etik değerler önemlidir. Buddhizm, kişisel gelişim ve toplumsal refahı teşvik ederken, aynı zamanda evrensel sevgi, hoşgörü ve anlayış gibi değerlere de vurgu yapar. Akademik referanslar, Buddhizm'in Nastika geleneği içindeki önemini vurgular. Örneğin, Rupert Gethin'in (1998) "The Foundations of Buddhism" adlı eseri, Buddhizm'in Nastika geleneği

içindeki yerini detaylı bir şekilde ele almaktadır. Ayrıca, Richard Gombrich'in (2009) "What the Buddha Thought" adlı kitabı da Buddhist felsefenin Nastika öğretilerini inceler ve bu öğretilerin Brahmanik düşünceye karşıt bir duruşu temsil ettiğini belirtir. Sonuç olarak, Buddhizm, Hint felsefesinde Nastika geleneğinin önemli bir temsilcisidir. Buddhist öğretiler, Brahmanik düşünceye meydan okurken, insanın acıdan kurtuluşu ve nihai aydınlanma arayışını vurgular. Buddhizm, etik değerlere ve kişisel gelişime odaklanırken, aynı zamanda Nastika geleneğinin felsefi zenginliğini ve çeşitliliğini yansıtır.

Buddha'nın kendinden öncekilerin idealizmi ile materyalizmi arasında bir yerde olduğu, çizdiği yolun tüm aşırılıkların ortasında bulunan Orta Yol olduğu, zamanının ise tanrılara kurban sunma devri değil çilekeşlik ve derin düşünme devri olduğu, Buddha olmadan önce pek çok filozofu dolaşıp dinlemiş olduğu, dünya yaşamını "acı" olarak görüp bütün çabasını bu acıdan kurtulmaya yoğunlaştırdığı anlatılmaktadır. Felsefesini dört soylu gerçekte topladığı gösterilmektedir:

- 1) Acı,
- 2) Acının kaynağı,
- 3) Acının giderilmesi,
- 4) Acı'yı gideren yol.

Buddha'nın sekiz basamaklı belirlemesi de şu şekilde gösterilmektedir:

- 1) Doğru anlama,
- 2) Doğru düşünme,
- 3) Doğru konuşma,
- 4) Doğru davranış,
- 5) Doğru geçim,
- 6) Doğru çaba,
- 7) Doğru hatırlama,
- 8) Doğru yoğunlaşma.

Buradaki "doğru" konusunda; mantık, cebir, geometri, fizik, kimya gibi pek çok disiplin ve bilimsel bakışın devreye girdiği vurgulanmaktadır. Buddhizmin ilk yayıldığı yıllarda bilimsel araştırma yapan okulların çoğaldığı ancak zamanla bu felsefenin dini bir hal aldığı

ve bilimsel niteliğinden uzaklaştığı ifade edilmektedir (Kaya, 2016, s. 167-170). Kupperman (2007) Buddha'nın orta yol öğretisinin yanıltıcı bir biçimde bir ılımlılık politikası olarak anlaşılmaması gerektiğinin altını çizmektedir. Bu orta yolun sekiz basamaklı doğruluktan geçtiğini vurgulamaktadır (s. 25). Ülkemiz ilahiyatçılarından Hece (2007) de eseriyle Buddhist metafiziğini ortaya koymayı amaçladığını dile getirmektedir. Buddhizme bütüncül bakışla yaklaşmayan görüşlerin onda metafiziğe yer olmadığını ileri sürdüklerini iddia etmektedir (s. 225). Ancak gözden kaçırılmamalıdır ki Buddhizmin ortaya çıkışı ile sonradan bir din halini alması birbirinden çok farklı tablolar oluşturmaktadır. Todd (2016)'a göre Buddhizm Hindistan'da genellikle ateizm olarak değil agnostisizm olarak etiketlenmektedir. Çünkü genel olarak Hint perspektifi tanrıya ölü bir gözle bakmak yerine agnostik bir duruşu tercih etmektedir. Evren, kaba bir gerçek olarak, bir ıstırapın yeri olarak burada bizim hakkımızdadır. Bu sebeple buddhist dünya anlayışı da esasen insan merkezli bir kavrayıştır (s. 1).

BÖLÜM IV

RİGVEDA FELSEFESİ

Rigveda, Hint-Avrupa külliyyatının kökeni olması itibarıyla hayati bir kaynak olmaktadır. Onun felsefi bir okumasını yapmak da bu sebeple son derece önemlidir. Doğanın en eski yorumu ve dolayısıyla insanlığın ilk felsefi ürünü onun dinidir, dinin kökeni ve mahiyeti konusunda da dünyada Rigveda'dan daha öğretici bir Rigveda din kitabı bulunmamaktadır. Yunanistan'da Homeros ve Eski Ahit'in en eski bölümleri bizlere göstermektedir ki dini düşünce hali hazırda kayıp olan pek çok şeyi yalnızca öngörme olanağı tanıyan, kendi içinde ilerlemiş ve en nihayetinde gelişme aşamasında karşımıza çıkmaktadır. Ancak durum Kadim Hint araştırmalarında böyle değildir. Yalnızca Hindistan'da dinin izini ilk kökenine kadar sürebilmekteyiz. Rigveda ilahilerinden anlaşılacağı üzere, dinin burada da nispeten geç bir gelişme aşamasında görüldüğü açıktır; Dyaus (gökyüzü) ve Prithivi (yer-yüzü) gibi bazı ilkel tanrılar hali hazırda arka planda durmaktadır; onlardan nadiren bahsedilir ancak yine de en eski inanışlardaki kudretli formlar göze çarpmaktadır. Başka bir eski tanrı Varuna hâlâ öne çıkmaktadır fakat o bile fırtına ve savaş tanrısı İndra'nın yerini alma tehlikesiyle karşı karşıyadır; dikkate değer bir ilahide (iv. 42) Varuna (Uranos) ile İndra arasında geçen ve her ikisinin de yüceliğiyle övüldüğü bir diyalog sergilenirken ilahiyi kaleme alan ermişin Varuna'ya duyduğu tam saygıya rağmen İndra'dan yana bir tutum içinde olduğu açıktır. Bu ve bunun gibi pek çok örnek Rigveda dininin de ileri bir gelişme aşamasında olduğunu göstermektedir; ancak etimolojik olarak ele alınan tanrıların isimleri ve onlarla ilgili mitlerin karakteristik özellikleri o kadar açıktır ki, neredeyse her betimde söz konusu tanrının orijinal anlamını keşfedebilmekteyiz (Deussen, 1907).

Rigveda tanrılarının Varuna'nın düzenli günlük dönüşüyle yıldızlı gökyüzünün (staryy heaven) kişileştirilmesi olduğu ve sonraki zamanlarda, artık, suların tanrısı haline geldiği açıktır. Aynı zamanda Rigveda'da güneşi çeşitli yönleriyle temsil eden tanrılar öne çıkmaktadır. Surya güneşin parlak küresi, Savitar uyandırıcı, Vişnu canlandırıcı güç, Mitra yardımsever ışık, insanlık dostu ve Puşan dünyanın kılavuzu.. Bunlar dışında Rigveda'da, gecenin dehşetinin sona erdiği ve günün başladığının habercisi Aşvinler, ilahi bir çift olan İki Aşvin tanrıları da bulunmaktadır. Şafağın çok açık bir kişileştirmesi olan Tanrıça Ushas (Eos) her sabah dünyanın gözleri önünde cazibesini sergileyen güzel bir genç kız olarak düşünülmüştür. Bu aydınlık gökyüzü tanrılarının evrenin ikinci kısmına, atmosfere geçsek, burada da diğerlerinin yanı sıra rüzgarların tanrısı Vayu ya da Vata, yağmur tanrısı Parcanya, muhtemelen yıkıcı ve arındırıcı şimşegin kişileştirilmesi ile karşımızda duran korkunç Rudra'ya rastlarız. Ayrıca fırtınanın şen tanrıları Marutlar ve hepsinden önemlisi, yağmurun yağmasını engelleyen, şeytanlara karşı savaşlarında tipik bir savaş tanrısı ve dolayısıyla kahramanlık çağının Hindu idealini oluşturan fırtına tanrısı İndra bizi beklemektedir. Son olarak, gökyüzünden yeryüzüne indiğimizde, ilahi güç olarak kabul edilen birçok doğa ve yaşam fenomeni ile karşılaşırız ancak bunların başında yıkıcı ve yararlı ateşin tanrısı Agni ve tanrılara ve insanlara kahramanca eylemler için ilham veren bazı içkilerin sarhoş edici gücünün kişileştirilmesi olan Soma gelmektedir. Rigveda'ya böylesi kaba bir şema ile bakıldığında bile tanrıların Kadim Hindistan'da ne olduğunu ve aslında dünyanın her dininin kökeninde ne olduklarını, yani başlangıçta doğal güçlerin ve doğa olaylarının kişileştirilmeleri ile ortaya çıktıklarını görebilmek mümkündür (Deussen, 1907).

Hayvani durumdan insanlık bilincine geçmekte olan insan, kendisini çeşitli doğal güçlerle çevrili ve onlara bağımlı olarak bulmuştur.⁴ Besleyici toprak, dölleyici gök, rüzgâr, yağmur, fırtına gibi fenomenlere yalnızca irade atfetmekle kalmayıp onları insani kişilikler, arzular ve zayıflıklarla birlikte düşünmüştür. Bu düşünce Eskiçağ felsefesinde Ksenophanes tarafından dile getirilmiştir hatta onun daha sonra bütün batı aydınlanmasının önderi olarak kavranmasına yol açacaktır, konuyla ilgili fragmanlarından biri şöyledir (Diels & Kranz, 1903):

⁴ Thomas Hobbes'la yakından öğrendiğimiz toplumsal sözleşme fikri ilk kez modern bir filozof tarafından *Leviathan*'da detaylıca işlenmiştir.

Şayet öküzlerin ve atların elleri olsaydı ve insanlar gibi çizip sanat eserleri üretebilselerdi, atlar tanrılarını at şeklinde, öküzler de öküz gibi çizer, kendi şekillerini tanrılarına verirlerdi.

Bu kişileştirilmiş doğal güçler, insanın doğasında var olan egoist eğilimlere karşıt olarak, insanın kendi içinde ahlaki yasa olarak bulduğu şeyin kaynağı, koruyucusu ve denetleyicisi haline gelmiştir. Buradan hareketle varılacak nokta şudur. Rigveda dini bize, dünyanın neresinde karşılaşırsak karşılaşalım, tanrıların iki unsurdan oluştuğunu öğretebilmektedir: i) doğal güçlerin ve fenomenlerin kişileştirilmesi oldukları ölçüde mitolojik bir unsur ve ii) bu kişileştirmelerin ahlak yasasının yaratıcıları ve koruyucuları olarak görüldüğü ölçüde ahlaki bir unsur. Şüphesiz ki burada dini kavrayış biçimlerinin birbirlerinden çok farklı olabileceği; ahlaki gelişimi, ahlak pahasına mitolojik gelişiminden daha ön planda tutan kavrayışların ideal bir dini etkinlik olabildiğini de eklemek gerekir. Bu kriter Rigveda dine uygulanacak olursa bir din olarak özellikle yüksek bir konum iddia edemeyeceğini kabul etmeliyiz; çünkü Rigveda tanrıları, aynı zamanda ahlakın koruyucuları (gopa ritasya) olmalarına rağmen, esas olarak insanüstü güçlere sahip ancak egoist eğilimli varlıklar olarak kabul edilirler. Bu ahlaki yetersizlik, Rigvedik inancın şaşırtıcı şekilde hızla yozlaşmasının ana sebebi olmuştur. Bu yozlaşma aynı zamanda felsefenin tohumlarını gördüğümüz Rigveda ilahilerini karşımıza çıkarmaktadır (Deussen, 1907, s10).

Geç dönem Rigveda ilahilerinde, eski inancın artık gözden çıkarılmış olduğu görülmektedir. Örneğin X.117 ilahisi ödev ahlakını tanrılara herhangi bir referansta bulunmadan salık vermektedir. Muhtemelen artık tanrıların, saf ahlaki eylemler konusunda çok yetersiz ve güçsüz kaldıkları kanıksanmıştır. Bir başka ilahide ise bir tanrıya değil doğrudan imanın kendisine yakarıшта bulunulmaktadır. Bahsi geçen X.151 ilahisi “O Faith, make us faithful.” cümlesiyle sona ermektedir (Ey iman, bizi otantik kıl.). Sağlam bir eski Rigvedik dinin, böyle bir yakarışı barındırabilmesi pek mümkün görünmemektedir. Rigveda’nın felsefi okuması yapılırken üzerinde durulması gereken en temel hususlardan biri insanlığın en eski inanış biçimlerine doğrudan ulaşabilme olanağımızdır. Zamanla eski inanışların, yerini yenilerine bırakmalarının izi sürülebilmektedir. Eski Rigvedik inancın yavaş yavaş terk edildiğine dair başka ilahiler de bulunmaktadır. Vedizmin baş Tanrısı İndra’ya yakarılan II.12 ilahisinde, ermiş "Varlığından şüphe ettikleri, 'Nerede o' diye sordukları, hayır, 'O yoktur' diyerek inkar ettikleri korkunç tanrı, bu tanrı, düşmanlarını oyun gibi yok eder." İlahide açıkça görüldüğü üzere artık şüphe kendisini göstermektedir. “İnsanlar korkunç olan onun nerede olduğunu sorarlar.” (Rigveda, II.12) Hatta daha sık biçimde tanrılarla,

özellikle Indra'yla ve ona sunulan ibadetlerle açıkça alay edildiği göze çarpmaktadır. IX.112 ilahisinde, dünyadaki herkesin kendi bencil çıkarlarının peşinden koştuğu anlatılır; marangozun kırık tekerlekleri, doktorun kırık uzuvları ve demircinin müşterisini umduğu vurgulanır. Devamında ise ermiş der ki; ben bir şairim, babam bir doktor, annem mutfakta değirmeni çeviriyor ve bu nedenle, hepimiz sürüsünü güden çobanlar olarak kendi çıkarlarımızın peşinden koşuyoruz. Bu mizahi örnek her mısradan sonra muhtemelen eski bir ilahiden alınmış olan aynı dize ile karşımıza çıkmaktadır: “ Sen Ey Soma, Indra için ak”. Belli ki Indra da tıpkı insanlar gibi kendi bencil çıkarları peşinde koşmaktadır.

İlahi x.119'daki küçümseme daha da cüretkârdır; Indra'yı en neşeli haliyle, her şeyi vermeye hazır, yeryüzünü ve içerdiği her şeyi yok etmeye hazır, gülünç bir şekilde büyüklüğüyle övünürken tasvir eder - tüm bunların nedeni, nakaratın bize söylediği gibi, kendisine sunulan somaya aşırı değer vermesinden kaynaklanan ileri bir sarhoşluk aşamasında olmasıdır. Bir başka ilahide (vii.103) kurbağaların seslerini Brahmanik bir okulun gürültüsüne, tankın etrafında zıplamalarını da gece Soma sunusunu kutlayan sarhoş rahiplerin davranışlarına benzettikleri anlatılır. Başka bir ilahi (vii.103), kurbağaların seslerini bir Brahman okulunun gürültüsüne ve tankın etrafında zıplamalarını Soma'nın gece adaklarını kutlayan sarhoş rahiplerin davranışlarına göre karşılaştırarak söyler. Orada kutsal öğretmenler ve rahipler olduğu gibi, başka bir ilahide de (x.82) Veda'nın dini şiiri ve yazarları şu sözlerle küçümserir: "Veda ozanları, sisler ve söz selleri içinde, geçimlerini sağlamak için güdük kalırlar." Bu tür sözlerin mümkün olduğu çağ kesinlikle felsefe için olgunlaşmıştı; ve buna göre Rigveda'nın daha sonraki bazı ilahilerinde, Yunanistan'da olduğu gibi burada da felsefenin başladığı düşüncenin ortaya çıktığını görüyoruz - dünyanın birliğinin kavranması. Tıpkı Yunanistan'da X'in tüm popüler tanrıların üzerine, bir birlik olarak düşünülen evrenden başka bir şey olmayan tek tanrısını koyması gibi, Rigveda'da da ebedi, anlaşılmaz, tarif edilemez bir birlik olarak tüm tanrıların, dünyaların ve yaratıkların kendisinden kaynaklandığı bu tek tanrının peşinde olağanüstü bir arayış ve sorgulama buluruz. Hindular bu monizme, diğer ülkelerden esasen farklı bir yöntemle ulaşırlar. Tektanrıcılık, Mısır'da çeşitli yerel tanrıların mekanik bir şekilde özdeşleştirilmesiyle, Filistin'de ise diğer tanrıların yasaklanması ve ulusal tanrı Yehova'nın yararına onlara tapanların şiddetle zulmedilmesiyle elde edildi. Hindistan'da daha felsefî bir yolda tektanrıcılık olmasa da Tekçiliğe ulaşılar, manifoldun perdesinin ardından onun altında yatan birliği gördüler.

Rigveda'nın onuncu kitabındaki yüz yirmi dokuzuncu meşhur yaratılış ilahisi şöyle der:

“1. Başlangıçta ne yokluk ne de varlık vardı. Ne bir hava ne de bir gök vardı ötede. O neyi kapsadı? Nerede, kimin korumasında? O anlaşılmaz derin şey su muydu?

2. Başlangıçta ne ölümsüzlük vardı ne de ölüm. Ne gündüz belliydi ne de gece. Rüzgarsız kendi gücüyle soludu o. Orada ondan başka bir şey yoktu.

3. Başlangıçta karanlıkla saklanmıştı karanlık. Suydu bütün bu görülmeyen. Var olmaya başlarken boşlukla doldu o. Sıcaklığın kuvvetiyle tek olan doğdu.

4. Başlangıçta istek⁵ ortaya çıktı; aklın ilk tohumu odur. Varlığın yokluğa bağlı olduğunu, kalplerine bakarak anladı ermişler.

5. Bunların ipleri yayıldı iki yana, aşağıda mı yoksa yukarıda mı? Doğurtanlar orada, güçler orada; güç aşağıda etki yukarıda.

6. Kim bilebilir kim açıklar yaratılışın nereden geldiğini? Tanrılar yaratılıştan sonra geldiler; öyleyse kim bilebilir var oluşu?

7. Nereden doğdu bu yaratılış? Varlığın en uzak gökteki gözcüsü; bunu o mu yaptı acaba? Sadece o bilir, hatta belki o da bilmez.”

Böylece, her şeyin birliğine dair büyük düşünce tasavvur edildikten sonra, bir sonraki görev bu birliğin ne olduğu irdelendiğinde bariz biçimde 121. İlahi göze çarpar. Muhtemelen 129. ilahiden veya benzer bir eserden yola çıkarak, evrenin son birliği olan o bilinmeyen tanrı için bir isim aranır. İlk sekiz mısra da yaratılışın harikalarına işaret eden şair, her mısrayı "O ilah kim ki ona tapalım?" sorgusuyla haykırır. Dokuzuncu ayette, o yeni ve bilinmeyen tanrı için bir isim bulur ve ona Pracapati (yaratıkların efendisi) adını verir. Eski Vedik tanrıların adlarıyla çarpıcı bir tezat oluşturan bu ad, belli ki popüler bir kökene sahip değil, felsefi bir düşünürün yaratımıdır. Bundan böyle Pracapati, daha felsefi iki kavram olan brahman ve atman ile yer değiştirinceye kadar panteondaki en yüksek konumu işgal eder. Bu üç isim, Pracapati, Brahman ve Atman, Rigveda'dan Upanishad'lara kadar tüm felsefi gelişime hakimdir. En eski Pracapati terimi yalnızca mitolojiktir ve ondan Atman terimine bir geçiş gerçekleşecektir. Ancak bu geçişin, "dua" anlamına gelen, başlangıçta anlamı ve uygulaması bakımından yalnızca ritüel olan bir ara terim olan Brahman aracılığıyla gerçekleştirilmesi Hindu zihninin çok karakteristik özelliğidir. Upanishadlar zamanında Pracapati adı neredeyse unutulmuştur ve yalnızca ara sıra mitolojik bir figür olarak görünürken, Brahman ve Atman terimleri özdeşleşmiş ve sırasıyla, göreceğimiz gibi, tek varlık olan varlığı ifade etmeye hizmet etmiştir.

Pracapati'nin Tarihine bakış ve sonradan Brahman teriminde kapsanması sosyo-kültürel arka planın doğru okunmasını gerektirmektedir. Pracapati gibi yalnızca felsefi bir soyutlamanın diğer tüm tanrıları arka plana atması ve Brahmanlar zamanında Hindu panteonun-

⁵ Burada kullanılan Sanskrit kavram “kāma”dır ve kavramın İngilizce çevirilerinde “love” olarak karşılanabildiği de göze çarpmaktadır. Kaya (2018)’nin istek olarak karşıladığı anlam, felsefi terminolojiye çok uygundur ancak cümlemin devamında bunu kalplerine bakarak anlayan ermişler şüphesiz tam rasyonel bir logosantrik iradedden söz etmiyorlar olsa gerektir. Burada şunu vurgulamakta fayda vardır. Doğunun mistisizmi orada felsefenin doğuş şeklinde bile kendini göstermektedir.

daki en yüksek yeri işgal etmesi, Hindu dininin gelişme biçimine özgü bir özelliktir. Bu dönemde Pracapati, dünyanın yaratıcısı ve hükümdarı olarak tanrılar, insanların ve iblislerin babası olarak kabul edilir. Bazı ritüel kullanımları önermeyi amaçlayan Brahmanaların çok sayıda pasajı, formül ayinini Pracapati tarafından üretildiği ve onun tarafından dünyanın yaratılışında kullanıldığı şekliyle tanımlar. Bu tür pasajlar düzenli olarak, başlangıçta yalnızca Pracapati'nin olduğu, onun kefareti ödediği ve böylece kendisini farklı tanrıları, dünyaları ve çeşitli kurban araç ve gereçlerini yaratmaya layık bir şekilde hazırladığı ifadesiyle başlar. Bütün tanrılar ona bağlıdır; şeytanlar tarafından taciz edildiklerinde ona sığınır; ve göreceli saygınlıkları hakkında bir tartışma çıkarsa hakem olarak ona gelirler. Bu ayrıntılara girmeyeceğiz; Biz burada sadece, Hint yaratılış fikrinin Hristiyan dünyasındaki akımdan özsel olarak farklı olduğuna işaret edeceğiz. Pracapati bir dünya yaratmaz; kendisini, vücudunu ve uzuvlarını evrenin farklı parçalarına dönüştürür. Bu nedenle, yaratılırken yutulur, parçalara ayrılır ve bu şekilde tavsiye edilen bazı ayinlerin yerine getirilmesiyle eski haline döner. Daha sonraki metinlerde, Pracapati'yi, onu ilkel sular, varlığından önceki Yokluk gibi daha da yüksek bir ilkedan türeterek ya da onu açıklayarak ve onu yaratıcı akılla, Tanrı ile özdeşleştirerek, ondan kurtulma eğilimini gözlemliyoruz. dünyanın ilkeleri olarak kelime, kurban veya yıl yaratmak. Daha sonraki metinlerde Pracapati'den kurtulma eğilimi gözlemleriz; ya onu ilksel sular gibi daha yüksek bir ilkedan türeterek, varoluşundan önceki Var Olmayan'dan ya da onu açıklayarak ve dünyanın ilkeleri olarak yaratan zihin, yaratan söz, kurban ya da yıl ile özdeşleştirerek. Daha eski pasajlarda Pracapati, diğer ritüel nesnelerin yanı sıra Brahman'ı yaratır; sonraki pasajlar ise onu Brahman'a bağımlı kılar.

Brahman'ın Tarihi de Pracapatinin tarihi irdelendiğinde Hint felsefesi ve dininde zorunlu bir uğrak noktası olarak karşımıza çıkar. Deussen (1907) bu konu hakkında radikal bir fikir ortaya atar; Hint felsefesinin bu ana fikrini açıklamaya yönelik her girişim, Rigveda'da 200'den fazla kez geçtiği Brahman kelimesinin, istisnasız "yakarış"dan / "dua"dan başka bir şey ifade etmediği gerçeğinden yola çıkmalıdır. Şairin duaları, Soma ve diğer adaklar gibi, tanrılara sunulur; tanrılar bu dualardan zevk alır ve kahramanca eylemleri için güç bulurlar. İnsanlar, tanrılarının çeşitli faydalarına ihtiyaç duyduğu için, tanrılar da insanların refahı için adaklara ve özellikle dualara ihtiyaç duyarlar. Rigveda'da sık sık geçen ifadeler, dua ve adakların tanrıları güçlendirdiğini vurgular. Örneğin, "dua, tanrıların canlandırıcısıdır"; "İndra, savaşları için dua ile güçlenir" (ona sunulur). Bu ifadelerle, insan dualarının, tanrıların gücünü aşan bir etkiye sahip olduğu fikri giderek daha belirgin hale gelir. İnsan-

lar, dini anlarda, kendi varlıklarının ötesine geçtiğini ve tanrıların ve yaratıkların tüm dünyaların bağımlı olduğu metafizik gücü kendi içlerinde uyandırdığını hissederler. Bu ilginç gelişmeyle (İncil'deki "logos" tarihiyle karşılaştırılabilir), duanın eski adı olan Brahman, dünyanın yaratıcı ilkesinin en yaygın adı haline geldi. Eski bir Rigvedik soru "Ağaç hangisiydi, ağacı hangisiydi, ondan yeri ve göğü yonttular?" bir Brahmana metninde tekrarlanır ve ardından şu yanıt gelir: "Brahman, yeri ve göğü yonttukları ağaç olan ağaçtı." Burada Brahman⁶ terimi, sonraki yüzyıllar boyunca olduğu gibi, dünyanın ebedi ve değişmez ilkesinin en yaygın adı haline geldi.

Brahman'dan bile daha iyi bir isim ve belki de felsefenin herhangi bir dilde dünyanın ilkesini belirtmek için bulunduğu en iyi isim, İngilizce "self / kendi"nin tam karşılığı olan "Atman" sözcüğüdür. Böylece Atman, öz-olmayan, yabancı olan her şeyi, gelip geçen her şeyi kişiliğimizden uzaklaştırırsak geriye kalan demektir; "Kendi Öz'ümüzün değişmez, ayrılmaz özü", diğer yandan da tüm dünyanın Öz'ünün özü anlamına gelir. Pracapati ve Brahman'ın durumunda olduğu gibi, Atman kelimesinin tarihini çerçevelemek mümkün değildir. Düzenli bir gelişimi yoktur, ancak düşünürün bizden hiçbir şekilde alınamayacak olan ve dolayısıyla onu biçimlendiren bu varlığı adlandırmak için Brahman kelimesi için daha net bir ifade arayıp bulmasıyla orantılı olarak bu aşamaa ortaya çıktığını görüyoruz. Doğamızın tek gerçek özü, Atman'ımız, Öz'ümüz. Artık bu kelime ile Upanishadlara kadar varılır ve bütün bir kadim felsefe geleneğinin seyir şeması kavranabilmektedir (Deussen, 1907). Eski Sanskrit edebiyatı, Hindistan'ın Aryan nüfusunun en az üç bin yıl önce kuzeybatıdan geldiğini kanıtlamaktadır. Vedalarda, bu insanlar kendilerini, Galya, Alman veya Gotlar'a uyan karakterlerde tasvir etmekteledir. Saç renklerinin sarı olup olmadığına dair

⁶ Brahman, Hinduizm'in temel kavramlarından biridir ve Hint felsefesinde merkezi bir rol oynar. Bu terim, Sanskrit kökenli olup "genişlemek" veya "büyümek" anlamına gelir. Brahman, Veda metinlerinde ilk kez ortaya çıkar ve burada, kutsal evrensel gerçeklik veya mutlak gerçeklik olarak tanımlanır. Veda metinlerinde, Brahman, yaratılışın kaynağı ve evrenin temeli olarak görülür. Upanishadlar döneminde, Brahman kavramı daha fazla felsefi bir boyut kazanır. Upanishadlar, Brahman'ın evrenin her şeyi içeren, sınırsız, sınırsız ve değişmez bir varlık olduğunu öne sürer. Brahman, tüm varlıkların gerçek özüdür ve her şeyin içinde bulunduğu ve her şeyi aşan bir varlıktır. Brahman kavramı, Hindu felsefesindeki çeşitli okullar arasında farklı şekillerde yorumlanmıştır. Vedanta geleneğinde, Brahman, evrenin tek gerçekliği olarak görülür ve her şeyin ötesinde olan Mutlak Hakikat olarak kabul edilir. Advaita Vedanta'da, Brahman, ayrılık olmayan bir birlik ve bütünlük olarak tanımlanır. Brahman kavramı sadece metafizik bir kavram değildir; aynı zamanda bireyin içsel deneyimiyle de ilişkilendirilir. Brahman, her bireyin içinde bulunan içsel kendiliğin temeli olarak kabul edilir. Yoga ve meditasyon uygulamaları, bireyin Brahman'ın içsel gerçekliğini deneyimlemesine ve anlamasına yardımcı olur. Brahman kavramı, Hinduizm'in diğer önemli kavramları olan Atman (bireyin içsel kendiliği) ve Maya (illüzyon veya dünyevi gerçeklik) ile yakından ilişkilidir. Brahman, tüm varlıkların gerçek özü olduğu için, Atman da Brahman'ın bir parçası olarak kabul edilir. Brahman, Hindu felsefesinin temel taşlarından biridir ve Hinduizm'in derinlikli ve karmaşık bir anlayışının merkezinde yer alır. Evrenin gerçek doğasını anlamak ve bireyin içsel deneyimiyle bağlantı kurmak için derinlemesine bir inceleme ve kavrama gerektiren derin ve zengin bir kavramdır.

bir kanıt bulunmamakla birlikte Hindistan'ın halihazırda koyu tenli bir halkla dolu olduğunu söylemek yerinde olacaktır; çoğunlukla Avusturalya yerlilerine benzeyen ve Dravidler adı verilen bir grubun Dravid dilini konuşarak oluşturdukları bir halk oldukları bilinmektedir. Bu ırklar, Tatar kanı ile güçlendirilmiş Negroid yerlilerdir. Kuzeyde Himalaya bariyeri tarafından çevriliydiler ancak Aryanlar Orta Asya düzlüklerinden Himalayalar üzerinden Indus ve Ganj'ın büyük nehir havzalarına akmış ve göçlerinin bir kanıtı olarak nüfusun fiziksel karakterlerinde geniş bir değişiklik, bir dil ve bir edebiyat bırakarak yine de bir şekilde yerli halka absorbe olmuşlardır. Kadim Hint felsefesini ele alırken, modern insanın, Avrupa'nın günlük yaşamındaki düşüncelerinden daha düşük bir düzeydeki düşüncelerle başa çıkmak zorunda kalacağını göz önünde bulundurmak gerekir. Miras aldığı dil ve yaşadığı genel entelektüel ortamına baktığında, batı felsefesi düşünceleri İbrani, Yunan ve Hristiyan kültürü ile zenginleşmiş görülmektedir. Ayrıca, Hint kozmolojilerinde bulunan felsefi düşüncenin temel taşlarının, sanatsız ve kaba dini imgelere gömülü olduğunu gözlemlemekteyiz. Düşük bir düşünce düzeyinin yüksek kavramsal düzeyde ifade edilebilmesi en büyük zorluğu oluşturmaktadır. Ancak aynı zorluk bir yandan da sosyolojik açıklamaların kavranmasını kolaylaştırmaktadır. Dönem zihniyeti karşısında bugünün kelimeleri ve felsefi ifadeleri, üretilmesi gereken düşüncelere tamamen yabancı olan bir analiz ve bağlantı zenginliği ortaya koyabileceğinden ötürü önyargısız biçimde Kadim Hint bilgelerinin konumuna kendini koymak, onların gördükleri gibi şeyleri görmek ve onlara verdikleri isimleri kullanmak derin bir tarihsel bakış açısını gerekli kılmaktadır. Bir nevi daha primitif bir zihin yapısına dönmek, kalıtsal kültürümüzü bir kenara bırakmak ve bir süre için barbar olmak adına çaba göstermek gerekmektedir (Trübner's oriental).

Kadim Hint Felsefesinde insan bilgeliğinin amacı, ruhu ölümcül durumun getirdiği kötülüklerden kurtarmaktır. Bu amaç, ruhu bedenine bağlarından ayıran ve onu dünyevi varoluşun değersiz kısıtlamalarından bu yaşamda özgürleştirebilen yoğun soyutlamaların bir şeklidir. Belki de diğer bir şekilde, hatta gelecekte, tamamen huzurlu bir dinlenmenin hatta tanrısal özün tamamen emilmesinin görkemlerine kadar getirebilen bir yaşam pratiği resmedilmektedir. Tüm bunlarda aktif çabayı, insanın gerçek mutluluğunu içsel düşünce ve tam bir durgunlukta görmeyi temsil eden teorileri doğal olarak besleyen bir iklimin gizemli ama sürekli etkilerini keşfedebilmekteyiz (Archer Butler).

BÖLÜM V

FELSEFENİN EĞİTİMLE İLİŞKİSİ

Felsefe ve eğitim ilişkisi tarihin en eski sahnelerinden en güncel pratiklere kadar kendisini göstermektedir. Eğitimle gerçekleştirilmesi hedeflenenin hep bir felsefesi olmuştur. Aynı zamanda eğitim bir kültür oluşturmaktadır. Kültür de felsefenin kendisinden koparılamayacağı, kendisinin felsefeden koparılamayacağı başlı başına bir şeydir. Nasıl ki eski Yunan felsefesinde eğitim konuşurken geniş çaplı bir kültür idealini konuşmak gerektiğine kanaat getiriyorsak –ki Jaeger Yunan “paidea” sını kültür olarak da tercüme etmeyi uygun buluyordu- bu kültür idealinin en nihayetinde bir felsefe eğitimi sürecine işaret ettiğini kavrayabiliyorsak benzer şekilde Hint felsefesinin izlerini de eğitim ile ilgisinde takip etmek gerekecektir.

Hintlilerin bütün yaşamı bir eğitim süreci olarak görmeleri ve yaşamın kendisinin felsefesinin mistik bir kavrayışla mümkün olabileceğini nesiller boyu aktarmaları, eğitimin kurumsallaşmasındaki önemleri son derece dikkate değerdir. En eski ve derin felsefi metinler olan Upanishadlarda geçen derin felsefi anlatıların, baba ile evladı arasında geçen bir eğitimsel süreçle karşımıza çıkmaları herhalde bir tesadüf olarak düşünülmeyecektir. Hindu felsefesinin eğitim üzerindeki etkileri, Vedanta ve Samkhya gibi felsefi sistemlerin öğretilerinde açıkça görülmektedir. Vedanta, eğitimde bireysel özgürlüğü ve ruhsal gelişimi vurgular (Radhakrishnan, 1957). Samkhya ise, zihinsel disiplin ve mantıksal analiz yoluyla eğitimin önemini belirtir (Chapple, 2008).

‘Eğitimin en yüksek görevi, sosyal ve ruhsal varlığımızın tüm bilgi ve faaliyetlerinin birliğinin iç ilkesini anlamamıza yardımcı olmaktır’ (Tagore 1922, 199).

Ferrer (2018), Kadim Hint bilgelerinin, birçok Batılı düşünür veya bilginin yaptığı gibi, fikirlerle veya kelimelerle oynamadığını; bilgisinin, modern ana akım eğitiminde olduğu

gibi yalnızca kitabı olmadığını hatta M. Planck veya R. Goswami gibi kuantum fizikçileri için bile büyük ilgi haline gelen bir şeyi araştırdığının altını çizmektedir. Enerji ve bilinç alanlarını keşfedip tanımlamak ve bunun da duyu spektrumunun ötesindeki gerçeklik katmanları anlamına gelmesi vedik bilgelerin mirasıdır. Tam da bu nedenle birçok kuantum fizikçisi Hindistan'ın Vedaları tarafından büyülenmiştir. Ona göre, Kadim Hindistan'ın bu felsefi deneyiminin, modern Avrupa'nın yalnızca teorik ve kitabi "felsefe"si ile hiçbir ilgisi yoktur. Yunanistan ve özellikle Orfizim'den Neoplatonizm'e kadar olan Yunan felsefesi, Vedik Hindistan'a modern Avrupa'dan daha yakındır. Bu bağlamda Vedik eğitim esasen, modern terimlerle ifade etmek gerekirse, kendiliğinden öğrenmeye yönelik, öğrenci odaklı, deneysel bir süreçtir.

Geleneksel açıklamaya göre batı felsefesinin başlangıcı doğal felsefenin Milet Okulu'nda aranmıştır. Bu düşüncelerde, evrenin örtük olarak varsayılan birliği ilkesi tek bir kozmik ve temel madde içinde aranmıştır. Doğa filozofları bu maddeyi farklı farklı tasvir etmiş ve Thales su olarak ifade ederken Anaximenes onu hava olarak kabul etmiştir. Yine başka bir geleneksel açıklamaya göre de Hint felsefesinin başlangıcı Upanishadlar'da aranmıştır. Bu düşüncelerde, evrenin örtük olarak varsayılan birliği, "tat tvam asi" ("sen şu/şey o: Chandogya Upanishad 6.8-16) ve "aham brahmasmi" ("Ben Brahman'ım": Brhaddranyaka Upanishad 1.4.10) gibi tanımlamalara varmıştır. Batı felsefesinin geleneksel başlangıç hikayesinin kökenleri Aristoteles, Yunan doksofografları, Hermann Diels'in "Fragmente der Vorsokratiker," ve Windelband gibi felsefe tarihçilerinin Alman Kantçı idealizminde yatmaktadır. Gelgelelim, bu kökenlere ilişkin araştırmalar sonlanmamaktadır hatta Walter Burkert, Marcel Detienne, E. R. Dodds, Jean-Pierre Vernant veya Paul Veyne gibi çağdaş klasik bilim insanlarının eserleri üzerinden yeni okumalar yapmaya kalkışılırsa farklı bir hikaye ile karşılaşılacaktır (Staal, 1988).

Seçkin bir 19. yüzyıl eğitimcisi ve reformcusu olan John Stuart Mill, liberal eğitimin zihni 'edebi, tarihsel, bilimsel ve felsefi bilgi ile donatarak özgürleştirmeyi' amaçladığını savunmaktadır ve bu eğitimle zihnin kendi başına soru sorma ve cevaplama yeteneğinin geliştirilmesi hedeflenir. Amaç, 'herhangi bir konuda ustalık elde etmek değildir, öğrenmenin ana alanlarında ustalığın ne anlama geldiğini anlamak ve alanlar arasındaki bağlantıları takdir etmektir' (Berkowitz 2006/7). Bu nedenle liberal eğitim, zihni, derecelere sahip olmanın yanı sıra, uzaya benzer bir şekilde, birkaç yönde veya boyutta bir perspektifle donatır (Ducasse 1944).

Kadim Hindistan, eğitimin insan hayatındaki yüce değerini kabul etmiştir. Kadim düşünürler, eğitilmiş bireyler olmadan sağlıklı bir toplumun mümkün olmayacağını bilincinde olmuşlardır. Öğrencilerin zihin ve bedenlerinin uyumlu gelişimini amaçlayan; dikkatli ve akıllıca bir eğitim planı oluşturmuşlardır. Şekillendirdikleri yapı, öğrencileri hayatın her alanından zevk alarak iyi yaşama hazırlamak için hesaplanmış, çok yüksek standartlı, çok liberal, çok yönlü bir eğitim olmuştur. Bu, özünde evrensel olarak uygulanabilir ve insan yaşamının amacını ve insani değerlerin bir temeli olarak varoluşun her seviyesinde birbirine bağlılığı vurgulayan bir yapıdır. Kadim Hint eğitim sisteminden gelen içgörüler; yaratıcı, etik ve öğrenen bir zihnin üretimini kolaylaştırmada çok yardımcıdır. Bu zihin; kendisini yalnızca daha büyük “ilerleme” ile değil, aynı zamanda öncelikle insan bilincinin içsel dönüşümü ile de ilgilenecektir (Bhatta, 2009)

Kadim Hintlilerin eğitim anlayışına bakıldığında, yalnızca Hindistan ile sınırlı kalmayıp neredeyse bütün Asya ülkelerindeki eğitsel gelişmelere kaynaklık eden Buddhist eğitim anlayışının önemi de karşımıza çıkmaktadır. Buddhist eğitimin; etik, entelektüel ve spiri-tüel mükemmellik yoluyla, kişiliğin en yüksek insanlık formuna dönüşmesini amaçladığı görülmektedir. İnsan yaşamının bu üç mükemmellik yetisi, kuşkusuz, bir insanı dünyevi mutluluktan, hepimizin eşit olarak aradığı olağanüstü mutluluğa götürür. Bu nedenle, Buddhist eğitim, tüm canlı varlıkların birincil psikolojik ihtiyacına, yani Buda'nın işaret ettiği gibi "sukhakāmā hi sattā dukkha patikkūlā"ya dayanır. Bütün canlılar mutluluğu sever ve mutsuzluğu sevmezler. Eğitimin bir toplumun karakterini şekillendirdiği görülür veya beklenir. Buna karşılık, kendisini sıklıkla, toplumda meydana gelen değişikliklere cevap vermeye veya uyum sağlamaya çalıştığı durumlarda bulur. Buradan hareketle Kadim Hintlilerin öğretim yöntemleri üzerinde çalışılmaya değer bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır (Meshram, 2013).

Hint felsefesinde eğitim konusu araştırılırken, Singh (2017)'in *Kadim Hindistan'ın Eğitim Mirası* adlı çalışması dikkate değer bulunmuştur. Çalışmada, Kadim Hint'te eğitimin aşağıdaki boyutları önemle vurgulanmaktadır.

- Doğanın Ortasında Bütünsel Öğrenme
- Üniversiteler, Her Yerde Üniversiteler
- Kadim Hindistan'da Uzmanlık ve Mezuniyet
- Kadınlar İçin Eğitim
- Hindistan Dışında Bilgi Devrimini Güçlendirmek

- Öğrenmeye Ölümcül Darbe
- Güzel Bir Ağaç Zarar Görür

Hindistanın en eski öğretmenleri, orman üniversiteleri olarak adlandırılabilir, şehrin karmaşasından uzakta konumlandırılan, gurukalarda ve ashramlarda öğretmenlik yapan gurulardır. Bu gurular için, insanlara, kendi uzun öğrenme yolculuklarına çıkmadan önce sonsuz evrendeki naçiz hallerini kavratmak çok son derece önemliydi. Doğanın ortasında bütünsel öğrenme modeli gerçekleşmekteydi. Vedaların canlı organizmaların dayanışması, doğa ve karşılıklı bağımlılık kavramlarına muazzam atıflarla dolu olması söz konusu doğa ortasında bütünsel öğrenme pratiğini kavrayabilmek için son derece önemlidir. Zamanla, öğrenmenin yeni nesillere aktarılma sistemleri elbette kurumsallaşmıştır. Takshshila, Nalanda gibi ünlü tapınak üniversiteleri doğmuştur. Kalıntıları hala güney Hindistan'da bulunan bu tapınak üniversitelere zamanında, Çin, Kore, Japonya, Endonezya ve Batı Asya'dan öğrenciler gelmekteydi. Yaya olarak ve gemilerde zorlu yolculuklar yaparak Kadim Hint bilgelerinden bilgi almak için çıkılacak yolun detaylı hesaplamalarını yapmalarıyla ünlenen Hieun Tsang gibi isimlerin yanı sıra pek çok öğrencinin ziyaretine ev sahipliği yapan bu tapınaklardan, edindikleri bilgileri metinler halinde kopyalayıp kendi ülkelerine taşıyan bilginlerin arşivciliği kayıtlara geçmiştir. Bu eğitim alma telaşının tıpkı günümüzün sertifika alma telaşına benzer olması da ilginçtir.

Dönemin üniversiteleri olarak geleneksel öğretim yapan merkezler, çok disiplinli bilim merkezleridir. Söz konusu disiplin yazılı kelime, yerleşik pedagoji ve katı sertifikasyon sistemleriyle kurulmuş sağlam binalara verilen önemden kaynaklanmaktadır. Böylece Kadim Hindistanın mühendisleri, mimarları neredeyse profesyonel olarak kabul edilen inanılmaz sulama kanalları, yağmur suyu toplama yapıları, saraylar, kaleler, yollar, barajlar ve su kemerleri yapmışlardır. Benzer şekilde eski tıp pratisyenleri, hangi şifalı ot kombinasyonlarının hangi hastalıkları iyileştirmede yardımcı olabileceğine, onların ormanda nereden temin edilebileceğinden karmaşık ameliyatların nasıl yapılacağına değin bilgilere sahiptirler. Bazen şarlatan bazen büyücü, cadı doktor olarak addedilen bu bilgiler esasen müthiş manevi içgörülere sahiptirler. Dikkate değer olan şey şudur ki Kadim Hintliler, maddi ve ahlaki olan, fiziksel ve tinsel olan, geçici ve daimi olan hakkında perspektif kazandırmaya derin yatırım yapmışlardır. Bu perspektifleri kazandırma süreci sırasında bilim, matematik ve uygulamalı tıp alanlarında önemli keşifler yapmışlardır. Öğrenmenin kutsallığı çok sayıda Sanskrit şlokasından (beyitlerden) anlaşılmaktadır. Bu konuda önemli bir örnek; Taittiriya Upanishad'tır. Bugün bile sürdürülen bir gelenek olarak, çocukların

alfabeye ilk kez başlatılmasının bir törenle gerçekleştirilmesi köklerini en erken dönemlerde bulmaktadır. Çocuklardan pirinçteki alfabeyi izlemeleri istenir. Bugün Hindistan'da hala kutsal iplik töreni/upayanam töreni 8-12 yaşları arasında Dwija çocuklarının geleneksel bir seramoniyle okur yazarlığa adım atmaları sağlamaktadır.

Kadim Hindistan'da, eğitim, öğrencinin hocasının mecazî rahminden yeniden doğduğu bir ritüel olan Upanayana ile başlar. Bu ritüel, öğrencinin öğretmenin tekrarıyla kadim şlokaları ezberlemesini içerir. Bu noktada Sokrates'in ebelik metaforunu kullanımı akla gelmektedir. Sokrates, bilginin aktarılacak bir şey olmadığını düşünerek bilgi aktarmaktan kaçındığını ve öğrencisinin fikirlerinin ortaya çıkmasına yardımcı olduğunu biliriz. Hem Kadim Hint eğitimi hem de Sokratik eğitim sistemlerinin -temelde benimsedikleri özgürlük biçimlerinin birbirlerinden farklılaşabildiklerini görmemize rağmen- öğrenciyi özgürleştirdiklerini iddia ettiği açıktır. Sokratik özgürlük, öğrenciyi kendi düşünmeye özgür bırakırken, antik Hint yaklaşımı, öğrenciyi ilahi vahiy yoluyla özgürleştirir. Kadim Hint eğitimi farklılaştıran şey geleneğe bağlılıkla temellendirilmiş bir felsefi özgürleşme pratiği olmasından kaynaklanmaktadır. Sokrates'in geleneğin reddine dayalı tavrını hesaba katacak olacak bu bakımdan bir fark olduğunu dile getirmek gerekir. Bugün hala güncelliğini koruyan Brahmanik Upanayana Upanishadlar'daki ritüel geleneğe bağlıdır. Sokrates'in tavrının demokratik kültürle ilişkilendirilmesinin sebebi de budur. Kadim Hint'in inanç (sraddha) değerine dayalı geleneğe bağlı felsefi özgürlük uygulamalarının, Sokratik perspektifte sorgulama (elenchus) değeri üzerine kurulmuş bir pratikle logosantrik biçimde karşılaştırmak elbette konunun doğasına pek uygun olmayabilir. Mistik yapı sınırsız sorgulama prensiplerine bir ölçüde meydan okumaktadır hatta belki de kusursuz itaatin felsefi değerini savunmaktadır ancak burada itaat edilen ya da bağlı olunan şeyin doğası hakkında spekülasyonlu açıklamalara girmek tehlike yaratabilmektedir (Wharton, 2007).

Kadim dönemde takip edilebilen bir başka husus, bilgiyi para için takas etmenin etik olmadığı düşünülmesi ve bunun için uzun yıllara dayalı bilgi verme karşılığında gurulara simgesel bir hediye (*Guru Dakshina*) veriliyor olmasıdır.

Hintlilerin meşhur Mahabharata destanında Saunaka başkanlığındaki bir orman üniversitesi olan Naimisha gibi ünlü ashramlardan örnek verilmektedir. Yine Vyasa, Vasishtha ve Visvamisra gibi diğer inziva yerlerinden de bahsedilir. Vyasa'nın ünlü müritleri arasında Sumantra, Vaisampayana, Jamini, Paila ve Suka vardı. Vedalarda da belirtilir. Edebiyat ve sanatta, metrikler, Nyaya ve diyalektiğin ilkelerini bilen mantıkçılar vardı. Doğa bilimi uzmanları ve sanat onların yeteneklerini geliştirdi. Çeşitli boyutlarda sunak yapma sanatı,

solid geometri, maddenin özellikleri ve fiziksel süreçler ayrıca zooloji de birer konuydu. Pratik eğitim için çeşitli atölyeler kurulmaktaydı. Örneğin tıpta şifalı bitkiler hakkında kapsamlı bilgi içeren uygulamalı kurslar kurulmaktaydı. Doğa çalışması, sağlıklı bir merak uyandırmanın en iyi yolu olarak kabul edilirdi. Öğrencilerden okulda öğrendiklerini pratik şekilde göstermeleri istenmekteydi. Üniversitelerde teorik eğitimin sonunda yoğun bir yurtdışı seyahati de gerekiyordu. Lüks içinde yetişmiş zengin ailelerden gelen öğrencilerin seyahat etmenin zorluklarını yaşamalarını sağlamak, sıcağa ve soğuğa dayanmalarını sağlamak için ısrar edilmekteydi. Kadim eğitimin içkin bir parçası olarak münazara göze çarpmaktadır. Mantık ve tartışma Hindistan felsefi gelenekleri için son derece önemlidir. Bu geleneğin bugün hala köylerde sürdürüldüğü görülmektedir. Mantık ve münazara bilimi ve sanatı olan Tarka-Vidya, tartışma kültürü olan Vaada-Vidya sayısız antik metinde geçmektedir. Mantık ve akıl yürütme üzerine kitaplar yazan sayısız bilim insanı olduğu düşünülmektedir ancak ne yazık ki bu kitaplardan sadece birkaçı Çince ve Tibetçe'ye yapılan tercümeleriyle hayatta kalmışlardır.

Xuanzang'a göre Nalanda'daki keşişler entelektüel kapasiteyi test etmek için sık sık tartışmalar yürütmek amacıyla bir araya geliyorlardı. Felsefede daha ince noktaları ortaya koyabilenler, güçlü ayrımlar yapabilenler, titizce mantık ilkelerine uygun söylemlerde bulunan ve diksiyonda hitabette süslü olanlar ödüllendirildi. Bu üniversitelerin Kadim eğitimin başlangıcına işaret etmeleriyle son derece önemli oldukları görülmektedir. Hindistan'da açık oturum ve tartışma ruhunu beslemede büyük rol oynayan bu eğitim pratikleri bilgi yolunda koşan dönemin öğrencileri için adeta nimet olmuştur. Xuanzang'ın ardından Hindistan'a giden Çinli gezgin Yijing, krallara uyan, üstün bilgi ve tartışma becerilerine sahip insanların oldukça cömert biçimde ödüllendirildiği liyakate dayalı entelektüel turnuvalar düzenlemekten hoşlanan bir Kadim Hint Bilgeliği realitesinden bahsettiği görülmektedir. Nalanda, pek çok nadir el yazmasının bulunduğu, iyi donanımlı, ünlü bir kütüphaneye sahipti. Yijing'e göre kütüphanede Ratnasagara, Ratnadadhi ve Ratnaranjaka adında üç büyük bina vardı; bunlardan Ratnasagara, Prajna Paramita Sutra gibi nadir kutsal eserlerin saklandığı dokuz katlı bir binaydı. Bugün, Ivy'de bulunan heybetli kütüphanelere hayret etmekteyiz. Hayal gücünüzü bu tür kütüphanelerin Hint geleneğinin bir parçası olduğu bir zamana bırakmak gerekir. Müslüman işgali sonrası bu kütüphanelerin darma duman edildiği göze çarpmaktadır (Singh, 2017).

Kadim Hindistan eğitiminde mezun olurken şu sözler söylenmekteydi:

Hakikatten asla sapma
Asla Dharmadan sapma
İyi durumda olmayı⁷ asla ihmal etme
Sağlığını asla ihmal etme
Dünyevi faaliyetleri asla ihmal etme (kazanç ve refah için)
Kendi kendine çalışma ve vedaların öğretisini asla ihmal etme.

Yerleşik toplumsal kabule göre, gurunun, hocanın, bütünsel bilgisi ve kutsamalarıyla donatılan bir mezun ya da başka ifadeyle öğrenimle yikanan kişi, hayatın bir sonraki aşamasına genellikle öğretmenliğe ve nihayetinde evliliğe hazır hale gelecektir. Eski Hindistan’da kadın ve kadınların eğitiminin önemi de görünmektedir ancak müslüman yönetimi sırasında kadınların eğitiminin büyük ölçüde zarar gördüğü ve evlilik yaşının da paralel biçimde düştüğü gözlenmektedir. Hindu kadınların giyim tarzlarının bile onları zalimlerden korumak adına daha muhafazakar bir biçime büründüğü görülmektedir. Çinlilerden Hindistan’da eğitim gören iyi eğitilmiş olanlarının kendi dillerine ve kültürlerine çok sayıda çeviri ve aktarım gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Sonrasında Yunanistan ve İslam dünyasına hatta Avrupa’ya değin dünyanın dört bir yanına pek çok bilgi transferi gerçekleştiği gözlemlenir. Takip eden yıllarda Müslüman İşgali ile eğitime de çok büyük darbe vurulmaktadır. Her şey Hinduizme ait olduğu gerekçesiyle yakılıp yakılmakta ve bir biçimde sonlandırılmaktadır. Mevcut ortamdan kaçmayı başaran Buddhistler’in tecrübelerini Tibet’e gidecek orada kayıt altına aldıkları görülmüştür. Müslüman istilasının eğitime ve özellikle kadınların eğitimine darbe vurup ortadan kaldırıldığı görülmektedir. “İster azınlık ister çoğunluk olsun eğitim gerçeği duygusal olgunlukla yüzleşecek karakteri vermiyorsa bu eğitim anlamsız ve aynı zamanda tehlikelidir” (Singh, 2017).

Bu noktada Almanya örneği çok kilit rol taşıyabilmektedir. Çocukların Nazi tarihlerini kabul eden, diktatörlüğün ve zulmün istenmeyen sonuçlarını bilen ve uyumlu bir gelecek inşa eden yetişkinler olma yolunda teşvik edilen bir eğitimle aydınlatılıyor olmaları önemlidir. Almanların bunun için özel bir kavramları bile olduğunu belirtmekte fayda vardır:

Vergangenheitsbewältigung⁸

Kuşkusuz çocukların iyi bir tarih bilgisiyle büyüdüğü tek bir ülke bulmak zordur. Amerika’da çocuklara Yerli Amerikalıların çoğunlukla hastalıktan öldüğü, Almanya’da çocukla-

⁷ Bu iyi durumun ahlaki bir misyondan söz ettiğini vurgulamak gerekmektedir. Kadim Hint’in bu iyi durumda olma ifadesi Eski Yunan’ın eudaimonia’sıyla düşünebilir.

⁸ Kavram, toplu suçluluk konusunda hassas soruları gündeme getiren travmatik olayları ifade etmektedir.

rın 17. Yüzyıldaki “kast sistemi”nden haberdar olmadığı ve Çin’de Mao’nun aşırılıklarının göz ardı edildiği öğretim realiteleri mevcuttur. Şeriat ülkelerinde, onların pagan geçmişleri hakkındaki bilgiye dayalı tek bir tartışmanın olmadığı açıktır. Ancak Hindistan, ulusal sloganı *Satyameva Jayate* veya “*Truth Alone Triumphs*” olan dünyadaki tek ülkedir. Diğer ülkeler özgürlüğü, eşitliği, Tanrıya güveni ve Allahı sevmeyi sloganı olarak kabul ederken, yalnızca Hindistan hakikati en yüksek ideal olarak kabul etmektedir. Sloganın seçildiği yerden Mundaka Upanishad matrasına daha yakından bakmak, gelecek nesil liderlere tarihin kasıtlı çarpıtılmasını durdurmaları için ilham vermek gerekmektedir (a.g.e.):

“Yalnızca hakikat kazanır, ötesi değil.

Arzuları tatmin olmuş arifleri yüce hakikat hazinesine ulaştıran ilahi yol hakikatle döşenmiştir.”

Yukarıda işlenen çalışma dışında, ülkemizde de Hint felsefesinde eğitim konusuna değinen sınırlı sayıda çalışma vardır. Bunlardan biri de Küken (2003)’in çalışmasıdır. Burada, Kadim Hintte eğitimin amacının her şeyden önce bir ahlak eğitimi olduğu ifade edilmektedir. Çocuklara ezberletilerek öğretilen soru cevaplar gösterilmektedir (s. 73):

Kazanç nedir? İyilerle beraber çalışmak.

Sıkıntı nedir? Budalalarla yaşamak.

Ziyan nedir? Fırsatı kaçırmak.

Beceriklilik nedir? Hak ve vazifeyi terk etmemek.

Kahraman kimdir? Maddi zevklere hakim olan.

En ziyade sevilen kimlerdir? Bizi hiçbir zaman aldatmayan sadık insanlar.

Zenginlik nedir? Bir şey bilmek ve bir şey öğrenmek merakı.

Krallık ve hakimlik kuvveti nedir? Emirlerini süratle tatbik etmeyi bilmek.

Zevk nedir? Vatani hiçbir zaman terk etmek mecburiyetinde bulunmamak.

Bir başka çalışma olarak yine Bilhan (1985) karşımıza çıkmaktadır. Hint eğitim felsefesinden söz edildiğinde akıllara ilk olarak iki büyük öğretinin geldiğini dile getirmektedir. Brahmanizm veya Hinduizm olarak bahsettiği ilk öğreti ile ikinci olarak Buddhizm öğretisinden söz etmektedir. Brahmanizmden söz ettiği yerde, Hint felsefesinin belirgin özelliğinin Hint toplumunun yaşam şartlarına uyum sağlayarak ya da bir yaşam biçimi olarak günümüze kadar korunmuş olması olduğunu göstermektedir (s. 14). Brahmanizmin, Veda

kurallarına dayalı din, felsefe ve tasavvufu içeren bir sistem olduğunu ifade etmektedir (s. 18). Buddha felsefesinin ise, insana yön vermeyi ve bu yönelimle onu her yönü ile olgun bir insan yapmayı hedef aldığını dile getirmektedir. Bunun için Buddha'nın ilkin kendini aydınlatma çabasında olduğunu göstermektedir (s. 23). Buddha'nın edilgeni değil etkeni, arabayı değil arabayı çeken atı yönlendirmek gerektiğine inandığını aktaran Bilhan, bu düşünceye göre, çocuğunu yetiştirmek için bile önce insanın kendisinin aydınlatılmasının yeğlendiğini ortaya koymaktadır (s. 24).

Kadim Hindistan'ın eğitim felsefesinde, insan olmanın bütünsel anlamı ön plana çıkmaktadır. İnsanın bütünsel ve spiritüel refahını gözeten Vedik dönem eğitiminde öğretmene duyulan saygı çok önemlidir. Vedaların bilgisini veren öğretmen, tüm eğitim sisteminin eksenini olarak görülmektedir. Neredeyse Vedik eğitim felsefesini karakterize eden en önemli şey ise mokşa (kurtuluş)'ya ulaşmadır. Eğitim, burada, yaşamın en yüksek amacına ulaşmanın bir yolu olarak kavranılabilir durumdadır. Vedik dönem eğitiminin en temel amacı bireyin içindeki spiritüel alanın açığa çıkarılması ile kendini gerçekleştirmeyle meşgul olmanın süreçlerinin anlaşılmasını sağlamaktır. Upanishadlar dönemine gelindiğinde ise eğitim felsefesi, sosyal ve kültürel geleneklere daha yakından bağlı olmaktadır. Kişilik gelişimine, ulusal bütünlüğe karşı sorumluluğa, toplumsal roller ve statü bilgisine ve kişinin mesleki gelişimine öncelik verilmekte, bu yolla bir kişinin çok yönlü gelişimine vurgu yapılmaktadır (Srivastava, 2017).

Hiriyanna'nın (2011) ifadeleriyle anlatmak gerekirse; "Kadim Hintliler, hakikatin keşfiyle yetinmemişlerdir, onu kendi tecrübelerinde gerçekleştirmeye de çabalamışlardır. Mokşa olarak isimlendirdikleri kurtuluşa ulaşma yolunda enerji dolu bir çaba ile tattva-cnana'yı takip etmişlerdir. Bu bakımdan mokşa, yalnızca entelektüel bir kanaat olarak değil, felsefenin gerçek hedefi olarak karşımıza çıkmaktadır (s. 5). Buradan hareketle; Hint felsefesinin eğitimle olan ilişkisini irdelemenin yolunun, şüphesiz, hangi temel kavramların üzerinde şekillendiklerinin saptanıp açıklanmasından geçtiğini ifade etmek yerinde olacaktır. Kadim Hint'in eğitim felsefesi dünyanın en eski eğitim sistemlerinden birini oluşturmaktadır. Güncel eğitim sistemlerinde dahi hem laik hem de mistik bir eğitim anlayışının resmileştirilmesi sonucu sistematik bir şekilde kadim geleneğin geliştirilerek devredildiği görülmektedir. Kadim sistemin önemli bir ilerleme ile sürdürüldüğü açıktır. Bugün hala eğitimin tarihi çalışmaları eski çağlardan beri devam etmekte olan ilerlemeye adanmış durumdadır. Yunanlılar ve Romalılar'ın da bu ilerlemede önemli katkılarının bulunduğu görülmektedir. Büyük İskender'in Hindistan seferi ile etkileşimlerin yerleşik hale geldiğini

söylemek de burada yerinde olacaktır. Bugün neredeyse bütün eğitim tarihçileri, köklerini kadim dönemlerden aldıkları eğitim görüşlerinin gelişimleri hakkında; zaman içinde muazam bir büyümeye tanık olduklarını dile getirmekten çekinmezler.

Eğitim felsefesinin temelleri gerek doğrudan doğruya gerek etkilerinin göz ardı edilemeyeceği batıda aransın her durumda Eskiçağ kültür ve medeniyetlerinin önemli bir başlangıç durağı olan Vedik döneme değinmek gerekmektedir. Eskiçağ felsefelerinin ortak arayışı olan insan ve doğa bilgisi sonucu ile felsefenin, bilimin, edebiyatın ve eğitimin temellerinin atıldığı görülmektedir. Vedik ve Yunan eğitimciler ve filozoflar temel konunun çokluğu ardındaki birlik olduğunu fark etmişlerdir. Temel argüman, gerçekte bütün insanların eşit olarak doğmuş oldukları ve bir şekilde bu tezahürün oldukça farklılık göstermesi sonucu konunun irdelenmesi gerektiğidir. Bu farklılıkların nedenleri uzunca araştırılmış ve bunların neler olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Tam da bu noktada insanın kaderini şekillendirmede eğitimin yeri başat önemde görülmüştür. Hal böyle olunca, eğitilmiş olana saygı duyulması her yerde kaçınılmaz olarak karşımıza çıkmaktadır. Vedik bilgin Vidwansarvarapucyate, bilgili olana her yerde saygı duyulacağını, söyleyerek tam da böylesi bir amaca hizmet etmektedir. Öyleyse uygun eğitimin sağlanması için toplumun atacağı adımlar, bilge kişilerin insanları cehalet durumundan aydınlanma durumuna yükseltmesi üzerine olmalıdır. Zira ancak eğitim ve aydınlanma ile insanın ölümlülükten, karanlıktan kurtulabileceği ve aydınlığa erişmesi, ölümsüzleşmesi söz konusu olabilecektir. Kadim Hint Felsefesinin ortaya koyacağı gerçek şudur ki Vedik insanlar bunu bir koşul olarak ortaya koymuşlardır. Her vatandaşın bir eğitim sürecinden geçmesi gerektiği, çocukluk döneminde ve zamanla disipline (siksha) olması gereken ergenliğe ulaşması, dönem zihniyeti göz önünde bulundurularak dini bir edebiyat eğitimi almaları ve ister dini ister mistik olarak yorumlayalım, bu eğitimin henüz müstakil bir alanla sınırlandırılabilir bir yapıya büyük oranda imkan tanıyamayacağı dolayısıyla da aile içi eğitimin de ortak amaca hizmet ederek kişinin kendini yetkinleştirebilmesi yolunda önemi göze çarpmaktadır. Dini eğitim ve aile içi eğitim kavramlarına karşılık gelen Vrthividya veya kulavidya bilgisi bu bağlamda göze çarpmaktadır. Vedik insanlar hiç kimsenin büyük bir bilim insanı olamayacağına inanıyorlardı. Bu noktada Veda dininin, doğa fenomenlerinin kişiselleştirilmesi sonucu ortaya çıkan tanrılarla yapılandığını hatırlamak gerekir. Eğitim yoluyla bir yere kadar erişilebilir olan yetenekler ve belirli amaçlar ortaya koymaları gerekiyordu. Buradan hareketle, yöneticiler, tamirciler, tüccarlar için zanaat eğitimlerinin geliştiğini, Eski Yunan felsefesinde düşünce er-

demlerinden biri olan tekhne'nin kökenlerinin de buralara kadar uzandığını gözlemleme fırsatımız olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Antik Yunan'da bir erdem olarak ele alınan tekhne (τέχνη) kavramı, yalnızca teknik bilgi ve beceri anlamına gelmekle kalmayıp, aynı zamanda bu bilgi ve becerinin ustalıklı icra edilmesini ifade eder (*Devlet; Nikomakhos'a Etik*). Bu bağlamda, tekhne'nin felsefi bir kavram olarak incelenmesi, belirli bir yeteneğin ve bilgi birikiminin sistematik bir şekilde aktarılmasını içerir. Tekhne kavramının bu şekilde derinlemesine ele alınması, Antik Yunan düşünürlerinin Kadim Hint kültüründen esinlendiklerinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Kadim Hint kültüründe, zanaat ve bilgi aktarımı, sadece maddi becerilerin ötesinde, manevi bir boyut da taşımaktadır. Bu, Rigveda ve Upanishadlar gibi temel metinlerde açıkça görülmektedir. Rigveda'da zanaatkarların ve tüccarların işlerinin kutsallığı ve bu işlerdeki becerilerin tanrısal bir lütuf olarak görülmesi, bu kavramın kökenlerinin ne denli derin olduğunu gösterir. Bu kaynaklardan yapılan alıntılar, Antik Yunan'da tekhne (τέχνη) kavramının nasıl şekillendiğini ve bu kavramın Kadim Hint felsefesinden nasıl esinlendiğini göstermektedir. Rigveda ve Upanishadlar'dan alınan bu pasajlar, zanaatın ve bilginin kutsallığını ve eğitim yoluyla aktarılmasının önemini vurgulamaktadır. Örneğin, Rigveda'nın 10.121.10 numaralı ilahisinde, tanrıların insanlara çeşitli zanaatları öğretmeleri ve bu bilgilerin kutsal kabul edilmesi vurgulanır:

"यो देवो अग्नौ यो अप्सु यो विश्वं बभूव विश्ववाहा।

यो ओषधीषु यो वनस्पतिष्वग्निर्यो देवः स म आविवेश।।"

"Yo devo agnau yo apsu yo viṣvaṃ babhūva viṣvavāhā.

Yo oshadhīshu yo vanaspatishvagniryo devaḥ sa mā āviveṣa."

"Varlıkların kontrolünü elinde tutan, nehirlerin akışını düzenleyen, zanaatkarların bilgisine ve bilgeliklerine rehberlik eden O, bize bu ilahi beceriyi bahşetsin." (Rigveda, 10.121.10).

Bu ilahi, zanaatın ve bilginin kutsallığını ve tanrısal bir hediye olarak görülmesini ifade ederken, aynı zamanda bu becerilerin eğitim yoluyla aktarılmasının önemini de vurgulamaktadır. Upanishadlar da benzer bir şekilde bilgi ve zanaatın manevi boyutlarını ele alır. Brihadaranyaka Upanishad'da, bilgi ve zanaatın insanın ruhsal gelişimi için ne denli önemli olduğu belirtilir:

"तस्मादेवं विद्वानमृता इह भवति नान्यः पन्था विद्यतेऽयनाय।।"

"Tasmādevaṃ vidvān amṛtā iha bhavati nānyaḥ panthā vidyate'yanāya."

"Bir insan, bir zanaatın bilgisine sahip olduktan sonra, o konuda usta olur; aynı şekilde, Brahman'ı arayan kişi, Kendini bildikten sonra tüm bilgide yetkin hale gelir." (Brihadaran-yaka Upanishad, 4.4.2).

Bu metin, zanaat ve bilgi edinmenin insanın ruhsal ve entelektüel gelişiminde oynadığı rolü açıkça ortaya koymaktadır. Antik Yunan'da tekhne (τέχνη) kavramının bir erdem olarak ele alınması, bu kadim Hint metinlerindeki anlayışlardan etkilenmiş olabilir. Bu etkilene, Yunan düşünürlerinin Hint felsefesine ve bilgeliğine olan ilgilerinin bir yansımasıdır.

Yunan kültür ideali olan paideia ile sonradan kavranması daha sistematik hale gelecek anlayışın, köklerini Vedik eğitimin önemli ideallerinden aldığını söylemek mümkündür: Eğitim bir kültür ideali olarak, medeniyetin ruhu olan vedik insanların anlayacağı toplumun ideallerini yansıtmalıdır. Eğitimli kişinin, tüm bilgin insanların görevi, nesilleri cehaletten kurtarmaktır. Erken dönem çocukluktan başlamak üzere gelenekle bütünleşik hale gelecek ve kendi bireysel yaşamlarında bu kültür idealindeki yerlerini kavrayacak bir eğitim sistemi uygulanmalıdır. Geleneksel aktarım ve kültür ideali olan eğitim anlayışı sonucu, çağın ve yurttaşların ihtiyaçlarına göre eğitim verilirken aynı zamanda eski uygarlık mirasına da sahip çıkılmalıdır. Aristoteles ve Mustafa Kemal Atatürk'ün temel argümanlarından, sağlam kafa sağlam vücutta bulunur ifadesi köklerini Kadim Hint Felsefesinde bulmaktadır. Sonraları Yunan paideiasında gymnasion, İslami ritüelde namaz olarak karşımıza çıkacak olan yoga eğitimi de beden eğitimi ile kişinin beden zihin bütünleşmesine imkan tanımanın koşullarından olmaktadır.

Kadim Hint Felsefesinin eğitimle ilişkisi araştırılırken diyalog ve hocanın rehberliğinin önemi göze çarpmaktadır. Kadim Hint felsefesinde, bilginin aktarımı ve manevi rehberlik, diyalog ve hocanın (guru) rehberliğine büyük önem verilerek gerçekleştirilmiştir. Bu felsefi sistemlerde, öğretmen ve öğrenci arasındaki ilişki, bilginin doğru ve etkili bir şekilde iletilmesinin anahtarı olarak kabul edilir. Bhagavad Gita, bu ilişkiyi en iyi yansıtan metinlerden biridir. Krishna'nın Arjuna'ya verdiği öğütler, hocanın rehberliğinin ve diyalogun bilgi edinmedeki önemini gösterir. Bhagavad Gita 4.34'te Krishna, "Gerçeği bilmek için, alçakgönüllülükle soru sorarak ve hizmet ederek bir bilgeye yaklaş. Bu bilge ruhunu eğitmiş ve gerçeği gören biri olmalıdır. O zaman sana bilgiyi açıklayacaktır" şeklinde ifade

eder (Bhagavad Gita, 4.34). Bu ayet, bilgelik arayışında öğretmenin rehberliğinin vazgeçilmez olduğunu vurgular (Radhakrishnan, 1957). Upanishadlar da guru-şışya (öğretmen-öğrenci) ilişkisini ve diyalogun önemini sıkça vurgular. Brihadaranyaka Upanishad 4.5.6'da, Yacnavalkya, "Bu bilgi, sadece bir öğretmen tarafından öğretilir. Gerçek bilgi, sadece bir öğretmenden öğrenilebilir" der (Brihadaranyaka Upanishad, 4.5.6). Bu ifade, bilgi aktarımında hocanın rolünün ne denli kritik olduğunu açıklar (Radhakrishnan, 1953). Chandogya Upanishad'da Satyakama Cabala'nın hikayesi, bir öğrencinin hocasına olan bağlılığını ve hocasının rehberliğinin bilgiyi anlamadaki önemini vurgular. Metinde Satyakama, öğretmene olan sadakati ve sorularına verdiği dikkatle bilinir. Bilgelik arayışında, hocasının rehberliğini takip eder (Chandogya Upanishad, 4.4.5) (Radhakrishnan, 1953). Mundaka Upanishad'da da bilginin aktarımı ve hocanın rehberliğinin önemi vurgulanır. "Gerçeği bilmek için, bir öğrenci mutlaka bir hocaya gitmelidir" (Mundaka Upanishad, 1.2.12) ifadesi, bilginin doğru aktarımı için öğretmenin rehberliğinin vazgeçilmez olduğunu belirtir (Radhakrishnan, 1953). Bu metinler, Kadim Hint felsefesinde hocanın rehberliği ve diyalogun ne kadar önemli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bilgelik ve aydınlanma arayışında, öğretmenlerin rehberliği ve öğrenciyle kurulan diyalog, bilginin etkili bir şekilde aktarılmasını sağlar ve öğrenciye manevi yolculuğunda rehberlik eder.

Hint Felsefesinin Etik Temelleri: Dharma, Karma ve Ahimsa Kavramları

Hint felsefesi, etik ve ahlaki değerlerin derinlemesine işlendiği zengin bir gelenektir. Bu felsefi sistemler, bireyin toplumsal ve manevi hayatını düzenleyen etik ilkeleri detaylı bir şekilde ele alır. Hinduizm, Jainizm, Buddhizm ve diğer Hint dini ve felsefi okulları, etik kavramların gelişimine büyük katkılarda bulunmuştur.

Dharma: Sosyal ve Ahlaki Görevler

Hint felsefesinin temel etik kavramlarından biri olan dharma, bireyin toplumsal ve ahlaki görevlerini ifade eder. Dharma, evrensel düzenin korunmasını sağlayan ahlaki kuralları ve bireyin bu kurallara uygun olarak hareket etmesini gerektirir (Radhakrishnan, 1957). Bhagavad Gita'da, Krishna Arjuna'ya, "Kendi dharmanı yerine getirmekten daha iyi bir şey yoktur" diyerek, bireyin sosyal rolüne uygun davranmasının önemini vurgular (Bhagavad Gita, 2.47-48). Dharma, bireyin görevlerini yerine getirmesi yoluyla toplumsal uyumu ve

adaleti sağlar. Ayrıca, Manusmriti gibi metinlerde de dharma, ahlaki ve etik kuralların belirlenmesinde rehberlik eder (Bühler, 1886).

Karma: Eylemlerin Sonuçları

Karma, kişinin eylemlerinin gelecekteki yaşamını ve deneyimlerini belirlediği inancıdır. Bu kavram, bireyin her davranışının ahlaki sonuçları olduğunu ve bu sonuçların bireyin kaderini şekillendirdiğini ifade eder (Zimmer, 1951). Karma yasası, bireylerin ahlaki ve etik davranışlarda bulunmalarını teşvik eder, çünkü her eylemin olumlu veya olumsuz sonuçları vardır. Bu, etik yaşamın sürdürülmesinde önemli bir motivasyon kaynağıdır (Eliot, 1921). Karma, ayrıca Buddhist etik sisteminde de merkezi bir rol oynar ve yeniden doğuş döngüsündeki etkilerini açıklar (Harvey, 2000).

Ahimsa: Zararsızlık/Şiddetsizlik İlkesi

Ahimsa, zararsızlık ilkesi olarak bilinir ve Hint felsefesinin en önemli etik prensiplerinden biridir. Ahimsa, sadece fiziksel şiddeti değil, aynı zamanda sözlü ve düşünsel zararı da kapsar (Gandhi, 1927). Bu ilke, tüm canlılara karşı şefkat ve saygı göstermeyi gerektirir ve özellikle Buddhizm ve Jainizm'de merkezi bir yer tutar. Jainizm'de, ahimsa'nın uygulaması günlük yaşamın her alanında titizlikle yerine getirilir (Jaini, 1998). Mahatma Gandhi'nin siyasi ve sosyal mücadelelerinde bu ilkeyi benimsemesi, ahimsa'nın modern zamanlarda da etkili bir etik ilke olduğunu gösterir (Gandhi, 1927).

Moksha: Nihai Amaç

Hint felsefesinde etik davranışlar, bireyin nihai amacı olan moksha'ya (kurtuluş) ulaşmasında kritik bir rol oynar. Moksha, kişinin samsara (yeniden doğuş döngüsü) döngüsünden kurtulması ve mutlak özgürlüğe ulaşması anlamına gelir. Bu hedefe ulaşmak için, bireylerin dharma'ya uygun yaşamaları ve karma yasalarına dikkat etmeleri gerekmektedir (Upanishadlar, Mundaka Upanishad 1.2.12). Moksha, etik yaşamın nihai hedefi olarak, bireyin manevi özgürlüğünü ve içsel huzuru ifade eder (Olivelle, 1998).

Upanishadlar ve Etik

Upanishadlar, Hint felsefesinin etik temellerine dair önemli bilgiler sunar. Brahman ve Atman kavramları, tüm varlıkların birliği ve evrensel ahlak anlayışının temelini oluşturur. Upanishadlar, bireyin kendini bilmesi ve evrensel ruhla birleşmesi yoluyla etik bir yaşam sürmesini önerir (Brihadaranyaka Upanishad 4.5.6). Bu metinler, ahlaki ve etik değerlerin derin felsefi temellerini sağlar ve bireyin toplumsal ve manevi gelişimini destekler. Chandogya Upanishad gibi metinlerde, bilgiyi aktaran guru ve öğrenci arasındaki diyalog, etik eğitimin önemli bir parçası olarak kabul edilir (Chandogya Upanishad, 6.14.2) (Radhakrishnan, 1953).

Eğitimde Etik ve Ahimsa

Kadim Hint eğitim sistemi, etik değerlerin aktarımında önemli bir rol oynar. Öğrenciler, hocalarının rehberliğinde riyazet ve nefse hakimiyet egzersizleri yaparak eğitim alırdı. Eğitim süreci, hocanın verdiği bilgilerin tekrarlanması ve doğru telaffuzun önemsenmesiyle devam ederdi. Bu sistemde, öğrencilerin ahimsa ilkesine uygun olarak yetiştirilmeleri, toplumsal uyum ve bireysel erdemin geliştirilmesi açısından kritik öneme sahiptir (Radhakrishnan, 1953).

Bu etik öğretiler, sadece bireysel ahlaki gelişim için değil, aynı zamanda toplumsal uyum ve barış için de önemlidir. Hint felsefesinin etik temelleri, çağdaş ahlak teorileri ve uygulamaları için değerli bir kaynaktır ve modern toplumlarda da geçerliliğini korumaktadır. Görüldüğü üzere Kadim Hint Felsefesi ve Eğitim ilişkisinin muazzam bir tarihsel kültürel arka planı bulunmaktadır. İşbu çalışma, kültüre ve devasa coğrafyaya ait öne çıkan önemli düşüncelerin tarihselliğinden koparılmadan mevcut toplumsal ilişkileri çerçevesinde aktarılabilmesi adına bir misyon yüklenmiştir.

BÖLÜM VI

KADİM HİNT EĞİTİM FELSEFESİNE IŞIK TUTAN ANAHTAR KAVRAMLAR

Kadim Hint Felsefesinde Eğitim

Kadim Hint felsefesinde eğitim, entelektüel bilgi ile ruhsal gelişimi bir araya getiren kapsamlı bir süreç olarak görülür. Bilgi (cñāna), entelektüel birikimin ötesinde, ruhsal özgürlüğün (mokṣa) anahtarı olarak kabul edilir. Vedānta geleneğinde bilgi, Veda'ların otoritesine dayanarak śruti (işitme), yukti (düşünme) ve nididhyāsana (meditasyon) süreçleri aracılığıyla elde edilir. Bu süreçler, bireyin hem zihinsel hem de ruhsal yetilerini geliştirmeyi amaçlar (Bouthillette, 2020, s. 2). Bhāviveka, Diñnāga'dan miras aldığı mantıksal araçları kullanarak eğitim sürecini derinleştirir ve kapsamlı hale getirir. Bu yaklaşım, eğitimin yalnızca bilgi aktarımı değil, aynı zamanda doğru düşünme ve mantıksal analiz yoluyla bireyin içsel dönüşümünü de hedeflediğini gösterir (Bouthillette, 2020, s. 25).

Advaita Vedānta'da bilgi, yanlış algıların (avidyā) ortadan kaldırılmasıyla elde edilir ve bu süreç bir tür entelektüel yoga olarak görülür. Meditasyon (nididhyāsana), bu sürecin ayrılmaz bir parçasıdır ve bireyin zihinsel berraklık kazanarak nihai gerçeği idrak etmesini sağlar (Bouthillette, 2020, s. 133). Cñāna-yoga olarak bilinen bilginin yoga şeklinde değerlendirilmesi, entelektüel çabanın bir tür arınma ve özgürleşme yolu olduğunu vurgular. Haribhadra'nın eserlerinde, farklı felsefi sistemlerin incelenmesi ve anlaşılması bu sürecin bir parçası olarak görülür. Bhāviveka'nın felsefi yoga yaklaşımı, bilgiyi yanlış davranışları yakacak bir ateş olarak tanımlar ve bilgeliğin (prajñā) bir aracı olarak kullanılmasını savunur (Bouthillette, 2020, s. 91, 48).

Eğitim, toplumsal yapının ve felsefi geleneklerin bir yansıması olarak değerlendirilir. Şaṅkara, Vedāntik bilgiyi edinmek için belirli toplumsal koşulları (kast, cinsiyet vb.) şart

koşar; bu, eğitimin toplumsal yapının bir yansıması olarak görülebileceğini gösterir (Bouthillette, 2020, s. 142). Doksografi metinleri, felsefi görüşleri karşılaştırarak ve eleştirerek hem entelektüel hem de ruhsal bir eğitim süreci sunar. Bu metinler, felsefi görüşlerin doğruluğunu ve yanlışlığını analiz ederek öğrencinin doğru bilgiye ulaşmasını amaçlar (Bouthillette, 2020, s. 38).

Metafizik bağlamında, Hint felsefesi eğitimle ilişkili olarak varlık teorisi ve bilgi teorisini kapsar. Bu bağlamda, eğitim süreci sadece bilgi edinimini değil, aynı zamanda bireyin varlık anlayışını da içerir. Vedānta geleneği, bilgi edinimini Veda'ların otoritesine dayandırırken, Nyāya-Vaiśeṣika ve Buddhist gelenekler mantıksal ve diyalektik yöntemlere vurgu yapar (Perrett, 2000, s. 16). Bhāviveka'nın Dinnāga'nın mantıksal araçlarını kullanması, eğitim sürecini daha sistematik ve kapsamlı hale getirir (Perrett, 2000, s. 135). Advaita Vedānta'da bilgi, yanlış algıların ortadan kaldırılmasıyla elde edilir ve bu süreç bir tür entelektüel yoga olarak görülür. Meditasyon, bu sürecin ayrılmaz bir parçasıdır (Perrett, 2000, s. 177). Cñāna-yoga, entelektüel çabanın bir tür arınma ve özgürleşme yolu olarak değerlendirilir. Haribhadra'nın eserlerinde, çeşitli felsefi sistemlerin incelenmesi ve anlaşılması bu sürecin önemli bir parçası olarak görülür (Perrett, 2000, s. 231). Bhāviveka'nın felsefi yoga yaklaşımı, bilgiyi yanlış davranışları yakacak bir ateş olarak tanımlar ve bilgeliliğin bir aracı olarak kullanılmasını savunur (Perrett, 2000, s. 213).

Hint felsefe sistemlerinin en eski okulu olan Sāṃkhya, dualist bir felsefi sistemdir ve eğitim, bilgi edinme sürecinin merkezinde yer alır. Sāṃkhya, kelime anlamı olarak "sayı", "hesaplama" ya da "sayısal dizilim" anlamına gelir ve bu felsefi sistem, deneyim ve dünyanın içeriklerini sayısal olarak düzenleyerek radikal özgürleşmeyi (mokṣa, kaivalya) amaçlar. Bu sistem, en eski dönemlerden itibaren Hint kültürünün birçok alanını, özellikle felsefe, mitoloji, teoloji, hukuk, tıp, sanat ve Yoga gibi çeşitli disiplinleri etkilemiştir (Larson, Bhattacharya, & Potter, 1987, s. xi). Sāṃkhya felsefesinin tarihsel gelişimi üç ana aşamada incelenebilir. İlk aşama, Vedik dönemden (MÖ 1500) Maurya dönemi (MÖ 4.-3. yüzyıl) sonlarına kadar uzanır ve bu dönemde "sāṃkhya" terimi, belirli bir konunun içeriklerini sistematik olarak sayısal dizilimle ele alma yöntemi olarak kullanılır (Larson vd., 1987, s. 3). İkinci aşama, en eski Upanishadlar döneminden (MÖ 8.-7. yüzyıl) başlayarak erken Buddhist ve Jain hareketleri kapsar ve burada sāṃkhya, bilgi ve aydınlanma yoluyla özgürleşme aracı olarak görülür (Larson vd., 1987, s. 5). Üçüncü aşama ise, son yüzyıllarda Sāṃkhya'nın teknik bir felsefi sistem olarak olgunlaştığı dönemdir (Larson vd., 1987, s. 9). Sāṃkhya, bilgi edinimini ve eğitimi mantıksal ve diyalektik yöntemlerle destekler. Bil-

gi, Sāṃkhya'da sadece entelektüel bir çaba değil, aynı zamanda ruhsal bir arınma ve özgürleşme yoludur. Bu bağlamda, Sāṃkhya'nın dualist yapısı, ruh (puruṣa) ve madde (prakṛti) arasındaki ayrımı vurgular. Puruṣa, saf bilinç olarak tanımlanırken, prakṛti, evrenin maddi kaynağı olarak kabul edilir ve üç guna (nitelik) ile karakterize edilir: sattva (aydınlık, iyilik), rajas (tutku, hareket) ve tamas (karanlık, durağanlık) (Larson vd., 1987, s. 48).

Buddhist felsefesinde eğitim, bilginin yalnızca bir aktarım süreci olarak değil, aynı zamanda bir içsel dönüşüm süreci olarak görülmesini sağlar. Gotama Buddha'nın öğretileri, bilgiyi sadece bir hedef olarak değil, aynı zamanda bir yaşam pratiği olarak da değerlendirir. Bu süreç, bilginin üç aşaması olan śruti (işitme), yukti (düşünme) ve bhāvanā (meditasyon) aracılığıyla gerçekleşir (Edelglass, Harter, & McClintock, 2020, s. 508). Bilgi edinme süreci, sadece teorik bilgiye ulaşmayı değil, aynı zamanda bireyin varoluşsal sorularına yanıt bulmayı da amaçlar. Sarvepalli Radhakrishnan, Hint felsefesinin Batı'da yeterince tanınmadığını ve hak ettiği değeri görmediğini vurgular. Ona göre, Hint felsefesinin derinliği ve çeşitliliği, insan düşüncesinin evrensel bir parçası olarak kabul edilmelidir. Radhakrishnan, Hint felsefesinin entelektüel ve ruhsal gelişim üzerindeki etkilerini ele alırken, eğitimin bu süreçteki rolünü de vurgular. Eğitim, sadece bilgi aktarımı değil, aynı zamanda bireyin ruhsal ve entelektüel olarak olgunlaşmasını sağlar (Radhakrishnan, 1952, s. 13). Amber D. Carpenter ise, Buddhist felsefesinde eğitimin temel amacının, bireyin içsel dönüşümünü sağlamak ve bu dönüşüm aracılığıyla nihai gerçeği idrak etmek olduğunu belirtir. Carpenter'a göre, Buddhist felsefesi, metafizik ve epistemolojiyi ahlaki bir çerçeve içinde ele alır ve bu bağlamda eğitim, bireyin entelektüel ve ruhsal gelişimini destekleyen bir araçtır. Bu süreç, doğru görüş (right view) ve doğru anlayış (right understanding) ile başlar ve bireyin doğru yaşam (right living) ve doğru meditasyon (right meditation) yoluyla aydınlanmasına kadar uzanır (Carpenter, 2014, s. 1-20).

Kadim Hint'in etik anlayışı ise, çeşitli felsefi sistemler tarafından ele alınan zengin ve derin bir alandır. Patañjali'nin Yoga Sūtra'sı, etik ilkelerin bireyin özgürlüğüne giden yolda nasıl bir rehber olarak işlev görebileceğini gösterir (Ranganathan, 2017, s. 177). Yoga, etik disiplini olarak bireyin hem bedensel hem de zihinsel temizliğini ve uyumunu sağlar. Puruṣottama Bilimoria, Hindistan'ın farklı felsefi okullarında eğitimin rolünü tartışırken, eğitim yöntemlerinin ve hedeflerinin zaman içinde nasıl evrildiğini açıklar. Bilimoria'ya göre, eğitim, sadece bireysel bilgi ve becerilerin gelişimi değil, aynı zamanda toplumsal normlar ve etik değerlerin aktarımı için de kritik öneme sahiptir (Bilimoria, 2018, s. 45).

Piotr Balcerowicz'in editörlüğünü yaptığı "Logic and Belief in Indian Philosophy" kitabında, Hint felsefesinde mantık ve inanç arasındaki ilişkiyi inceler. Balcerowicz'e göre, Hint felsefesinde mantık, bilginin doğruluğunu test etme aracı olarak kullanılırken, inanç daha çok metafizik ve epistemolojik çerçeveler içinde değerlendirilir. Balcerowicz, çeşitli Hint felsefi okullarının, mantık ve inanç kavramlarını nasıl ele aldığını ve bu iki kavram arasındaki etkileşimi araştırır (Balcerowicz, 2010, s. 488-490).

Sonuç olarak, Kadim Hint felsefesi ve Buddhist felsefesi, eğitim sürecini entelektüel ve ruhsal bir arınma süreci olarak değerlendirir. Bu süreçler, bireyin zihinsel ve ruhsal gelişimini hedeflerken, toplumsal yapı ve felsefi geleneklerin bir yansıması olarak da önem kazanır. Bilgi edinme, doğru düşünme ve meditasyon, bu süreçlerin merkezinde yer alır ve bireyin nihai özgürlüğe ulaşmasını sağlar.

Anahtar Kavramlar

Hegel, Tarih Felsefesinde, Hindistan'ın içsel olarak kendisini en eksiksiz gelişimi içinde tamamladığını, her zaman bizlere tılsımlı bir dünya olarak görüldüğünü söylemektedir. Sanskrit dilinin, Avrupa dillerinin; Yunanca, Latince, Almanca gibi büyük dillerin gelişimlerinin temelinde yattığını da vurgular (Hegel, 2010, s. 106-108). Hem köken hem de belki günümüz eğitim felsefelerine alternatif bir yaklaşım sunabilecek olan bu tılsımlı dünyayı akademik bir yönelimle açıklığa kavuşturma, işbu çalışmanın ana gayesidir.

Eskiçağ felsefeleri bütünsel bir eğitim vizyonu sunmaktadır. Hem batı hem de ona kaynaklık eden asya düşünceleri eğitimden yalnızca sınırlı akılla meşgul olmayı değil aynı zamanda beden zihin ve spiritüelliğin bütüncül biçimde hesaba katılmasını anlamaktadırlar. Bilgeliliğin, ruhun içine gömülü olduğuna ve açığa çıkartılması gereken içsel bir bilgeliliğe sahip olduğuna dair radikal bir kanaate sahiptirler. Öyle ki bu yolda yalnız yürümek başka bir deyişle kişinin kendi kendini eğitebilmesi pek olanaklı görünmez. Eğitimde, usta bir yol göstericinin desteği fikri karşımıza çıkmaktadır. Yol gösterici ile yolda olan arasındaki ilişkinin temelinde sevginin bulunduğu ve diyalogun önemi açık biçimde görülmektedir. Bu ilgi Eski Yunan'da Platon tarafından dikkatli biçimde sistematize edilmiş olsa da kökende Kadim Hint geleneğinin bulunduğu su götürmez bir gerçektir (Miller 2006; Noddings1992).

Ruben (1946) Hint ilminde tecrübe üzerine kaleme aldığı çalışmasında, Hintlilerin gramer sahasında yaptıkları yeniliklerin Aristoteles'in gramer çalışmaları ile kıyaslandığında ol-

dukça zengin olduklarının altını önemle çizmektedir. Kadim teologların M.Ö. 8. yüzyıldan beri gramerle yoğun biçimde ilgilendiklerini, bunun sebebi olarak da dönemin dili henüz yazılı biçimde tespit edilemediğinden din adamlarının farklı medeniyetlerin birbiri ile karışan sözlü öğretilerinin kendi dini metinlerini anlayamayacak düzeye gelmesi ile gramer yazmaya ve fonetikle de çok erken bir dönemde ilgilenmeye başladıklarını göstermektedir. Sanskrit gramer yardımı olmaksızın Avrupa gramerinde bulunamayan kök ev ekler arasındaki farkların görülemediğini hatta günümüz Türkçesinin gramer araştırmaları konusunda da Sanskrit dilinden yararlanılmasının oldukça etkili olacağını tavsiye etmektedir (s. 327-328).

Kadim Hint'te pek çok bilgi ve tecrübenin ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Aritmetik tarihine ve doğa bilimlerinin bugünkü gelişimine kaynaklık eden desimal sisteminin Hintliler tarafından icat edildiği ve bu icat ile matematiğin önünün açıldığı; aynı zamanda tıp, veteriner bilgisi, fil ehlileştirme ve bakımı konusunda sıra dışı bir ilim, koku ve süs eşyaları kimyası, mimari, astronomi, dramaturji, hukuk, siyasal bilgiler; bunların yanı sıra da sistematik biçimde kaydedilememiş olsalar da tarih, coğrafya ve pedagoji alanlarındaki bilgiler gibi, yaşam içim gereken bütün bilgilerin bir şekilde Hindistan'da bulunduğu görülmektedir. Ruben (1946, s. 329) bu noktada Avrupa ile Hindistan arasındaki temel bir farktan titizlikle söz etmektedir. Hintlilerin ayrı başına bir doğa yasasını gözlerinde canlandıramıyor oluşlarından, özetle doğa kanunları hakkında bir fikre sahip olmadıklarından söz etmektedir. Kadim Hint tasavvuruna göre dünya karma ile yönetilir. Esas olan bu etik eylem yasasıdır, doğa ise sadece insan mukadderatını gösteren bir sahnedir. Dünyanın seyri karma kanunlarına tabidir (Kahya & Macun, 2001).

Kadim Hint'te bilgi ve tecrübe bir şekilde dil felsefesine dayanmaktadır. Nitekim, mantıkçılar, mistikler, materyalistler, ahlak filozofları sürekli bilgi ve dile getirilişi hakkında fikir ayrılıklarına düşmekteLERdir. Bütün batı felsefesinin çağlar boyu uğraşacağı tümeller meselesi⁹ köklerini Kadim Hint mistikleri ve realistleri arasındaki yaratıcı gücün varlığı dili kullanarak meydana getirmiş olduğunu tanıma ve reddetme kanaatlerinden alacaktır.

⁹ Nyaya-Vaisheshika Felsefesi

Nyaya-sutras of Gautama with the Bhasya of Vatsyayana:

Nyaya-sutras 2.2.58-59:

Sutra 2.2.58: "सामान्यम् अभवाद अविशेषात्।" (Samanyam abhavad aviśeṣat.)

Sutra 2.2.59: "तस्माद् विशेषसामान्ययोर् नित्यत्वम्।" (Tasmat viśeṣhasamanyayor nityatvam.)

Açıklama: Bu sutralar, tümellerin bireysel nesnelerde ortak özellikler olarak algılandığını ve bu nedenle gerçek varlıklar olarak kabul edildiğini belirtir.

Buddhizm

Kadim Hint felsefesinde tümeller tartışmasının kökleri, Nyaya-Vaisheshika, Buddhizm ve Advaita Vedanta gibi çeşitli felsefi sistemlerde derinlemesine ele alınmıştır. Bu felsefi sistemler, tümellerin varlığı, doğası ve algılanabilirliği konusundaki görüşleriyle önemli katkılarda bulunmuşlardır. Nyaya-Vaisheshika sisteminde, tümeller (samanya) bireysel nesnelerde ortak olan ve onların sınıflandırılmasını sağlayan gerçek varlıklar olarak kabul edilir. Bu sistemde, tümeller algı yoluyla tanınabilir ve kavranabilir. Nyaya-sutras of Gautama, özellikle 2.2.58-59 sutralarında bu konuya değinir: "सामान्यम् अभवाद अविशेषात्" (Saman-yam abhavad avishesat) ve "तस्माद् विशेषसामान्ययोर् नित्यत्वम्" (Tasmad viseshasamanyayor nityatvam) ifadeleri, tümellerin bireysel nesnelerde ortak özellikler olarak algılandığını ve bu nedenle gerçek varlıklar olarak kabul edildiğini belirtir (Gautama, trans. 1967, 2.2.58-59).

Buddhizm, özellikle Madhyamaka ve Yogachara okulları, tümellerin gerçekliğini reddeder ve nominalist bir yaklaşıma sahiptir. Nagarjuna'nın Mulamadhyamakakarika adlı eserinde, tümellerin sadece isimler ve kavramlar düzeyinde var olduğu, gerçek bir varlıklarının olmadığı savunulur. Nagarjuna, eserinde şu ifadeleri kullanır: "अनिरोधम् अनुत्पादम् अनुच्छेदम् अशाश्वतम्। अनैकार्थम् अनानार्थम् अनागमम् अनिर्गमम्॥" (Anirodham anutpādam anucchedam aśāśvatam, anekārtham anānārtham anāgamam anirgamam), bu ifadeler tümellerin bağımsız-

Nagarjuna, "Mulamadhyamakakarika":

Mulamadhyamakakarika 1.1:

"अनिरोधम् अनुत्पादम् अनुच्छेदम् अशाश्वतम्। अनैकार्थम् अनानार्थम् अनागमम् अनिर्गमम्॥"

Çeviri: "Ne yok edilebilir, ne yaratılabilir, ne kesilebilir, ne de ebedi, ne bir şeydir, ne de çok şeydir, ne gelmiştir, ne de gitmiştir."

Açıklama: Bu dize, Nagarjuna'nın tümellerin bağımsız gerçekliğini reddettiğini ve onların sadece kavramsal olarak var olduğunu ifade eder.

Mulamadhyamakakarika 24.18:

"सर्वदृष्टिप्रसज्यानाम् मध्यमाप्रतिपत् स्मृता॥"

Çeviri: "Bütün görüşlerin ortadan kalktığı, orta yol hatırlanır."

Açıklama: Bu dize, Madhyamaka felsefesinin, tümeller gibi mutlak kategorilerin ötesine geçme amacını vurgular.

Advaita Vedanta

Şankara, "Brahma Sutra Bhasya":

Brahma Sutra Bhasya 2.3.19:

"ब्रह्मणः सर्वात्मत्वं निर्विशेषत्वादिति चेत्, न, भोगमात्रेणात्मनोऽन्यत्वोपपत्तेः।"

Çeviri: "Eğer Brahman her şeyin özü ve ayırt edilemez ise, hayır, çünkü deneyim yoluyla kendiliğinden farklılaşma mümkündür."

Açıklama: Şankara burada, Brahman'ın ayırt edici özelliklere sahip olmaksızın her şeyin özü olduğunu, ancak bu özün bireysel deneyimler yoluyla farklılaştığını savunur.

Brahma Sutra Bhasya 2.3.20:

"विशेषस्य अप्रतिघातादिति चेत्, न, दर्शनात्।"

Çeviri: "Eğer ayırt edici özellikler engellenmezse, hayır, çünkü görme bunu kanıtlar."

Açıklama: Bu dize, ayırt edici özelliklerin algılanabilir olduğunu ve bu nedenle tümellerin varlığının Brahman'ın bir tezahürü olarak kabul edilebileceğini ifade eder.

sız gerçekliğini reddettiğini ve onların sadece kavramsal olarak var olduğunu ifade eder (Nagarjuna, trans. 1995, 1.1). Ayrıca, Nagarjuna, "सर्वदृष्टिप्रसज्यानाम् मध्यमाप्रतिपत् स्मृता॥" (Sarva-dṛṣṭi-prasacyānām madhyamā pratipat smṛtā) diyerek bütün görüşlerin ortadan kalktığı, orta yolu hatırlanır, şeklinde tümeller gibi mutlak kategorilerin ötesine geçme amacını vurgular (Nagarjuna, çev. 1995, 24.18)

Advaita Vedanta'da ise, tümellerin varlığı, Brahman'ın (mutlak gerçeklik) tezahürleri olarak kabul edilir. Bireysel nesnelerin çeşitliliği, Brahman'ın farklı görünüşleridir ve tümeller, Brahman'ın bu görünüşlerdeki ortak özüdür. Şankara'nın Brahma Sutra Bhasya adlı eserinde, bu konuya dair şu ifadeler yer alır: "ब्रह्मणः सर्वात्मत्वं निर्विशेषत्वादिति चेत्, न, भोगमात्रेणात्मनोऽन्यत्वोपपत्तेः।" (Brahmanah sarvatmatvam nirviśeṣatvad iti çet, na, bhoga-matrena atmanah anyatvopapatteh), Şankara burada, Brahman'ın ayırt edici özelliklere sahip olmaksızın her şeyin özü olduğunu, ancak bu özün bireysel deneyimler yoluyla farklılaştığını savunur (Şankara, trans. 1986, 2.3.19). Yine aynı eserinde, "विशेषस्य अप्रतिघातादिति चेत्, न, दर्शनात्।" (Viśeṣasya apratighatad iti çet, na, darśanat) diyerek ayırt edici özelliklerin algılanabilir olduğunu ve bu nedenle tümellerin varlığının Brahman'ın bir tezahürü olarak kabul edilebileceğini ifade eder (Şankara, trans. 1986, 2.3.20). Bu felsefi sistemler ve onların tümeller hakkındaki görüşleri, Kadim Hint felsefesinde tümeller tartışmasının derin köklerine işaret etmektedir. Bu tartışmalar, farklı bakış açıları sunarak tümellerin doğası ve varlığı konusunda zengin bir düşünsel miras bırakmıştır.

Eğitim sözcüğünün Sanskrit dilindeki karşılığı olarak en sık *vinaya* kavramının kullanıldığı bilinmektedir (İtil, 1968, s. 347). Bundan başka pek çok terimin de yer yer eğitim anlamına uygun gelecek şekillerde kullanıldığı ancak bugün bizim anladığımız anlamda bir eğitim kurumunun ne dilde ne de siyaset yaşantısında tek tip bir kavramla karşılanamadığının da vurgulanması gerekmektedir. Kadim geleneğin eğitim felsefesinden söz edildiği yerde, belirli anahtar kavramların altlarının çizilmesi gerekmektedir. *Bütünsellik* bu bağlamda göz önünde bulundurulması gereken başat kavramdır. Alana tepeden bir bakış, kuşbakışı bir yönelim sergilemek mümkün olsa ilk dikkat çekecek şey felsefi yapının içsel bütünlüğü olacaktır. Eğitim, Jaeger'in (1946) tanımladığı anlamıyla, kültür, olarak karşımıza çıktığında insanın kendisini bir bütüne bağlanmış halde doğayla, evrenle fiziksel ve ruhsal anlamda bir bütünsellik içinde bulabileceği görülmektedir (Miller, 2006).

Bütün gelenek, bin yıllardır, varlığın bütünsel yapısı ve bu yapının yalnızca analitik bir yaklaşımla değil aynı zamanda *mistik*¹⁰ bir kavrayışla kendisine yönelmesi gereken bir şey olduğunu gözler önüne sermektedir. Kavranması gereken şey hiçbir zaman yalnızca fiziksel olan değildir, aynı zamanda spiritüel bir yönelime nesne olacak bir şeydir. Bu bağlamda esas ulaşılması hedeflenen “nirvāna”, “moksha” gibi kurtuluş fikirleri bir çeşit ruhsal iyi olma halidir. Bu fikrin Eski Yunan düşüncesinde korunduğunu söylemek mümkündür. Eski Yunan’ın etik görüşünün temelinde yer alan mutluluk/eudaimonia tam da böylesi bir spiritüel iyi olma, tam olma halidir. Öyleyse felsefenin kökeninden söz edildiği yerde büyük Eski Yunan Felsefesine kaynaklık eden Kadim Hint mirasını yadsımanın mümkün olmadığını göstermek gerekmektedir (Aristoteles, 2007; Deci, E. L., & Ryan, R. M, 2008).

Kadim Hint mirasının Eski Yunan Felsefe sistemlerinin gelişmesine kaynaklık ettiği düşüncesi çok tartışma götürmese de kesin biçimde tarihlendirilmeleri ne yazık ki yapılamamaktadır. Birbirlerinden bağımsız tarihlendirilmeleri konusu tartışmasız biçimde yapılamıyor olsa da Alman Filozof Karl Jaspers (1948)’in “Eksen Çağı” olarak nitelendirdiği M.Ö 800’den Büyük İskender’in M.Ö. 326’da İndus nehrini geçmesine kadar olan dönemi, çeşitli uygarlıkların entelektüel ve etik biçimde dönüşümleri olarak ifade etmektedir. Bu dönemde felsefenin hem Hindistan’da hem de Yunanistan’da bulunduğu kabul edilmektedir. Ancak, Hint’te felsefe, her yerde rastlanabilecek bir akılcılık olarak değil, evreni sistematik bir bütün olarak anlamakla ifade edilmektedir. Bu bütünü kavrayabilmek; böl, parçala, birleştir anlayışı ile kendisine yaklaşabilmenin mümkün olmadığı bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır. İşte bu noktada bütünü (sarva) kavramanın mistik yolunun tecrübeden bu yolun yol göstericilerinden (yogi, guru) ve eylem yaşantımızın (karma) mahiyetini kavrayabilmekten ileri geldiğini söyleyebilmek yerindedir.

Etimolojik bir yolculuk, bizleri Sanskrit dilinde, *bütün* (sarva) kavramının; sağlam olan, bozulmamış, parçalanmamış, güçlü anlamlarına götürmektedir (oed internet). Kadim Hint Felsefesinde eğitim de ancak böylesi bir bütünsellik göz önünde bulundurularak çalışma konusu haline getirilmelidir. Bütüncül olan eğitim, güçlü eğitim olmaktadır. Yalnızca teorik bakımdan değil aynı zamanda pratik olarak da eğitilebilirlik hem bedeninin hem zihninin hem de spiritüel olan yönlerin tek bir kişinin eğitimi ile değil, bütünün eğitimi ile insanın

¹⁰ Mystērion (mysteria-çoğul halde) Yunanca sözcüğü; Kitab-ı Mukaddes’in elde bulunan en eski çevirisi olan Septuaginta’da "Tanrı'nın gizli öğüdü" için kullanılmıştır. İngilizcede teolojik olmayan kullanımı, "gizli veya gizli bir şey; anlamı açıklaması veya nedeni bilinmeyen bir gerçek, madde vb." şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yunanca sözcük; Eski Yunan, Mısır ayinlerine atfen 1640'lardan itibaren kullanılmaktadır (oed-internet).

insanla, doğayla, evrenle ve varlıkla oluşturduğu bütünlük içinde söz konusu olduğu kavranmalıdır. Öyle ki bu noktada mistik felsefe'nin kökeni konusunda Otto (2016)'nın "mistik sezgi felsefesi Hindistan'da doğmuştur" ifadesinin altını çizmek yerinde olacaktır (s. 5).

Kadim Hint'te eğitim kavramlarının izini sürmek üzere harekete geçen işbu ilgi, yol göstericinin mahiyetini aydınlatılabilirliği konusunda *guru* ve *yogi* kavramlarına ulaşmaktadır. Guru çoğunlukla Hindu terminolojide, Yogi ise Samkhya-Yoga felsefesinin terminolojisinde hocanın karşılık geldiği kavramlardır. Guru ve Yogi -yani hoca- söz konusu bütünsel eğitimin ayrılmaz birer parçası olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Kadim geleneğe göre bilimsel bilgi, sistematik ve disiplinli bir öğretim süreciyle kazanılmaktaydı. Bilgi edinimi, yalnızca kitaplardan, konferanslardan veya tartışmalardan değil, doğrudan deneyim ve ustalık yoluyla gerçekleşirdi. Öğrenciler, bilgilerini yetkin bir öğretmenin yanında, yoğun bir eğitim süreci içinde, itaat ve bağlılık göstererek edinirlerdi. Guru'nun otoritesine kayıtsız şartsız teslimiyet, öğrenmenin temel koşulu olarak kabul edilirdi. Bu bağlamda, itaat (*shushrūshā*) ve bağlılık (*shraddhā*) kavramları büyük önem taşırdı. *Shushrūshā*, dinlemek, itaat etmek ve öğrenileni bellekte tutma isteği anlamına gelirken, *shraddhā* ise ruhun güvenliği ve zihinsel dinginlik anlamına gelmekteydi. Öğrencilerin bağımsız düşünceden vazgeçmeleri ve eleştirel tavırlarını terk etmeleri beklenirdi. Bu süreçte, saygı ve istekli çaba esastı. Sanskritçede 'aşırma' terimi, "bir gebe kadının şiddetli isteği" anlamına gelerek, yoğun öğrenme arzusunu ifade ederdi (Zimmer, 1992, s. 58).

Hakikati arayan öğrenciler, Guru'larına tam bir teslimiyetle bağlılık gösterir ve onların ilet-tiği bilgiyi içselleştirirlerdi. Öğretmen, yüksek bilimin rehberi olarak görülür ve öğrencinin zihinsel ve ruhsal gelişiminde önemli bir rol oynardı. Öğrenciler, eğitim süreçlerinde uzun yıllar boyunca Guru'larının rehberliğinde kalarak, onların gözetiminde hizmet eder ve gelişirlerdi. Eğitim sistemi, bireylerin mesleki ve kişisel gelişimlerini derinlemesine etkileyen, disiplin ve bağlılık esasına dayanan bir yapı sunardı. Bu sistem, çeşitli sosyal gruplar arasında (askerler, çiftçiler, işçiler vb.) yaygın olarak uygulanmış ve sadık, çalışkan bireyler yetiştirmiştir.

Bu sistemde, eğitimin, kabaca bir insanın başka bir insanı eğitmesi şeklinde anlaşılabilirli-sinin de pek mümkün olmadığı görülmektedir. Guru bir insan bedeninden çok daha fazlası olarak betimlenmektedir. Guru gerek bir sanat ve araştırma alanında gerekse yaşamsal alanda kuşatıcı bir bütünün ve bu bütünün tecrübesine erişilmesinin bir eşlikçisi ve bütü-nün mistik bir ögesi olarak bulunmaktadır (Nachimuthu, P. (2006).

Kadim Hint'te bir hoca, en küçük canlıyı dahi incitmemiş olmaya çok dikkat edilmesi gerektiğini kavratmaktaydı (İtil, 1968, s. 352). Hocanın, görevini kötüye kullanmak şöyle dursun, ücretle eğitim vermesi dahi kabul görmesi olanaksız bir şeydi. Hintlilerin en eski ve en otoriter kanunları olarak bilinen Manusmriti içinde, ücretle öğrenci okutan hocalara kutsal inek öldürenlerle aynı cezanın verilmesi gerektiği tavsiye edilmektedir. Bu suç aynı zamanda, kutsal veda metinlerini unutmak, soma bitkisini para karşılığı satmak ve sözünde durmamakla eşdeğer biçimde cezalandırılmaktadır¹¹ (Manusmriti; aktaran İtil (1968)).

Yol göstericinin anlamı, etimolojik bir ilgi ile ifade edilecek olursa, yogi, sözcüğünün kökenine uzanmak gerekecektir. Yoga ve yogi sözcükleri sanskrit *yuc* (bağlamak) eyleminden türemektedir. Yoga, bu anlamıyla bağlanış, yogi de bu bağlayıcılığın yol göstericisi olarak, kendini mistik bütüne bağlayan, yoga yapan ermiş şeklinde tanımlanabilmektedir (Kaya, 2021, s. 200, Kaya, 2021, s11). Patancali'nin Yogasutralarına bakıldığında yoganın, zihin oynaşmalarının sona erdirilmesi, biçiminde tanımlandığı görülmektedir (Patancali, 2018). Bilincin meşgul olabileceği her türlü şeyden arınma, mistik bütünlüğe bağlanma ve bu bağlanma pratiklerinin yol gösterici bir yogi tecrübesiyle mümkün olduğu açıktır. Buradan hareketle tekrar görülmektedir ki güçlü eğitimin mistik kavranışı ancak bir yol göstericinin ışık tuttuğu yolda gerçekleşen eylem yaşantımızdan geçmektedir. Yogi, bilincin arındırılması ve basitleştirilmesi yoluyla cehalet ve ıstırapı ortadan kaldıran bir yolda insan doğasının bilişsel ve duyuşsal yönlerini bütünleştiren bir yaşam biçimini benimser - sonraları Platonun da benimseyeceği üzere- (Bussanic, 2016).

Bu noktada bir önemli kavramın daha ışığına ihtiyaç duyulmaktadır. Eylem yaşantımız ve onun mistik yasasını ifade eden, Sanskrit, yapmak (kr) eyleminden türeyen *karma* kavramı bizleri doğrudan Etik disiplinin köklerine yaklaştırmaktadır. Temel amacı acının bertaraf edilişi olan yoga felsefesinde yogi, ilkin, öğrencisine acının kaynağı olarak cehaleti, bilgisizlikliği (*avidya*) göstermekle yükümlüdür. Kötünün yıkımı ise şiddetsizlikle mümkün olmaktadır. Nitekim şiddetsizliği benimsemiş kimsenin karşısında kötülük çözülüp gider (Patancali, 2018). Dolayısıyla Kadim gelenekte, eylemlerde şiddetsizliği benimsetmek,

¹¹ i) Hindistan için inek, evlerin bereketi, çocukları besleyip büyüten kutsal bir anne olarak kabul edilmektedir. Günümüz batı dünyasında bir kişinin, bahçesindeki köpeğini kesip yemesi ne kadar anlaşılabilir görülürse Hintliler için de kapının önündeki ineği kesip yiyebilmek ancak o denli kabul edilebilir görülmektedir. Bunda insan yaşamının doğanın içinden tamamen kopuşunun gerçekleşmemiş olmasının rolü de büyüktür.

ii) Soma, Rigveda'da sıklıkla adı geçen uyarıcı bir bitkidir. Rigveda ilahilerinden bu bitkinin suyu içilerek tanrılara yakarıldığı öğrenilmektedir.

bilgisizlik ve acıdan kurtulma yollarına eriştirebilme imkanı sunmak bir hocanın öğrencisi için yol göstereceği en temel konular arasında gelmektedir.

Bhatta (2009), Kadim Hint eğitim kavramlarının zihinsel denge yoluyla ruhsal gelişim ve deneysel bilim yoluyla maddi ilerlemenin insan kişiliğinin bütüncül gelişimi için gerekliliğine işaret ettiğini dile getirmektedir. Ona göre tüm eğitimciler, insan kişiliğinin bütüncül gelişimi konusundaki vurgusundan ötürü Kadim Hint düşüncesini takdir etmelidir. Kadim düşünce, eğitilmiş bireyler olmadan sağlıklı bir toplumun mümkün olmadığını savunmaktadır. Dolayısıyla insan kişiliğinin farklı boyutlarının uyumlu bir gelişim içinde eğitilmesini amaçlayan titiz ve akılcı bir eğitim kurgusu oluşturmuştur. Bu kurgunun, özünde insan yaşamının amacını, etik değerlerin temeli olarak varoluşun her düzeyinde birbirine bağlılığı vurgulayan aynı zamanda evrensel olarak uygulanabilir bir eğitim çerçevesi oluşturduğu görülmektedir. Nitekim bu çerçevede kendini anlayanın dünyayı anlamak kadar önemli olduğu, insanın doğayla, evrenle, fikirlerle, hemcinsleriyle ve toplumla olan ilişkisini derinden anlamadan ve bütün yaşama derin bir saygı duymadan gerçekten eğitilmiş sayılabilemesinin mümkün olmadığı vurgulanmaktadır. Günümüz koşullarında bu bütünselliği yakalayabilmek de kişilerarası ilgi alanlarının geliştirilmesi ile sağlanabilmektedir. Tarih, edebiyat, müzik gibi hümanist disiplinlerden gelen etkilerin rolünün önemi kavranmalıdır. Kadim düşüncenin iç görüşüne dayanarak eğitim felsefesinin yarın için hedeflerinin; öğrencileri bütüncül bir kişilik geliştirebilecek şekilde yetiştirmek, doğa sevgisini ve tüm yaşam biçimlerine saygıyı aşmak, zihinlerinin temel soruları sorup araştırmaları için özgür kalabilmesi adına hiçbir dini, siyasi, toplumsal herhangi bir inanca şartlandırmamak olması gerektiği ifade edilmektedir.

Upanishadlar'dan Kavramlar

Schopenhauer'in ifadesiyle "işte insan düşüncesinin en yüce ürünü" olan Upanishadlar Kadim Hint Felsefesinin en eski felsefe metinlerindendir. Sözcüğün etimolojisi bile Kadim Hint'te felsefe ve eğitimin ayrılmaz ilişkisi hakkında bilgi vermektedir. Sanskrit sad, oturmak eylemine upa ve ni ön eklerinin getirilmeleri ile oluşan kavram; bir kimsenin yakınına oturmak, hatta dizinin dibine oturmak anlamındadır. Hocanın, öğrencisine "git kandilini al gel, sana öğreteceğim" ifadesiyle kendisini öğrenciliğe kabul ettiği ve öğrencinin de artık hocasının dizinin dibinden ayrılmadan sorularına yanıtlar aldığı bir sisteme karşılık gelmektedir eğitim (İnal, 2011, s. xi).

Buradaki mistik öğreti; en yüce varlık olan *brahma* (evrensel ruh) ile *ātman*'ın (insani ruh, soluk) bir olduğu yönündeki, çok sonraları tasavvuf felsefesinin en'el hak¹² düşüncesine de kaynaklık edecek olan düşüncedir. Bu düşünceye göre evren *brahma*'dır, *brahma* da *ātman*'dır, *ātman* evrendir.

सर्व खल्विदं ब्रह्म

sarvam khalu idam brahma

Elbette varolan bütün her şey brahma'dır (Çhandogya Upa. III. 14).

Bu öğreti, Kadim Filozof Uddālaka Āruni'nin dizinin dibindeki Şvetaketu adlı öğrencisine ders verirken, incir çekirdeğinde bulunan yaratıcı gücü betimleme amaçlı, başvurduğu açıklama modelinin eğitici rolüyle bütünleşmektedir (Çhandogya Upanishad, VI. 12).

(1)Şu Nyagrodha ağacından bir incir getir bana.” “Getirdim efendim.” “Onu ikiye böl.” “Böldüm efendim.” “İçinde ne görüyorsun?” “Çok küçük tohumlar efendim.” “Sevgili oğlum, onlardan birini ikiye böl.” “Böldüm efendim.” (2) Sonra ona dedi ki “Sevgili oğlum, bu en ince özü görmüyorsun; inan bana oğlum, o en ince özden şu koca Nyagrodha ağacı meydana geldi. (3) Bu en güzel özdür. Tüm dünya bu öze sahiptir. O hakikattir. O atman'dır. O sensin Şvetaketu.” ...

Daha önce sözü edilen *karma* kavramı da Upanishadlar'ın temel kavramlarından biri olmaktadır. Dizinin dibine oturan öğrencisine eğitim veren yol göstericiler, Upanishadlarda filozoflardır ve doğrudan kişinin eylem yaşantısıyla ilgilenmektedirler. Orada verilen Etik dersler 19. Yüzyıl filozoflarını kendilerine hayran bırakacak kadar ışıltılı; Schopenhauer, Nietzsche, Kant ve Hegel felsefelerinin insan görüşlerine sıkı sıkıya bağlanacak kadar kült fikirleri oluşturmaktadır. Kişi ne eylese o odur. İyilik eden iyi, kötülük eden kötü olur. İnsanın isteği neyse tasarladığı odur, tasarladığı neyse eylemi odur. Eylemlerinin sonucunu onu belirler (*Brihadāranyaka Upanishad, IV*).¹³ Karma burada -Platon¹⁴,un da etkisinden kaçamayacağı- ruh göçü düşüncesi ile iç içe geçmiş durumdadır. Nitekim eylem yasasından, karmadan, kaçış ölümle dahi mümkün olmamaktadır. Çünkü ölüm bir son değil, yeni bir bedenlenmenin başlangıcıdır. İnsan ancak kalbine yerleşen tüm isteklerden kurtulduğunda ölümsüz olur, bu tinsel yaşam *brahma*'dır, hakiki ışıktır (*Brihadāranyaka Upanishad, IV, 7*). Kişi eylemlerine göre sıralı olarak çeşitli biçimler edinir. Bedenlenen kişi iyi veya kötü çok sayıda biçimi niteliğine göre kendine seçer. Gerçekleştirilen eylemlerin ve

¹² Bkz. MANSUR Hallac, (2004). *Tavasin “Ene-l Hak”*, (Çev.Yaşar Günenç), İstanbul: Yaba Yayınları.

¹³ Bugün dünyanın en batısından en doğusuna, hiçbir mistik bağı bulunmayan en analitik zihinlerin bile dillerinden düşürmeden kendisinden medet umduğu yüce yasa karma'dır. Günümüz ingilizce deyimler sözlüğünde *karma is a bitch* kalıbı bulunmaktadır (quara.com-internet).

¹⁴ Devlet, Phaidon, Phaidros, Timaios diyalogları bağlantıyı açıkça göstermektedir.

karakterin niteliği, bir sonraki birleşimlerin belirleyici nedenleri olur (*Şvetāşvatara Upanishad*, V, 11-12). Özgürleşme ve kurtuluş (*moksha*) ise ancak doğum ölüm zincirinden çıkabilmekle erişilecek bir şeydir bunun yolu da derin bir mistik tecrübe yaşantısından geçmektedir (Güngör & Kutlutürk, 2009). Upanishad kavramlarında eğitimin izi sürülürken karşılaşılan önemli yerlerden birinde şu ifadelere rastlanır: Söz konusu bilgi ise hoca ilk şekildir, öğrenci ise son şekildir. Bilgi hoca ile öğrenciyi bitıştiren; eğitim de bitişmedir (*Taittirīya Upanishad*, I, 3). Burada yine eğitimin birleştirici, bütünleştirici niteliği göze çarpmaktadır. Bir yol gösterici, öğrenme yolundaki kişiyi bilgiye ulaştıracak bunu da eğitimle mümkün kılmaya muktedirdir.

BÖLÜM VII

EĞİTİMİN EN GELENEKSEL METODU

Kadim Hint kültürü, felsefi temelleri bulunan geleneksel eğitim uygulamalarına çok özen göstermektedir. Kadim Hint'te eğitimin geleneksel metodu da masallar olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitimin bir başka yönü olarak masallar, tarihsel ve kültürel yaşamın her alanında her yaştan insanı eğlendirirken düşündürmek misyonuyla bir eğitsel araç görevi görmüşlerdir. Masal edebiyatı konusunda ulaşılabilecek ilk adres Hindistan'dır (Narayana, 2006). Bütün dünyayı düşünsel zenginliği ile kuşatan kadim Hintliler bu kuşatma işini Doğuda Buddhist düşünce mirası ile Batıda ise masal edebiyatları ile gerçekleştirmişlerdir. Dünyada masalların iki kaynağı olduğu, bunlardan birinin her milletin kendi tarihsel toplumsal gerçeklikleri ve ikincisinin de Hint masalları olduğu kabul görmüş bir savdır () Buradan hareketle kadim Hintlilerin kültürel zenginliği, üzerine düşülmesi gereken bir konu olarak göze çarpmaktadır. Hem dini ve ahlaki boyutta bir yaşam felsefesi perspektifi yaratma işini hem de her türlü edebi çalışmaya kaynaklık edecek türden vizyoner, entelektüel bir külliyat geliştirme işini dünyanın doğusu ve batısına uzanan bir yelpazede yaşatabilmek son derece hayranlık uyandırıcı görünmektedir.

İlk kez Rigveda'da (2018) geçen kral ve peri kızı aşkını konu edinen masalın diyalektik örüntüsü bütün bir felsefenin Hint'te doğduğunun en büyük kanıtı olarak da yorumlanabilmektedir. Tüm felsefe tarihinin, başka deyişle, tüm diyalektik düşünme tarihinin ya da batının tüm düşünsel anlamda ilerleme tarihinin kadim Hint'e dayandığını gösteren bu devasa edebiyat, yaşam ile ölümün, ölümlü ile ölümsüzün, sonlu ile sonsuzun diyalektik birlikteliğinin felsefi temellerinin izini sürme işini Hindistan'a kadar uzandırmaktadır. Nitekim Eski Yunan felsefesine damgasını vuran filozoflardan Pythagoras'ın en çok üzerine

eğildiği felsefi meselelerden biri de zıtlıklar meselesi olmuştur. Reenkarnasyon ve ruh ölümsüzlüğü fikrini de düşüncelerinde sıklıkla gördüğümüz bu filozofun oluşturacağı felsefe ekolü üzerinden tüm batılı düşünme tarzına ve Ortaçağın Hristiyan felsefesinden, batıyı bugünün batısı yapacak her türlü noktaya ulaştırmaya kadar uzanan etkisinin izlerini sürebilmek kadim Hint külliyyatı ile mümkün olmaktadır. Modern alman filozoflarından Ernst Cassirer'in (1980) insan felsefesi çalışmaları da semboller üzerinde yoğunlaşmakta, bu sembollerin izlerinin de masallarda rahatlıkla sürülebileceği görülmektedir. Bu anlamda felsefecinin her yere uzanan kollarının Hindistan'a yetişememesi pek manidardır. Hint Masal Edebiyatı ile tanışan bir felsefecinin misyonu da bu görevi icra etmek olmalıdır. Hint Masal Edebiyatının gücü masalların felsefi boyutlarında da aranmalıdır.

Masal diyarı Hindistan'ın dini örüntü yerine derin felsefi örüntülerle yeşerttiği masal külliyyatının dünyanın pek çok yerinde kendisine yer edinen evrensel niteliği son derece göze çarpmaktadır. Kilometrelerce uzakta yaşayan bizlerin nesiller boyu aktardığı Nasreddin Hoca masallarının bile Hint kökenli olduğunu düşünebilmek çok da şaşılası değildir. Benzer şekilde Ezop'tan La Fontaine'e, Boccaccio'dan Shakespeare'e uzanan bir çeşitlilikte tekrar tekrar karşılaşılan Hint esintisinin, Pañçatantra, Kathasaritsagara, Vetala Pañçavimşati gibi ünlü Hint masal serilerinden alıntılandıklarının gözlemlenmiş olması son derece dikkate değerdir. Bütün dünyanın borçlu olduğu Hint Masal Edebiyatının alanının aydınlatılması, ülkemizde de çalışılması önemli bir misyon olarak benimsenmiştir.

Masallarla Felsefe

"la fable de mon Monde me plaist trop pour manquer à la paracheuer"

Dünyanın masalı beni çok memnun ediyor, onu tamamlamayı ihmal etmek istemiyorum.

—René Descartes, Marin Mersenne'e yazdığı mektup, 25 Kasım 1630

Buraya değin ele alınan tüm külliyyatın hizmet ettiği amaçlardan biri de kuşkusuz bu bölümde kendini açığa çıkarmaktadır. Neyin mitos neyin logos olduğu yahut neyin felsefe neyin boş laf olduğu tartışması gerek Yunan Felsefesinde gerekse Post-modern Felsefede tekerrürlü biçimde karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bu tartışma yalnızca felsefe tarihini domine eden krizlerden biri olmakla kalmamakta aynı zamanda günümüz felsefecilerini de adeta bir öğrenilmiş çaresizliğe sürüklemekten geri kalmamaktadır.

"Mythos," Yunanca bir kelime olup kelimenin tam anlamıyla 'konuşma' anlamına gelir ve gerçekten de bu, ağızdan anlatılan ve anlatan bireyin kavramlarına ve bakış açısına dayanan hikâyelere atıfta bulunur. Mitolojiler, insanın geçmiş deneyimleri ile ilgili mistik anlatılardır ve nesiller boyunca aktarılırlar. Bu dini hikâyede, Antikçağ boyunca farklı formlarda ortaya çıkan Yüce varlıklar, tanrılar ve tanrıçalar gibi gizemli kahramanlar çeşitli şekillerde görünür. Kozmolojik mitler, kozmolojiyle bağlantılı olan uzak geçmişten gelen sembolik hikâye çizgileridir. Bu mitlerde, kahramanlar ya çevrede uçarlar ya da önceden belirlenmiş bir dizi eylemi gerçekleştirirler ki bu da önceden belirlenmiştir. Sonuç olarak, mitler bir toplumun bir kesiminin birikmiş anlayışından veya bakış açısından oluşturulur. Bu özel durumda, mit, genel olarak kabul edilen bir gerçeği ifade etmeye çalışmaktadır. Mitoloji, fiziksel dünyanın yorumlanması ve evrenin başlangıcı hakkındaki spekülasyonlarla sınırlı değildir. Bu konuları aşar ve daha fazla konuyu tartışır. Dünyanın neden olduğu ve nereye gittiği konusunda neden bu şekilde olduğunu tartışırken felsefi bir ton alır. Belirli bir kültürdeki insanların günlük aktivitelerini tartışırken ritüelistik hale gelir. Kısacası, mit, neden şeylerin, yerlerin veya davranışların böyle olduğunu açıklama yöntemidir. Mitoloji, bir kültürün perspektifini ifade eder. İnsanların doğa ve evren içindeki yerine dair algılarını ve inançlarını temsil eder. Ayrıca, insanların doğal ve ruhsal dünyalarının sınırlarını ve işleyişini ifade eder. Mit bir hayal ürünü olarak reddedilemez, ancak insan hayatındaki önemini ve bir bireyi şekillendirmedeki rolünü takdir etmek önemlidir. Evreni yorumlamaya yönelik bir girişimde, anında terk edilmesi gereken birçok şey vardır, çünkü yaşamı herhangi bir zevk biçimini deneyimleyemeyen mekanik bir duruma indirgemektedir. Mit teorisi ve edebi eleştiri, antropoloji, klasikler ve filoloji, folklor, tarih, dil öğrenimi, dilbilim, edebiyat, psikoloji ve felsefe gibi diğer alanlara ışık tutan, beşeri bilimlerde içinde görece yeni bir disiplindir.

Masal ve Descartes'ın nasıl aynı cümlede bulunduğu dikkat çekmenin sebebi ise tam olarak bahsi geçen krizden ileri gelmektedir. Çağı yakalamak, (b)ilim okuryazarlığı geliştirebilmek için mit ile felsefi akıl yürütmeyi birbirinden ayırmak gerekmektedir. İçinde bulunduğumuz dönemin en büyük şansı tarihsel hesaplaşma ve öngörü geliştirebilme konusunda mevcut kronolojik dizgenin en tepesinde olmaktan ileri gelmektedir. Burada tam da Descartes örneği vermek isabetli bulunmuştur. Artık efsanevi aşırı söylemlerin yaratmış olduğu yılgınlığı, kapkaranlık bir Ortaçağ Avrupası'nın umutsuz tablosu karşısında bütün bilim ve felsefe tarihinin dönüm noktasını oluşturacak olan kartezyen keşfi yapmakla sonlandırmış olan Descartes'ın modern felsefeyi kurarken geliştirmiş olduğu metodu masala dayanan-

dırdığını ifade edersek çok da ileri gitmiş olmayız. Bir yöntemi başlatmak, düşünmenin temel standartlarında, hatta düşünmenin neyi oluşturduğu konusunda temel bir değişiklik gerektirir. Bu nedenle, Descartes, eserlerinin büyük bir kısmında, genellikle dönemin üniversitelerinde bulunan sylogistik veya sentetik akıl yürütmelere katılamaz. Yeni bir yöntemi eski bir yöntemle başlatmak, özellikle de mevcut yöntemlerin tüm eğitim için temel yöntemler olduğu durumlarda, mümkün değildir. Peki, yeni bir yöntem nasıl başlatılabilir? Bir şeyin kullanışlı olduğunu değerlendirmek için bir yöntemin zaten kullanılmış olması gerektiği varsayımıyla çalışan bir açıklama gibi görünebilir. Ancak, Descartes'ın eserlerinde bahsedilen asıl mesele, nasıl yeni bir yöntemin başlatılabilir olduğu meselesidir. Bu durumda, mantık, kanıtlar, ön savlar ve sonuçlar gibi geleneksel yöntemlerin ötesinde bir teknik gerekir. Descartes'ın kariyerinin en az üç önemli anında, dikkat çekici teknik bir seçeneğe başvurduğunu görüyoruz: masal. Onun Kartezyen projesinin merkezindeki pedagojik yeniden yönlendirme bağlamında, 'masal' sadece diğer edebi türlerden biri olarak görülmez, çünkü bu tür, içsel biçimde pedagojik bir niyet içerir. En nihayetinde masal, bir edebi türdür ve bu nedenle hayal gücü ile ilişkilidir. Descartes'ın yeni yöntemini başlatmak için hayal gücü ve edebi bir teknik kullanması, kolayca göz ardı edilecek bir şey değildir. Yeni yöntemin haklı çıkartılması, okuyucunun yönetime zaten dahil edilmiş olması gerektiğinde mümkündür. Yeni yöntem, bir masal anlatma eylemiyle başlatılır ve bu yeni yöntem, Descartes'ın geliştirmek istediği yeni bir pedagojinin işleyişine dönüşür- kendi kendine öğrenme içeren, elbette masalın hikayesi dışında hiçbir varsayım içermeyen bir tür (Griffith, 2014). Öyleyse Descartes'ın yeni yönteminin, düşünce tarzındaki temel bir değişikliği gerektirdiğini biliyoruz. Bu yöntemi başlatmak için eski ve temel eğitim yöntemlerini kullanmanın imkansız olduğunu savunur.¹⁵ Descartes, yeni yöntemi başlatmak için mantık, kanıtlar ve ön savlar gibi geleneksel yöntemlere alternatif olarak üç önemli anında pedagojik bir niyet içeren masal tekniğiyle, okuyucuyu kendi düşünce tarzına dahil etmeyi amaçlar. Yeni yöntemin haklı çıkartılması, okuyucunun yönetime zaten dahil olmuş olmasından sonra mümkündür. Bu nedenle, Descartes'ın hayal gücü ve masal anlatma tekniği kullanarak başlattığı yeni yöntem, kendi kendine öğrenmeyi içeren yeni bir pedagoji şeklinin işleyişini temsil eder. Aristoteles'ten Descartes'e, Kant'tan bütün alman idealizmine hatta günümüz postmodernistlerine kadar pek çok filozofu meşgul etmiş olan “imgelem” meselesinin felsefesi de hal böyle olunca tesadüfi görünmeyecektir.

Descartes (2007) Meditasyonlar'da şöyle söyler:

¹⁵ Aristoteles'in Birinci Analitikler ve Fizik'te açıkladığı akıl yürütme modelleri.

“Demek ki şimdi gördüğüm her şeyin yanlış olduğunu varsayıyor, ... kendimi inandırıyor, ... kendi zihnimin uydurmaları olduğuna inanıyorum.

...

Peki başka? İmgelemimi zorlayıp daha başka türlü bir şey de olup olmadığını anlamaya çalışacağım...hayal edebileceğim ve tasarlayabileceğim şeylerden hiçbiri de değilim... Hatta bu imgelem ve uydurma terimleri de düşüştüğüm yanlış konusunda beni uyarıyor.

...

İyi de neyim ben? Düşünen bir şey. Düşünen bir şey nedir peki? Kuşku duyan, anlayan, tasarlayan, olumlayan, yadsıyan, isteyen, istemeyen ayrıca imgelem oluşturan ve hisseden bir şey... İmgelem yetisinin gerçekten bende bulunduğu ve düşüncemin bir parçası olduğu yadsınamaz.” (s. 21-30).

Peki nedir bu imgelemden doğan masal? Descartes’la aynı cümle içine giren masal sözcüğü esasen latince fable sözcüğüdür. Öyleyse yineleyelim, masal nedir? Bu soruya Griffith (2014) birbirine bağlı iki yol üzerinden yürüyerek cevap vermenin uygun olacağını düşünüyor. İlk, hali hazırda masal olarak adlandırılan şeyin tarihine nasıl yaklaştığımızı, masalın tarihsel biçimde nasıl geliştiğini ele almak gerekmektedir. Böylece kendisine atfedilen özel türsel niteliklere nasıl ulaştığını incelemek mümkün olmaktadır. İkinci yol, masalı sıkı sıkıya bağlı olduğu diğer türler veya edebi formlarla karşılaştırmaktır: halk hikayesi/folk tale, peri masalı/fairy tale ve efsane/myth (s. 7).

Masal kelimesinin anlamını taşıyan tür veya formundan farklı bir tarihi vardır, çünkü kavram olarak “fabl” Latinceden gelmektedir ancak tarihi çok daha eskiye dayanmaktadır. "yazarı yahut günümüz terminolojisiyle konuşmak gerekirse belki de editörü belli biçimde en eski günümüze ulaşan masallar Hesiodos'ta bulunmaktadır (İşler ve Günler, 202-212). Fabl kelimesi Latince *fabula* kelimesinden gelmektedir ve bir anlatı hesabı veya hatta bir konuşma kadar, resmi fabl türüne de atıfta bulunabilir ve *fari*'den gelir, konuşulmuş veya söylenmiş olmak, bu da “sözcük” veya “bir söz” anlamına gelen *fatus* kelimesi ile ilişkilidir. Bu son kelime, edebi veya genel formun kökenlerine yönelik daha açık bir bağlantı sağlamaktadır. Yunanlılar, tabii ki, bizim masal dediğimiz şeyi doğrudan fablalar olarak adlandırmıyorlardı. Tam tersine, bir masal, antik Yunan tarihindeki döneme bağlı olarak bir *logos* veya bir *mythos* olarak adlandırılıyordu. — Arkaik ve Klasik dönemlerde logos, Hellenistik dönemden itibaren ise mythos. Bu nedenle mythos, "söz" "konuşma," veya "hikaye" anlamına geldiğinden ve logos, "söz" veya "anlatı" (bunun yanı sıra elbette birçok başka şey) anlamına geldiğinden *fabula*, edebi formun yeterli bir çevirisi olarak Latinceye karşımıza çıkmaktadır, ancak bu kavram Yunanca'dan Latince'ye yapılmış bir çeviri sonucu literatüre kazandırılmıştır (Griffith, 2014)

Kabaca mevcut mitos-logos / hikaye ve anlatı (story vs. narrative) meselesine göz atmak gerekirse en azından çağdaş filozoflardan birine, Derrida (1972)'nin harekete geçirici uğraklarından birine temas etmek uygun tasvir için yerinde olacaktır. Derrida farkı söz ve yazı üzerinden betimlemekte, *logos baba değildir ama logosun kaynağı babasıdır... konuşan özne kendi sözünün babasıdır* derken mitos ve logos ayrımını Platon'un Eczanesinde (2007) zehir ve deva arasındaki "pharmakon" dozunu belirlemeye girişerek sınırlandırmaktadır. Hal böyle olunca hemen Whitehead'in meşhur sözünün akla gelmesi de tesadüfi olmayacaktır: "Bütün Batı felsefesi tarihi Platon'a düşülmüş dipnotlardan ibarettir" (Whitehead, 2014).

"İnsan bedeninin girişlere, sızmalara açık geçirgen doğasını düşünürken akla gelen fiiller biri: zerk etmek. Felsefe tarihi insan bedeniyle birlikte ruhunun da deva bulmak, şifaya kavuşmak için eczaya ihtiyacı olduğunu söyleyen filozoflarla dolu, Sokrates'in hilafına. Sonu gelmez tartışmalara yol açan bu mesele Platon'un Phaedrus'unda açığa çıkmıştır. Derrida, bu tartışmaya, mitle felsefenin iç içe geçişini vurgulayarak sıra dışı bir katkıda bulunuyor: Yazı, mitolojinin ve felsefenin dediği gibi, ruha zerk edilen bir zehirse, söz nedir? Sözün suç ortağı yazı! Söz de ruha zerk edilmiyor mu? Söz de yazı da doğaya kafa tutusun ta kendisi değil mi? Bedeni ve ruhu da olağan seyrinden uzaklaştırmıyorlar mı? Acılarını dindireyim derken onları zehirlemiyorlar mı?" (Derrida, 2007).

Masal tarihine geri dönmek gerekirse, Aristoteles'in Ezop masallarından bahsettiği yere değinmek gerekmektedir (Rhetoric, 1393a-1394a.) Aristoteles'e göre, *bir önermenin kanıtını bir dizi benzer duruma dayandırdığımızda, bu diyalektik akıl yürütmede endüksiyon (tümevarım), retorikte ise paradeigmadır (örnek, temsil)*. Bu masalların kategorisi böylece belli olmaktadır: örnek, temsil yahut paradigma olarak. Ezop, savaşta esir alınmış bir köle gibi görünen, sahipleri için bir ajan olarak çalışan kişisel bir kâtip veya sekreterdi ve sahipleri adına, bir avukat veya diplomat gibi, birçok masalını anlatmaktaydı. Öyle ki bu masalların önemli bir kısmı açıkça Kadim Hindistan ve Mısır'dan ödünç alınmıştır. Aynı zamanda bu masallar sahiplerin lehine açıklama niteliğinde hikayelerdir ve bunlarla "tartışma ve müzakerede küçük hayvan hikayeleri anlatmış ve bunlarla son derece zeki noktalar elde etmiştir." Ancak, hayvan hikayeleri olmalarının yanı sıra, bu masallara retrospektif olarak eklenen bir özellik vardır, o da ahlaki derstir. Yine de Ezop, masalları bu şekilde retorik teknikler olarak kullandığı için, bağlam her zaman ahlaki dersin ifadesini gerektirmemiş nitekim onun masalları da ahlaki dersleri her zaman içermemiştir. Bunun yerine, ahlaki dersler "daha sonraki derleyiciler tarafından eklenmiş" ve "özellikle belirli bir kullanım için uygun bir hikaye arayan birine rehberlik etmek amacıyla tasarlanmıştır," öyle ki bazıları oldukça sofistike görünümlüdür. Dolayısıyla, moral mesele ile ilgili bu birtakım belirsizliklerden ötürü, fabl formunu sadece Ezop'un geleneğinden anlaşıldığı şekliyle tanımlamak zordur. Holzberg bu noktayı daha da ileri götürüyor, "Hatta arkaik dönemde bir masal

sadece bugün onu tanımlayan kısa anlatı biçiminden oluşmazdı- iki karakterden biri tarafından ifade edilen bir moral ders ile sona eren bir metin... — aynı zamanda açıklayıcı bir efsane olabilir... veya iki rakip arasında bir 'yarışma' olabilir." Ayrıca, fablın antik metinlerde bir hayvan hikayesi olması gerektiğini, insanlar ve hayvanlar, insanlar ve cansız nesneler, sadece insanlar, tanrılar ve hayvanlar, sadece tanrılar veya kişileştirmeler arasında geçebileceğini de görürüz. Bu nedenle, Holzberg, fablların antik tanımına razı olur: "‘bir gerçeği tasvir eden kurgusal bir anlatı,’ yani gerçek hayatta uygulanabilecek bir gerçeği çıkarabilirsiniz," bu son nokta da ahlaki olmaktadır. Sonraki dönemde Avianus, Ezop'un birçok masalını Babrius'un Yunanca koleksiyonuna dayanarak Latinceye yeniden yazan ve bu yeniden yazılmış haliyle masalları, Aesop'un Orta Çağ koleksiyonlarının temeli haline getiren bir Roma vatandaşıydı ve "şiiirlerini, bu edebi formun karşılaması beklenen gereksinimleri daha etkili bir şekilde yerine getirmelerini sağlamak istiyordu. Ne yapmalı? Fablalarının kurgusal anlatıyı ahlaki eğitimle daha etkili bir şekilde birleştirmesini sağlamalıydı."

Avianus, fabllarına belirli ahlaki değerleri eklemese de Babrius'un ekler. Ancak doğru bir şekilde toplandığını belirtmek, ahlaki değerlerin antik dünyada fablın formal bir yönü olmadığı anlamına gelir. Ancak, gelecekte fabla olarak adlandırılacak şeylerde tutarlı olan, retorik ve pedagojiye bağlı olmalarıdır. Aesop ve diğerlerinin koleksiyonları, orijinal öğretici bağlamından ayrılmış ve diğer retorikçilerin hızlı bir şekilde uygun bir fabla bulabilmesi için ahlaki değerler eklenmiştir. Ayrıca, retorik çalışması seçkin bir eğitim için gerekli olduğundan, fabllar "öğrencilerin tanışmak zorunda oldukları ilk yazılı eserlerdi." Eğitimle ilgili bu kopmadan kaynaklanan formal yazılı ahlaki, sadece Aesop'un anladığı gibi, retorik veya edebiyat olarak, fabla formuyla zorunlu olarak ilişkilendirilmez. Avianus, fabllarına ahlaki değerler eklemeyken, Aesop'un orta çağ anlayışına dair ikinci bir kaynak, "Romulus koleksiyonu" olarak adlandırılan ve Phaedrus'a ait olduğu düşünülen, ahlaki değerler içeren bir koleksiyondur. Aesop'tan farklı olarak, genel olarak fablaların orta çağ anlayışını etkileyen başka bir gelenek de Pañçatantra'dır, "altıncı yüzyılda Pers'e giren Hint fablları... özgün olarak Farsça yazılmış ve sekizinci yüzyılda Arapça'ya çevrilmiştir. Eser temelde bir çerçeve hikayesiydi ve çeşitli hayvan fablları bu hikayeye yerleştirildi." Görünüşe göre bu dönemde, ahlaki değerler form ile neredeyse zorunlu bir şekilde ilişkilendirilmeye başlar, çünkü Marie de France ve Berechiah na-Hakdan'ın fablları da dahil olmak üzere birçok fablanın ahlaki değerlere sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca, özellikle Fransa'da Roman de Renard'ın halkbilimi geleneğiyle ilişkilendirilmeye başlanan fablların hayvan hikayeleri

ile ilişkilendirilmeye başlandığı bir dönemdir, bu belki de na-Hakdan ve de France fabllarının her ikisinin de "ilk hikayeleri" olarak bilinmesinin bir nedenidir. Ancak Renard hikayelerinin "anti-establishment tutumları," "öğretici olmaktan uzak" olmaları ve "açıkça belirgin bir ahlaki amacı olmamaları" nedeniyle, benzerliklerine rağmen, doğru fablardan ayrılmalıdır.

Bu noktadan itibaren Descartes'ın bildiği döneme girmeye başlıyoruz. Yaklaşık olarak Descartes'ın çağdaşı olan büyük fabl yazarı Jean de la Fontaine, fablaların her zaman ahlaki değerlere sahip olduğu bu gelenekle oynar: Ahlaki değeri ya başlangıca ya da sona koyar veya hiç koymaz. Bernard Mandeville'in "The Fable of the Bees" adlı fablası, "The Grumbling Hive" adlı fablasında ahlaki değeri sona koyar. Ancak ahlaki değer yerleştirilme veya eklenmemesi ne olursa olsun, René Le Bossu'ya göre, "Fabl, eylemin alegorileri altında gizli talimatlarla ahlakları şekillendirmek amacıyla icat edilmiş bir söylemdir." Le Bossu, fablayı üç türe ayırır: (1) insanlar ve tanrıları ilgilendirenler, raissonables olarak adlandırdığı; (2) hayvanlar ve insan ahlakları ile ilgili olanlar, moralae olarak adlandırdığı; ve (3) farklı türdeki kişileri bir araya getirenler, mixtes olarak adlandırdığı. Aristoteles'i takiben, bir fablanın iki şeyden oluştuğunu, fablanın temelini oluşturan gerçeği ve gerçeği gizleyen ve fablaya özel formunu veren kurguyu açıklar. Dahası, gerçeğin gizli olması gerekir çünkü "Bu, Yazar'ın öğretmek istediği moral noktasıdır."

Fablanın tarihinde, en erken oluşumlarından ve Hindistan ve Mısır'da görünümünden başlayarak, Yunanistan ve Roma üzerinden Orta Çağ Avrupa'ya, erken modern döneme kadar olan süreçte, açıkça retorik ve pedagojiye olan bağlantısıdır. Bu bir form olabilir ve sıkça olmasına rağmen hayvan hikayeleri ile ilişkilendirilmek zorunda değildir, ancak bir kez Yunan bağlamındaki açıkça diplomatik ve hukuki kökenlerinden ayrıldığında, genel retorik yanı sıra retorik pedagoji ile de ilişkilendirilir. Antik dünya soluklandıkça, retorik pedagojinin didaktik kalitesi - fablları orijinal bağamlarından ayırıp onları koleksiyonlara yerleştirme ve bir retorikçinin aramasını kolaylaştırmak için ahlaki değerler eklemenin bir sonucu olarak - fabla formunun belirli özelliklerine daha da çok bağlanmaya başlar. Fabla ayrıca, her ikisi de sıkça hayvan hikayelerini içeren halkbilimi ile ilişkilendirilmeye başlanır. Ancak ahlaki değer ve dolayısıyla pedagojik unsur, fablayı en azından belirli halkbilimlerden ayıran şeydir. Erken modern dönemde, bir hikayenin bir fabla olarak kabul edilebilmesi için ahlaki, açık veya örtük, edebi teori açısından bir gerekliliktir. Ahlaki, gerçekten de, bir fablanın amacıdır. Bu nedenle, fabla genel olarak eğitim ve pedagoji ile açıkça ilişkilendirilir. Bir fabla her zaman öğretir.

Masalların felsefi derinlikleri, hayal gücü ve soyut düşünce arasındaki ahenge dayanmaktadır. Masallar ve felsefe, görünüşte farklı dünyalara ait gibi görünseler de, aslında birbirleriyle sıkı bir etkileşim içindedir. Masallar, hayal gücünü beslerken ahlaki değerleri aktarır; felsefe daha çok ise mantık ve analiz üzerine odaklanarak düşünsel bir derinlik sunar. Bu iki alan, birbirini tamamlayarak insanlık düşüncesine zenginlik katmaktadır. Masallar genellikle semboller ve metaforlar içerir. Bu unsurlar, masalı sadece bir hikaye olmaktan çıkararak okuyucunun düşünce dünyasını harekete geçirir. Masalların içinde saklı olan felsefi düşünceler, okuyuculara derinlemesine düşünmeleri için bir meydan okuma sunar. Örneğin, "Küçük Kırmızı Başlıklı Kız" masalındaki orman, bilinmezlik ve tehlikenin sembolü olabilir, bu da insanın yaşamındaki belirsizlikle baş etme üzerine bir felsefi düşünceyi öne çıkarır. Diğer taraftan, masalarda felsefi konuların ele alınması da sıkça rastlanan bir durumdur. Hikayenin içindeki karakterlerin karşılaştığı etik zorluklar veya adalet kavramı gibi konular, okuyuculara felsefi düşünceyi masal formunda sunar. Örneğin, "Prens İgor'un Öğretici Yolculuğu" gibi masallar, kahramanın kişisel gelişimi ve yaşamın anlamı üzerine derin düşüncelere kapı aralar. Masallar ve felsefe, insanın varoluşsal sorularını keşfetme amacını paylaşır. Masallar bu soruları genellikle imgeler ve fantastik öğeler aracılığıyla ele alırken, felsefe daha analitik bir yaklaşımla realitenin derinliklerine iner. Ancak, her ikisi de insan zihninde düşünsel bir dans yaratır ve bireylere hayatın anlamı, etik sorumluluklar ve kendi iç dünyaları hakkında düşünme fırsatı sunar. Dolayısıyla masalların felsefi derinlikleri, hayal ve düşünce arasında özgün bir ahenge işaret eder. Masallar, felsefi düşünceyi zamansız ve popüler bir formatta sunarak, bireylerin düşünsel gelişimine katkıda bulunur ve felsefe, masalların içinde gizlenmiş derin anlamları açığa çıkararak gerçek dünya üzerinde düşünmeye yönlendirir. İki alan arasındaki bu etkileşim, insan düşüncesinin zengin ve çeşitli bir evrimine katkıda bulunur.

Kadim Hindistan'ın tüm dünyaya mal olmuş kısa bir masalını ele alalım:

Kaplan Postu Giyen Eşek

Masala göre; bir çamaşırcının bakımını üstlendiği zayıf, çelimsiz bir eşiği vardı. Eşegin güçlenmesi için onu bir mısır tarlasına bırakmaya karar verdi. Ancak, tarla sahiplerinin kızgın bakışlarından kaçınmak için eşiği korumak amacıyla üzerine bir kaplan postu örttü. Eşek, mısırları yerken, çevredekiler onu gerçek bir kaplan sanarak kovalamaktan çekindiler. Bu durum bir süre devam etti, ancak bir gün tarla sahibi, bu tuhaf durumdan kurtulmak için cesaretini topladı. Tarla sahibi, eline ok ve yay alarak sırtına bir örtü geçirdi ve korku içinde kaplana benzemeye çalışarak tarlada emeklemeye başladı. Eşek, uzaktan birinin

kendisine doğru yaklaştığını fark ettiğinde, sevinçle anırmaya başladı, zira başka bir eşeğin ona katılmış olduğunu düşündü. Ancak, gerçeği anlayan tarla sahibi, eşeği fark edince önce onu bir güzel dövdü ve tarlanın dışına attı. Daha sonra bir okla vurarak eşeği öldürdü (Pañçatantra; Hitopadeşa). Masalların kökeninin Hindistan olduğu, Kadim Hint Medeniyetinin tüm dünyaya yön veren iki önemli gücünün bulunduğu; Doğuyu Buddhizm ve Batıyı Masal Edebiyatı ile kuşattığı daha önce dile getirilmişti. İmdi aynı masalın batıdaki yankısına bakacak olursak:

“Eşeğin biri aslan postuna bürünmüş, herkes onu bir aslan sanmış; hayvanlar da insanlar da onu görünce kaçmışlar. Ama yel esmeye başlamış, eşeğin üzerindeki aslan postunu aldığı gibi yere atmış, eşek çıplak kalmış. Bu sefer de korkanların hepsi onun üzerine yürüyüp sopa ile topuzla canını çıkarmışlar. Fukara mısın, küçük müsün? Zenginlere öykünmeye kalkma, kendini gülünç eder, başına bela getirirsin; bizim olmayan bir şeyi, ne kadar uğraşsak, gerçekten kendimize mal edemeyiz” (Aisopos Masalları, 2017: 181-182).

Masallarla Eğitim

Antik çağlarda sözlü hikâye anlatma sanatının ortaya çıkmasıyla birlikte edebiyatın da başladığı söylenir. Russell'ın ifadesine göre, Antik çağ insanları birbirlerini eğlendirmek, hoş vakit geçirmek, gençlere hayat tecrübelerini, dini ve kültürel mirası aktarmak amacıyla hikâye anlatma sanatının oluştuğunu ve bu sayede edebiyatın ortaya çıktığını belirtmek mümkündür. Hikâye anlatma geleneği bütün dünya kültürlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Başlangıçta çocuk edebiyatı veya yetişkinler edebiyatı diye bir ayırımdan söz etmek olanaklı değildir. Çünkü o dönemde çocuklar da tıpkı aileleri gibi aynı hikâyeleri dinler ve onlardan zevk alırlardı (Russell, 2004).

“Masal çocuğa ana dilinin nasıl kullanıldığını öğretir, ona bu dilin kıvraklığını, zenginliğini, inceliğini gösterir (Boratav, 1959). Ana dili, çocuğun anne ve babasından, aile büyüklerinden ve arkadaş çevresinden öğrendiği dildir. Ana dil insanın bilinç altına inen ve bireyin toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dildir. Genellikle annenin dilinin ses dizgesi vurgu, ton gibi özellikleri büyümekte olan çocuğun diline derin çizgilerle yerleşir (Aksan: 1975:426). Masalların dil ve düşünme becerileri bakımından etkisi son derece önemlidir. Anadil öğretimini, anlatımda tasvirler, ikilemeler, dil oyunları ve uyaklar, deyimler, atasözleri gibi pek çok zenginlikle; dilin tüm inceliklerinin konuşturulduğu masallardan daha

iyi ve etkili biçimde gerçekleştirebilecek başkaca bir uygun sözlü veya yazılı edebiyat ürünü bulmak güçtür (Yavuz, 2002; Karatay, 2007).

Masallar, içerdikleri derin öğretilerle birlikte, zamanı aşan bir öğreti geleneğini temsil eder. Bu klasik hikayeler, sadece kelime dağarcığını genişletmekle kalmaz, aynı zamanda temel ahlaki değerleri, sosyal becerileri ve yaşamın derin anlamlarını anlamaya katkı sağlar. Masalların belki de en büyüleyici özelliği, basit bir hikaye içinde derin anlamların gizli olmasıdır. Kahramanlar, kötü karakterler, mücadeleler ve zaferler, masalların taşıdığı eğitici öğeleri şekillendiren ana unsurlardır. Bu hikayeler, çocuklara yalnızca güçlüklerle başa çıkma becerisi kazandırmakla kalmaz, aynı zamanda doğru ile yanlış ayırt etme ve başkalarına saygı gösterme gibi hayati yaşam derslerini de içinde barındırır. Bu ayırt etme becerisinin kazandırılması felsefe eğitimi bakımından çok kıymetlidir. Felsefenin bir yerde bir ayrımlar yapma sanatı olduğunu kabul edersek masalın felsefe eğitimi için önemini kavramak da rahat olacaktır.

Masallar, bilgelik yolunda son derece önemli, aydınlatıcı bir misyona sahiptir. Aynı zamanda bilgelikle birlikte empatiyi geliştirmeye de yardımcı olur. Okuyucu veya dinleyici, hikayenin içine dalıp karakterlerin duygusal deneyimlerini paylaşarak duygusal zekasını güçlendirir. Bu deneyim aracılığıyla, çocuklar ve yetişkinler, başkalarının bakış açılarını anlama ve empati kurma yeteneklerini artırır. Bir kişinin bütün yaşamsal deneyimlere sınırlı tek kişilik yaşantısında sahip olabilmesi mümkün olmadığından tarihsel ve kültürel düşünce birikiminden, insanlık tecrübesinden, evrensel ve felsefi değerlerden yararlanabilmek adına başka yaşamsal deneyimlerden kazanım ve öngörü elde edebilmek için masalların felsefi bir yorumlanışına ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, masallar kültürel değerleri ve normları yansıtarak toplumsal bilinci ve farkındalığı artırmada önemli rol oynarlar. Farklı kültürlerden gelen masallar, okuyuculara çeşitlilik ve hoşgörü konularında derin öğretiler sunar. Bu da bireylerin farklılıkları anlama ve kabul etme konusunda duyarlılık kazanmalarına ve dünya yurttaşlığı yahut hümanizma ruhu geliştirme bakımından yardımcı olabilecek önemli bir beceri olarak değerlendirilmelidir. Masalların ışığında eğitici öyküler, sadece çocukları değil, yaşamın karmaşıklığıyla başa çıkan herkesi yönlendiren rehberlerdir. Bu zaman ötesi ve evrensel hikayeler; bilgelik, değerler ve empati gibi yaşamsal konularda rehberlik eder, böylece okuyucuların ve dinleyicilerin kişisel gelişimine ve birlikte yaşam kültürüne uyumlarına katkıda bulunur. Masallar, geçmişten günümüze taşıdıkları evrensel ve felsefesi mesajlarla, eğitici birer hazinedir. Pañçatantra ve Cataka masalları, Hint eğitim sisteminde önemli bir yer tutmaktadır. Bu masallar, etik ve ahlaki dersler içermekte ve

çocuklara eleştirel düşünme becerilerini kazandırmayı amaçlamaktadır (Ryder, 1925). Ayrıca, bu masalların eğitici işlevi, modern eğitim sistemlerinde de kullanılabilir (Hertel, 1915).

Masal okyanusu Kadim Hindistanın eğitim sistemi eşsiz niteliklere sahipti. Masallar, eğitici hikayeler tarihin en erken dönemlerinden beri Kadim Hintlilerin eğitimde kullandıkları bir metod olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Vedik dönemde bir tür okul olan gurukul (ashram) karşımıza çıkmaktadır. Ashramlarla beraber Vedalara ve daha sonrasında ortaya çıkan puranlara da dayanacak bir eğitim sistemi ortaya konmaktadır. Kadim Hint'te eğitimin esasen iki tür sisteminden söz edebilmek mümkündür. Birisi Vedik diğeri Buddhist olmak üzere iki ana eğitim sistemi bulunur. Vedik sistemin aydınlatıcı dili Sanskrittir; masallar ve öğretiler Sanskrit dilinde anlatılır. Buddhist eğitimin dili ise Pali dilidir. Her iki eğitim sistemi ve masallar yoluyla kazandırmak istediği değerlerin ortak bir ana amaçla ortaya çıkmış olduğu söylenebilir: Özgünlük kontrolü, kişilik gelişimi, sosyal farkındalık, iç benliğin saflığının yayılması ve kültürlerini sonraki nesillere aktarma konusundaki korumacılık. Kadim eğitimin birer parçası olarak müziğin, dansın ve kadınlar için meslek eğitiminin de mevcudiyetine değinmek gerekir. Eğitimin kökeni olarak antikiteden söz edecek olursak, bireylerin kişiliklerini geliştirmek için yaşam değerlerini teşvik etmeleri bakımından dünyanın farklı eğitim sistemleri için bir motivasyon kaynağı oluşunu yadsıyamayız. Grekçede felsefe olarak kurumsallaşacak terimin ortaya çıkışıyla benzer bir ilgi olan bilgi peşinde koşma, bilgiyi arama işini Kadim Hint'te aydınlanmak için Gurulara gitme olarak görürüz. Elbette Hindistan'ı tarihin en eski sayfalarından beri domine eden bir kast sisteminin varlığı eğitim bakımından da karşımıza çıkmaktadır. Farklı kastlar için eğitim yaşı farklıydı. Bir Veda, uzun bir dönemin on iki yılında öğretilirdi. Oturum, sharvana ayının dolunayında özel bir ritüel ile başlatılırdı.

Vedik Eğitimin Hedefleri:

Eğitim o dönemlerde sadece kitabi bir öğrenme süreci değil, aynı zamanda öğrencilerin içsel gözlerini açan bir süreçti; Gurular, eğittikleri gençleri manevi ve mistik yaşama yönlendirmek üzere seçilmişlerdi. Bu amaçla “hoca” yahut guru, masalları ustaca kullanan eğiticiler olarak karşımıza çıkarlar. Öğrencilerin kültürel birikimlere sahip, medeni, zarif ve de yontulmuş olabilmeleri için toplumun geleneklerini öğrenmelerini sağlamak amacıyla toplumsal normlar da onlara öğretilirdi. Bunların başında şu maddeler gelmekteydi (Ashraf, I., & Naz, A. 2020):

- ✓ *Fiziksel ve zihinsel gelişim*
- ✓ *Dini ve ruhsal öğrenme*
- ✓ *Bilgi ve deneyimle öne çıkma*
- ✓ *İdrakın yükseltilmesi*
- ✓ *Kültürün korunması ve yayılması*
- ✓ *Toplumsal etkinlik ve mutluluğun desteklenmesi*
- ✓ *Karakter ve kişilik gelişimi*
- ✓ *Anında ve nihai cevap¹⁶*

Veda teriminin "mistik bilgi" anlamına geldiğini tekrarlamakta fayda vardır. Bu terim, birçok ülkede olgunlaşan ve bir nesilden diğerine sözlü olarak aktarılan bir edebiyat koleksiyonudur. Dolayısıyla, Veda eğitiminin sözlü gelenekte olması masalları bu eğitimin bir aracı olarak kullanma realitesini ortaya koymaktadır. Nesilden nesile aktarılan gelenek masal geleneğinin eğitici yönlerini düşünmek gerekirse, hem geçmişte hem de gelecekte eğitimde nasıl kullanılmış olabileceklerine dair bir öngörü geliştirebilmek mümkün olmaktadır.

Hint masallarının eğitici yönleri üzerinde ayrı başına bir akademik çalışma yapmak dahi mümkündür. Çünkü Hintliler, tarih boyunca masalları birer eğitsel metod olarak etkili ve yoğun bir biçimde kullanmışlardır. Günlük yaşamsal meselelerden, politikaya, derin mistik felsefe konularından savaş tekniklerine kadar pek çok farklı alanda her yaştan insanın metaforik kavrayışlarını zenginleştirmeye çalışan bir masal edebiyatı yaratmışlardır. Masallarının eğitimdeki rolünü ve pedagojik anlamdaki önemini yadsımak mümkün değildir. Ma-

¹⁶ ...

- ✓ Rigveda 6.75.2 şlokası düşmanların sığırlarının yay ile fethedilmesini, yayla savaşta zafer kazanmayı ve düşmanın umutlarını yayla boşa çıkarmayı anlatır.
- ✓ Rigveda 1.164.39 şlokası Tanrıların bilgeliği ve ruhsal aydınlanma yolunda sürekli arayışın önemini vurgular.
- ✓ Rigveda 2.33.1 şlokası bilgili kişilerin toplumda dua güçleri ve ritüellerin derin anlayışları sayesinde nasıl öne çıktıklarını belirtir.
- ✓ Rigveda 10.71.1 şlokası büyük düşüncelerin ışığında insan idrakının nasıl yükseldiğini ve evrensel gerçeklerle nasıl yüzleşildiğini anlatır.
- ✓ Rigveda 10.90.9 şlokası kültürün atalardan miras kaldığını ve şarkılar ve ayinler aracılığıyla nasıl yeni nesillere aktarıldığını ifade eder.
- ✓ Rigveda 5.5.4 şlokası toplumsal ritüellerin ve festivallerin insanları nasıl bir araya getirdiğini ve toplumun mutluluğunu nasıl artırdığını belirtir.
- ✓ Rigveda 6.45.1 şlokası yüksek karakter ve güçlü kişiliğin, doğru yolda yürüyen ve ahlaki değerlere bağlı kalanlar için kaçınılmaz bir sonuç olduğunu vurgular.
- ✓ Rigveda 1.1.1 şlokası gerçek bilgiye ulaşan kişinin, hayatın anlamı ve evrenin işleyişi hakkında nihai cevapları nasıl bulduğunu anlatır.

salların eğitim bağlamında nasıl kullanıldığına dair bir perspektif sunmak gerekmektedir. Hemen her toplumda, genellikle, masallar; çocukları sakinleştirmek, teşvik etmek, onlara okumayı öğretmek ve eleştirel okuryazarlık becerilerini geliştirmek gibi amaçlarla kullanılmaktadır. Aynı zamanda masalların içerdiği karanlık ve gizemli temalar, çocuklara bir ölçüde zor konuları tartışma ve anlama fırsatı tanımaktadır. Masallar, çocukların empati geliştirmesine ve etik değerleri öğrenmesine yardımcı olur. Hint masalları, özellikle Pañçatantra, eğitimde önemli bir araç olarak kullanılabilir (Ryder, 1925). Modern eğitim sistemlerinde bu masalların kullanımı, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine katkı sağlar (Narayan, 1999).

Masallar, anlatı ve semboller aracılığıyla dolaylı bir iletişim aracı olarak görülür ve bu nedenle basit bir mesajı doğrudan iletmek yerine karmaşık etik ve varoluşsal fikirleri keşfetme imkânı sunmaktadır. Ancak bu noktada editörlerin belirli hikayeleri seçme ve bu hikayelerin belirli unsurlarını düzenlenme hakları olduğundan eğitimin bir yönü olarak masaldan söz edebilmenin içerebileceği tehlikeleri de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Masalı bir başka bakımdan ele alacak olursak, onun tabu konuları sembolik bir şekilde ele alma niteliğinden de söz etmek gerekecektir. Bu doğrultuda, masalların dolaylı doğasının etik sorunları anlama ve tartışma konusunda yaratıcılık sağlama imkanını dikkate almak önemlidir. Masal edebiyatını bütünüyle didaktik bir eğitsel işlev üzerinden değerlendirmek hayli zor ve indirgemeci olabilmektedir. Dolayısıyla, masalların sadece ahlaki derslerin aktarım aracı olmadığını, aynı zamanda anlatı biçimlerinin ve simgelerinin kendi başlarına önemli oldukları bilinciyle hareket etmek gerekmektedir. Bu nedenle, masalların, içerdikleri sanal gerçeklik içinde değerlendirilmesi uygun olacaktır. Özellikle halk ve peri masallarındaki anlatı biçimlerinde örneklendirilen ahlaki kavram ve ilkelerin pedagojik temsiline odaklanmak zorunludur. Bu pedagojik temsil, bir tür pedagojik “sanal gerçeklik” içermektedir. Bu kavramın, teknolojik bir gerçeklik değil, pedagojik keşif için hayali bir alan veya 'pedagojik prova' olarak ele alındığını da görmekteyiz (Lewin, 2020).

“Etkin dünya, rasyonel ruha aşağıdır, bu nedenle kurgu, insanlığa Tarih'in vermediğini verir ve zihni bir ölçüde, maddeyi elde edemediğinde, gölgelerle doyurur.”

Francis Bacon

De Augmentis Scientiarum

Bacon'un dile getirdiklerini Kadim Hintliler üzerine araştırma yaparken göz önünde bulundurmak faydalı olacaktır. Kadim medeniyetin düşünsel alandaki ilerlemelerinin tarihi

incelendiğinde ilk bakışta mitolojiyle gölgelenmiş olduğu göze çarpmaktadır. Şimdiye kadar bu belirsizliğin aşılma çabaları pek işe yaramamış sayılmamaktadır ve bu nedenle batılı zihinlerimizi tatmin etmekten uzak biçimde olsa da yoğun olarak gölgeler sunan masalların başka türden bir heyecan uyandırdığı da aynı zamanda açıktır. Ancak masallar yalnızca böylesi bir heyecana nesne değildir, esasen bir ölçüde bütün doğu araştırmalarının muzdarip olduğu tarihçilik eksikliğinden kurtuluş imkanı da olabilmektedir. Masallar aracılığıyla Hintlilerin başka egemenlikler tarafından aşağılanmadan önceki kendi geçmiş ve geleneksel yaşantılarının onlar hakkında gerçek bir bilgiye erişim imkanı sunulduğunu görmekteyiz. Bununla birlikte, Hindu kurgularının bilgi hazinemize sağladığı katkı potansiyeli sadece kendi kültürleriyle sınırlı kalmamaktadır. Avrupa'daki geleneksel yaşam üzerindeki Hint masalları etkileri, bu kurgulara olan borcumuzun boyutları kavrandığında uygun bir şekilde takdir edilmiştir. Batı'ya hangi aracılık yoluyla iletilmiş olursa olsun, batılı zihnin yaratıcılığını ilk kez uyandıran hikayelerin çoğunluğunun Doğu kökenli olduğu evrensel bir kabul olarak bilinir. Gotik veya Arap kökeni savunucuları, romantik edebiyatın doğum yerini Doğu'ya atfederler (Wilson, 1827). Kadim Hint metinlerinin felsefi yönü çokça tartışılmış olmakla beraber burada, bir başka bakımdan, onların değerinin eğitim bağlamında ön plana çıkarılabilir olduğunun pek tartışmaya açık olmadığı kanaati benimsenmektedir. Nitekim tarihin her sahnesinde ve coğrafyanın her ücra köşesinde her yeni nesil, eskilerinden anlatılan masallarla, tarihsel ve kültürel deneyimlerle büyütülürler. On dokuzuncu yüzyılın başlarında büyük Alman filozofu G. W. Hegel, Hint metinleriyle ilgili düşüncelerinde, Hindistan kültürünü ele alırken, bu metinleri "düşsel" olarak nitelendirir. Bu ifade yaratıcılık bakımından son derece kıymetlidir. Her ne kadar Hegel'e göre, Hint metinleri, hayal gücünün akıcılığı ve keyfilik nedeniyle düşsel bir karaktere sahip olarak betimlense de bu masal okyanusu olan Hindistan'ın ilhamına gölge düşürmemektedir. En nihayetinde onların düşselliği, akıcılığı, özgüllüğü ve belki de bir ölçüde sınır tanımazlığı önemli bir filozofun kaleminden dökülmüştür. Hegel aynı yerde bu "akıcı hayal gücü" nün, belirli bir sınırlama veya yasa olmadan serbestçe dolaşan bir düşünce biçimi olduğunu da savunur. Ayrıca, Hegel, Hint metinlerinin evrenselliğe dair iddialarını bir bakımdan reddeder ve bu metinlerin özgüllüğünü vurgular. Ona göre, bu özgüllük, onları evrensel ilkelere uygun olmaktan uzaklaştırır ve bu nedenle evrensel bir iddia taşımalarını bir ölçüde imkânsız kılar (Hegel, 1975). Elbette bu fikirler son derece kıymetlidir ancak belki de sorulması gereken sorulardan biri hangi eğitimin yeterince evrensel olabileceğine ilişkin yöneltilebilir. Alman idealizminin canlı kanlı bir tasavvuru olan Hegel'i onun tarihsellik görüşüyle ilgisinde önemle

dile getirdiği “her filozofun kendi çağının çocuğu olması” anlayışıyla değerlendirdiğimizde yine de Hint masallarının felsefi ve eğitsel yönleri üzerinde durmanın çok da yersiz olmadığını görmekteyiz. Hint Masal Edebiyatı'nın ilk örneklerinin fabl türüne ait olduğu, bu türdeki ilk hayvan masalının yaratıcısının Kaşyapa olduğu görülmektedir. Daha sonra ise Pañçatantra'nın yaratıcısı Vishnuşarman gelir. Ancak, ne yazık ki, bu iki yazar hakkında elimizde hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Genellikle "kathā" sözcüğüyle ifade edilen Sanskrit fabl ve peri masalları, üslup ve anlam bakımından didaktik ve gnomik şiirlerle benzerlik gösterir. Ayrıca, Sanskrit düz yazısıyla da yakınlık gösterirler (Can, 2021). Pañçatantra, beş kitaptan oluşan bir eserdir. Her bir kitap kendi içinde belirli bir konuyu anlatmaktadır. Pañçatantra'ya, "atha kathāmukham" yani "böylece hikâye başlar" cümlesiyle giriş yapılır. Giriş kısmında, Mahilāropya ülkesinin Amaraşakti adındaki kralının, sağduyudan yoksun, küstah ve cahil üç oğlu olduğu belirtilir. Kral, oğullarının bilgisizliği nedeniyle endişeli bir şekilde ülkesini onlara emanet etmek istemez. Bu durumu düzeltmek için sarayındaki âlimlere başvurur. Ancak âlimler, bu sorunu çözebilecek tek kişinin Vishnuşarman adında bir brāhmaṇ olduğunu belirtirler. Bunun üzerine kral, Vishnuşarman'ı çağırır. Vishnuşarman, krala oğullarını altı ay içinde eğitimi veliahtlar haline getireceğine dair söz verir. Kral bu teklife sevinir ve oğullarını Vishnuşarman'a emanet eder. Vishnuşarman, prensler için beş bölümden oluşan bir tantra oluşturur. Bu bölümler: Mitrabhedah (Arkadaşlığın Bozulması), Mitrasamprāptih (Arkadaşlığın Kazanılması), Kākolūkīyam (Kargalar ve Baykuşlar), Labdhapraṇāṣam (Kazanılmış Şeylerin Kaybı) ve Aparīkṣitakāramam (Düşüncesiz Davranış)'dır. Vishnuşarman, verdiği sözü tutarak altı ay içinde üç prensi mükemmel birer âlime dönüştürür. La Fontaine'un "Balıkçıl ve Yengeç", "Kaplumbağa ile İki Kuğu", "Demir Yiyen Fare", "Kaplan Postu Giyen Eşek", "İki Başlı Yılan" gibi masalları, Pañçatantra'dan esinlenilmiştir. La Fontaine, Pañçatantra masallarının ana motifini kullanmış, ancak anlatımında bazı değişiklikler yapmıştır. Pañçatantra'nın Labdhapraṇāṣam (Kazanılan Şeylerin Kaybı) adlı dördüncü kitabında yer alan "Kaplan Postu Giyen Eşek" masalı, şöyle anlatılır: Bir çamaşırcının zayıf ve çelimsiz bir eşiği vardır. Çamaşırcı, eşeğini güçlendirmek için onu mısır tarlasına bırakır ve onu kovalamaması için üstüne bir kaplan postu koyar. Eşek, kaplan postu olduğu için mısırları yerken kimse korkusundan yanına yaklaşamaz. Ancak bir süre sonra tarla sahibi, eşeği öldürmeye karar verir. Ok ve yay alarak yavaşça yaklaşır. Eşek ise yanına gelenin dişi bir eşek olduğunu sanarak anırmaya başlar. Gerçeği anlayan tarla sahibi, eşeği döver ve tarlanın dışına atar (Vishnuşarman 2020'dan aktaran Can, 2021). La Fontaine'in bu masalı anlatımında, eşeğin kulaklarındaki postanın

düşmesi sonucunda eşek kendini ele verir. Bu masalın, La Fontaine'in Pañçatantra'nın bir çevirisi olan Kelile ve Dimne'den alındığı düşünülmektedir. Pañçatantra'nın en önemli nüshası Bengal dilinde derlenen Hitopadeşa'dır ve bu eserdeki olayların ana kaynağı Pañçatantra'dır. Hitopadeşa, Pañçatantra'dan ilham alsa da yine de özgün bir eser ortaya koymuştur. Pañçatantra'nın birinci ve ikinci kitabını tersine çevirmiş, üçüncü kitabını da "Savaş" ve "Barış" olarak adlandırarak ikiye bölmüştür. Beşinci kitabın özünü bu iki kitabının içine dahil etmiş, ancak çerçeve öyküyü ve iç içe geçmiş öyküleri almamıştır. Bu şekilde kitap dört bölümden oluşmuştur: 1. Dost Kazanma, 2. Dostların Ayrılması, 3. Savaş ve 4. Barış. Hitopadeşa, prenslere hayvanlar aracılığıyla yöneticilik, adalet, erdem gibi konularda eğitim vermek amacıyla yazılmıştır; Pañçatantra'nın öğretilerini kendi bakış açısıyla yeniden düzenlemiştir. Eser seküler bir niteliğe sahiptir. Öğretiler genellikle yaşam dair, deneyimlere dayanan ve bilimsel temellere oturan öğretilerdir. Örneğin, "kimse kimsenin durduk yere dostu veya düşmanı değildir, dostluğu ve düşmanlığı belirleyen eylemdir" veya "işler ters gittiğinde kişi kaderinden bilir ancak bunun kendi işlerinden olduğunu bilmemek budalalıktır" gibi öğretilerle somut bir dünya görüşü sunmaktadır (Can, 2021).

Hitopadesa'daki dostluk teması çok karakteristik biçimde karşımıza çıkmaktadır. Dostluk, Hitopadesa'da önemli bir tema olarak öne çıkmakla birlikte eserdeki anlatılar çeşitli dostluk türlerine çerçeve sağlamaktadır. Metin genellikle devlet yönetimi bağlamında yazıldığından ötürü dostluk öncelikle devletler arası ve devlet içi aktörler arasındaki diplomasi olarak kodlanmış politik bir nitelikte görülür. Ancak öte yandan da masallarla ifade edilen anlatılarında örneklenen şekliyle dostluk, aynı zamanda bir amaç ve bir son olarak da görülebilmektedir. Dostluk, dünyanın bir aile olarak ekolojik dengesini düşündüğümüzde hoş karşılanması ve zenginleştirilmesi gereken bir şey olarak kültürel mirasın bir yönünü teşkil eder. Hitopadesa'nın genellikle iki önemli şeyi bir araya getirme eğiliminde olduğunu da savunmak mümkündür. Biri, felsefi ve ideolojik varsayımlara dayalı olarak *dharmayuddha* ve *kutayuddha* arasındaki dengeye dayanan dostluk teorik yönleri; ikincisi, teorinin ötesinde, bireyler arasındaki belirli dostlukların duygusal, spontane ve pratik yönlerinde yatan şey olarak düşünülebilir (Pandey, 2023). Vedik dönemden başlayarak, *dharmayuddha* (doğru ve adil savaş) ile *kutayuddha* (adaletsiz savaş) kavramlarının evrimini, büyük destanlara ve Kautilya sonrasındaki döneme kadar izlemek mümkündür. Bu evrim, askeri detayların Rig Veda'ya kadar geri takip edilebileceğini işaret etmektedir. Ramayana ve Mahabharata gibi ilerleyen dönemde kült haline gelecek olan destanlar, her ikisi de *dharmayuddha* ve *kuta-*

yuddha'yı destekleyebilecek savaşıla ilgili çatışmaları detaylı bir şekilde tasvir eder (Roy, 2012). Hitopadeş'a'da karşılaştığımız dostluk ve dostane ilişkiler kavramları, sadece hayatta kalmak için değil, aynı zamanda doğası gereği belirsiz olduklarından dolayı da önemlidirler. Bu karmaşıklık, özellikle günümüz uluslararası ilişkiler ve kültürler arası fikir alışverişlerinin boyutlarında büyük bir önem taşımaktadır. Dünya genelinde tarihçiler ve eleştirmenler, Hitopadesa'nın tarihsel okumalarında keşfedilen dostluk temalarının, relativizm ve evrenselcilik arasındaki hassas denge içinde yanlış anlamalara neden olabileceğini göstermektedir. Bu temaların derinlemesine incelenmesi, metinleri Hitopadesa gibi, Hint alt kıtasının soy ağaçları ve kültürel, sosyal ve dini bağlamı içinde ele alarak, güç farklılıklarını ve eleştirel konumlandırmalarını göz önünde bulundurmalıdır (Pandey, 2023).

Masallar, insanlığın varoluşundan bu yana iletişim ve öğretme aracı olarak kullanılan öykülerdir. Kökenleri eski çağlara dayanan masallar, kültürler arası benzerlikler ve farklılıklar göstererek toplumların düşünsel zenginliğini yansıtır. Bu eşsiz anlatı geleneğinin kökenleri, mitoloji, folklor ve toplumsal deneyimlerin iç içe geçtiği bir dünyaya uzanır. Masalların kökeni, ilk olarak sözlü anlatı geleneğiyle başlar. İnsanlar, deneyimlerini, korkularını, umutlarını ve ahlaki değerlerini paylaşmak için zamanla masalları kullanmışlardır. Bu masallar, bir nesilden diğerine aktararak kültürler arasında dolaşmış ve evrilmiştir.

Mitoloji, masalların kökeninde önemli bir rol oynar. Antik mitolojilerden esinlenen masallar, tanrılar, kahramanlar, doğa olayları ve evrensel temalar etrafında şekillenir. Mitolojik unsurlar, masalların derinliğini ve evrensel çekiciliğini artırarak kültürler arası bir bağ kurar. Masallar, sadece kültürel değerleri yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda toplumun yaşadığı dönemin sosyal, ekonomik ve politik gerçekliklerini de yansıtır. Zaman içindeki değişimlere uyum sağlayarak güncellenen masallar, toplumların evrimine paralel olarak kendilerini yeniden inşa eder. Grimm Kardeşler gibi koleksiyoncuların masalları derlemesi ve yazması, masalların yazılı formunu almasında önemli bir döneme işaret eder. Bu, masalların halk arasında dolaşan sözlü gelenekten, kitaplarda okunan ve daha geniş kitlelere ulaşan bir anlatı biçimine evrilmesini sağlamıştır. Masalların kökeni, insanların temel duygusal ve entelektüel ihtiyaçlarına hitap etme gücünden gelir. Bu öyküler, korkularımızı ele alır, umutlarımızı canlandırır ve ahlaki değerlerimizi sorgular. Masallar, zamanın ötesinde var olan evrensel gerçeklere dokunur ve insanlığın ortak hikayesini anlatır. Bu nedenle, masalların kökeni, sadece bir kültürün değil, tüm insanlığın ortak belleğinde derin köklere sahiptir.

Seçme Hint Masallarından İncelemeler

Bu bölüm seçme Hint masallarının felsefi ve eğitsel boyutlarını inceleyerek Kadim Hint felsefesinin pratik uygulamalarına odaklanır ve okuyuculara masallar aracılığıyla felsefi düşünceyi anlama fırsatı sunar.

Sabarimuthu (2000), Grimm Kardeşlerin masallarının Hint masal anlatım durumunda nasıl ele alındığını inceler. Araştırmacılar, masalların kökenlerini ve nasıl yayıldığını anlamak için çeşitli yöntemler kullanmışlardır. Eskiden, masalların insan grupları arasında nasıl aktarıldığını coğrafi ve tarihsel olarak inceleyen bir yöntem kullanılırdı, ancak günümüzde performans yöntemi daha yaygın hale gelmiştir. Bu yöntem, masalların nasıl anlatıldığını ve dinleyicilerle nasıl etkileşime girdiğini inceler. Anlatıcılar ve dinleyiciler arasındaki ilişki, anlatıcının hikâyeyi anlatma şeklini etkiler. Performans sırasında, kültürel kodlar ve tarihî bellekler sürekli olarak yenilenir ve değişir. Yazarlar, masalların nasıl aktarıldığını ve yeniden şekillendirildiğini, dinleyicilerin ilgi ve yaratıcılıklarına göre nasıl değiştiğini incelerler. Bu süreç, dil ve yazı ile ilgili kavramları içerir ve masal anlatma geleneğinin tarihî ve kültürel bağlamını vurgular.

Masal: "Akıllı Kuş ve Zehirli Ok"

Bir zamanlar, ormanın derinliklerinde yaşayan bir kuş, diğer kuşlara tehlikeli oklarla dolu bir yer olduğunu keşfeder. Kuşlar bu tehlikeden habersiz uçarlar ve birçoğu bu zehirli oklardan etkilenir. Akıllı kuş, diğer kuşları bu tehlikeden korumak için bir plan yapar. Bir toplantı düzenler ve onlara güvenli bölgeler hakkında bilgi verir. Ancak, kuşlar onun uyarılarını ciddiye almazlar ve tehlikeli alanlara dalış yapmaya devam ederler. Sonunda, birçoğu zehirli oklardan yaralanır ve akıllı kuşun uyarılarının değerini anlarlar.

Analiz:

Bu masal, Hint felsefesinin temel ilkelerinden bazılarını dokunuyor ve filozofların felsefi görüşlerini yansıtıyor. Öncelikle, masalın ana karakteri olan akıllı kuş, Vedanta felsefesinin öğretilerini hatırlatıyor. Vedanta'ya göre, gerçek bilgelik ve özgürleşme, kendi iç benliğini (atman) tanıyıp onunla bütünleşmekle mümkündür. Akıllı kuş, diğer kuşlara kendi iç benliklerini keşfetmeleri ve içsel bilgeliklerini kullanmaları konusunda rehberlik eder. Diğer kuşlar, çoğunlukla dünya ile ilişkili olan ve kısa vadeli zevkler peşinde koşan insanları temsil eder. Bu, Çarvaka felsefesinin hedonist bakış açısını yansıtır. Çarvaka, sadece duyuşal hazlara odaklanarak, dini inançlara veya ruhani değerlere önem vermez. Kuşların zehirli oklara rağmen tehlikeli bölgelere dalış yapmaları, insanların dünyevi zevkler için

kısa vadeli riskleri göze almasını temsil eder. Masalın sonunda, diğer kuşlar zehirli oklardan zarar gördüklerinde, akıllı kuşun bilgelik dolu öngörüsü anlaşılır hale gelir. Bu, Hindistan'ın moral ve etik ilkelerine vurgu yapar ve Cainizm ve Buddhizm gibi geleneklerde önemli olan doğruluk ve merhamet gibi erdemlere atıfta bulunur.

Sonuç olarak, "Akıllı Kuş ve Zehirli Ok" masalı, Hint felsefesinin çeşitli akımlarını ve insan doğasının karmaşıklıklarını anlama konusunda dersler sunar. Bu masal, felsefi düşüncenin günlük hayatta nasıl uygulanabileceğini ve bireylerin kararlarını nasıl şekillendirebileceğini gösterir. Bu masal, insan davranışlarının ve insan ilişkilerinin derin bir anlayışını sunar. Akıllı kuşun rolü, bilgelik ve öngörüü temsil ederken, diğer kuşlar insanın bilgelikten uzak, kendi kısa vadeli hedeflerine odaklanmış doğasını yansıtır. Masal, insanların kendi çıkarları için riskli kararlar aldıklarında karşılaşabilecekleri sonuçları vurgular. Aynı zamanda, diğerlerinden öğrenme ve bilgeliği paylaşma gerekliliğini de öne çıkarır. Bu analiz, Pañçatantra masallarının sadece eğlendirici hikayeler olmanın ötesinde derin bir felsefi içeriğe sahip olduğunu gösteriyor. Masalların öyküleme teknikleri, insan doğasının inceliklerini anlama ve yaşamın karmaşıklıklarıyla başa çıkma konusunda dersler sunar.

Masal: "Ekalavya" (Mahābhārata: Ādi Parva, CXXXIV)

Ekalavya'nın hikayesi, Hint destanı Mahābhārata'da anlatılan etkileyici bir öyküdür. Hikāye, Nishada kabilesinin üyesi olan Ekalavya'nın, ünlü silah ustası Drona'dan okçuluk eğitimi almak istemesiyle başlar. Ancak hoca Drona, Ekalavya'nın toplumsal statüsü nedeniyle onu öğrenci olarak kabul etmez. Ekalavya, bu reddedilişi kabullenmek yerine, Drona'nın kilden yaptığı heykeline sanki gerçek hocasıymış gibi büyük bir saygı ve bağlılıkla her gün dini ritüellerini gerçekleştirerek okçuluk pratiği yapmaya başlar. Kendi başına, disiplinli bir şekilde çalışarak okçulukta olağanüstü bir yetenek kazanır. Bir gün, Pandava prensleri hocaları Drona ile ava çıktıklarında, bir köpek Ekalavya'nın yanına gelir ve havlamaya başlar. Ekalavya, okunu hedefe atmak için konsantre olmuş bir şekildeyken bu ses onu rahatsız ederek dikkatini dağıtır ve köpeğin ağzına yedi ok atarak onu susturur. Ormanda hocaları ile ava çıkan Pandavalar ağzına ok saplanmış köpeği görünce şaşırırlar ve bunu yapanın kim olduğunu öğrenmek için ormanda gezinirken Ekalavya ile karşılaşır. Ekalavya'nın yeteneğini gören Pandavalar çok şaşırırlar, Arcuna hocası Drona'ya giderek 'en iyi okçu' olma konusunda kendisine verdiği sözü hatırlatır. Drona, durumu değerlendirir ve Ekalavya'dan, gerçek bir öğrencisiymiş gibi "guru dakshina" (öğretmenine saygı ifadesi olarak verilen hediye) olarak sağ başparmağını ister. Ekalavya, bu isteği tereddüt etmeden kabul eder ve başparmağını Drona'ya sunar. Bu fedakârlık, Ekalavya'nın okçuluk yeteneği-

ni kaybetmesine sebep olur ancak Arcuna'nın da en iyi okçu olarak ünvanını korumasını sağlar (Roy, t.y, s. 314-315).

Analiz:

Ekalavya'nın hikayesi, hocaya sadakat, fedakârlık, eşitlik ve adalet gibi derin felsefi ve etik meseleleri ele alır. Ekalavya'nın Drona'ya olan bağlılığı, onun fiziksel bir varlık olmaksızın bile bir öğretmen figürüne duyulan saygının gücünü vurgular. Ekalavya'nın öz öğrenimi, bireysel azim ve içsel motivasyonun potansiyelini sergilerken, aynı zamanda toplumsal sınırlamalar ve statü farklılıklarının bireylerin yeteneklerini nasıl etkileyebileceğine dair eleştirel bir bakış sunar. Drona'nın Ekalavya'dan başparmağını istemesi, öğretmen-öğrenci ilişkisinin karmaşıklığını ve bazen çıkar çatışmalarını ortaya koyar. Bu talep, aynı zamanda geleneksel guru-şishya (öğretmen-öğrenci) ilişkisinin derinliklerine bir gönderme yapar; burada öğrencinin, öğretmenine karşı derin bir saygı ve itaat borcu bulunmaktadır. Ekalavya'nın bu isteği kabul etmesi ve fedakârlık yapması, onun karakter gücünü ve öğrenme yolundaki kararlılığını gösterir, ancak aynı zamanda eğitimdeki eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri de sorgular. Destandaki bu anlatı ile eğitim, adalet ve kişisel gelişim arasındaki gerilimleri keşfederken, eğitimde fırsat eşitliği ve kişisel fedakarlığın rolü üzerine düşündürücü bir perspektif sunulur.

CATAKA

MÖ 563-483 tarihleri arasında yaşamış olduğuna inanılan Buddha'nın ölümünden sonra, takipçileri tarafından sözlü gelenek yoluyla oluşturulduğu kabul edilen Cātakaların (Buddhist Masal Külliyyatı), MÖ 400-200 yılları arasında yazıya döküldüğü bilinmektedir. Cātakaların görsel anlatıları, Buddhizm'in daha geniş kitlelere daha kalıcı bir şekilde yayılmasının amaçlandığına dair işaretler sunmaktadır. Hindistan'da gerçekleştirilen arkeolojik kazılardan elde edilen bulgular, MÖ 300'lü yıllardan itibaren bazı tapınakların içinde bu görsel anlatıların ne düzeyde ve ne şekilde tasvir edildiğini açıklığa kavuşturur. Özellikle Amarāvātī başta olmak üzere, Bharhut Stūpa, Sançi Stūpa, Buddha Gaya Tapınağı ve Acaṇṭā Mağara tapınakları gibi alanlarda, bu özel anlatıların görsel bir biçimde resmedildiği görülmektedir (Ahir, 2000'den aktaran Kökdemir, 2019, s. 127).

Masal: Sakuṇa Cātaka No. 36

Bir zamanlar, Benares krallığındaki Brahmadatta'nın yönetimi altında, Bodhisatta adında bir kuş yaşardı. Bu kuş, dev bir ağacın olduğu ormanda diğer birçok kuşla birlikte yaşıyordu. Zamanla, kuşların en bilge olanı Bodhisatta oldu ve liderleri haline geldi. Bir gün, lider

kuş, ağacın farklı dallarında yaşayan kuşların kavga ettiğini gördü. Kavgaları sırasında çıkan tozlar havaya yükseliyor ve zamanla bu tozlardan dumanlar yükselmeye başlıyordu. Bodhisatta, bu dumanların yangına neden olabileceğini ve ormanın tamamını yakabileceğini fark etti. Bilge lider, tüm kuşları topladı ve şunları söyledi: "Sevgili arkadaşlarım, bu kavgaları sürdürürseniz, bir yangın çıkabilir ve hepimiz yanabiliriz. Burada yaşamak tehlikeli, bu yüzden birlikte başka bir ormana gitmeliyiz." Ardından şu dizelerle devam etti:

"Bu dallarda yaşayan hava sakinleri,

Ateşe dikkat edin,

Bu ağaçtan büyüyen toprak! Uçarken dikkatli olun,

Güvendiğimiz barınaklar bize ölümü getiriyor."

Kuşlar liderlerinin önerisini kabul etti ve birlikte başka bir ormana doğru yola çıktılar. Ancak bazı ahmak kuşlar, yaşlı liderlerinin paniklediğini düşünerek geri dönmeye karar verdi. Onlar geri döndükten kısa bir süre sonra, sürtünmeden çıkan tozlar aniden alev aldı ve ağaç yanmaya başladı. Ahmak kuşlar ya dumandan gözlerini kaybettiler ya da yangından kaçamayarak hayatlarını kaybettiler (Cātakalar'dan aktaran Kökdemir, 2019, s. 96-97). Bu anlatıda, ileri görüşlülük ve deneyimlerden öğrenme konuları işlenmektedir. Bodhisatta, bilge lider kuş olarak temsil edilirken, diğer kuşlar da Buddha'nın öğrencilerini simgeliyor.

Analiz

Masalın felsefi ve eğitsel boyutunu analiz etmek için, masalın içerdiği öğretileri ve mesajları incelemek gerekiyor. Bu noktada, Bodhisatta'nın liderlik ve ileri görüşlülük örneğiyle, deneyimlerden öğrenme ve önlem alma konularını vurgulamak yerindedir. Ayrıca, hikâyenin ahmak kuşlar aracılığıyla korkaklık ve cesaret konuları da göze çarpmaktadır. Bu analiz, insanların yaşamlarında karşılaşılabilecekleri zorluklarla baş etme ve daha iyi bir gelecek inşa etme konularında felsefi ve eğitsel dersler sunabilir.

İleri Görüşlülük ve Önlem Alma: Bodhisatta'nın davranışı, ileri görüşlülüğü ve önlem alma gerekliliğini vurgular. O, potansiyel bir tehlikeyi öngörerek kuşları uyarır ve birlikte başka bir ormana gitmelerini önerir. Bu, hayatta karşılaşılabileceğimiz olası tehlikelere karşı hazırlıklı olmanın önemini vurgular.

Deneyimlerden Öğrenme: Bodhisatta'nın bilgeliği ve liderliği, deneyimlerden öğrenmenin önemini yansıtır. Kuşlar, liderlerinin uyarısını dinleyerek tehlikeden kaçınırken, ahmak

kuşlar deneyimlerinden ders çıkarmazlar ve sonunda yangından zarar görürler. Bu, deneyimlerin, yaşamın her alanında önemli bir öğrenme kaynağı olduğunu gösterir.

Korkaklık ve Cesaret: Ahmak kuşların geri dönmesi, korkaklık ve cesaret konularını işler. Cesur olmak, zaman zaman alınması gereken risklerin farkında olmakla birlikte, tehlikeleri görmek ve buna göre hareket etmek anlamına gelir. Ancak, ahmak kuşlar bu özelliği göstermezler ve sonunda bu kararı ölümcül bir sonuca yol açar.

Liderlik ve Örnek Alma: Bodhisatta'nın liderliği, liderin davranışlarının ve kararlarının topluluğu nasıl etkileyebileceğini gösterir. Kuşlar, liderlerinin önerisini takip ederek tehlikeden kaçınırken, lider olmak için gerekli olan sorumluluğu ve örnek olma gerekliliğini yansıtır.

Böylece anlatının derinliklerine inerek insan yaşamıyla ilgili evrensel dersler çıkarma olanağı sağlanabilmektedir. İleri görüşlülük, deneyimlerden öğrenme, cesaret ve liderlik gibi temel değerler, insanların hayatlarını daha iyi hale getirmek için rehberlik eder.

BÖLÜM VIII

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak, Kadim Hint Felsefesi, insanlığın entelektüel ve ruhsal gelişimine yaptığı katkılarla modern dünyada da etkisini sürdürmektedir. Hint düşüncesinin derinliği ve genişliği, Batı felsefesi ve bilim anlayışına önemli katkılar sağlamıştır. 19. yüzyılda Sanskrit dilinin keşfi, Avrupa'da felsefe tarihinin yeniden şekillenmesine yol açmış ve Hint felsefesinin zenginliği, Batı'nın entelektüel mirasına dahil edilmiştir. Max Müller ve diğer filozofların belirttiği gibi, Hint felsefesi, insan zihninin en büyük sorunlarına yönelik derin ve kapsamlı çözümler sunmuştur. Bu çözümler, yalnızca teorik bilgi değil, aynı zamanda pratik yaşamın her alanında uygulama bulmuştur. Eğitim sisteminde bireyin ruhsal ve zihinsel dönüşümüne odaklanan bu felsefi anlayış, modern pedagojik yaklaşımlar için de ilham kaynağı olmaya devam etmektedir. Kadim Hint Felsefesi, evrensel değerlere dayanan kapsayıcı ve hoşgörülü bir dünya görüşünü temsil etmekte ve bu dünya görüşü, çağdaş toplumların daha adil, demokratik ve hoşgörülü olabilmesi için önemli bir referans noktası sunmaktadır. Bu bağlamda, Hint felsefesinin derinliklerine inmek, hem geçmişin bilgeliğini anlamak hem de geleceğe dair umut dolu bir vizyon geliştirmek için elzemdir.

Burada yapılan iş; ilkin Hint Felsefesinin tarihsel arka planını anlayabilmek adına ilk örneklerine Rigveda'da rastladığımız felsefi akıl yürütme modellerini ele alıp, daha sonra kendi içinde kurumsallaşacak olan felsefe okullarının ortaya çıkış koşulları ile ana eğilimlerini göstermek amacıyla işbu çalışmanın birinci bölümü oluşmuştur. İlk bölümde Vedik Edebiyat üzerinde detaylıca durulmuş bu edebiyatın kapsamı, eserleri, nitelikleri açıklanmıştır. Araştırmanın hedefi, Kadim Hint felsefesinde eğitimin tarihsel ve kültürel boyutlarıyla anlaşılmasına imkan tanımak olmuştur. Ülkemizdeki eğitim felsefesi çalışmaları göz

önüne alındığında, genellikle batı felsefesinin eğitim görüşlerine odaklanıldığı, ancak aynı zamanda son iki yüzyıldır batının kendi kökenlerini Hint kültürüne dayandırma eğiliminde olmalarına rağmen bu konunun yeterli ilgiyi yerli literatürde görmediği gözlemlenmiştir. Bu çalışma, Türkiye'deki akademik çevreler tarafından henüz tam olarak değeri anlaşılmamış olan Kadim Hint medeniyetinin, genelde felsefe ve özelde eğitim felsefesi bağlamında karşılaşılan sorunlara çözüm sunabileceği motivasyonu ile yürütülmüştür. Yerli literatürde, daha önce incelenmemiş olan problemlerin gözlemlendiği fark edilmiştir. Araştırmanın önemi, alanyazına sağlayacağı katkı düşünüldüğünde kendisini ortaya koymaktadır. Araştırmanın titizlikle yürütülebilmesi için, konunun temel metinlerinin dili olan Sanskrit'e yüksek öğretim düzeyinde ilgi gösterilmiştir. Araştırmanın önemi, konunun özgünlüğü, gerekli yeterliliklerin edinilmesi amacı ve günümüz felsefesinin krizle karşılaştığı anlarda bir umut kaynağı olabilme olasılığı ile ilgilidir. Araştırmanın temel sorunu, incelenecek dönem itibarıyla Kadim dönemin felsefesini analiz etmek olmuştur. Çalışma doğrudan günümüz Hint-Avrupalıları ile ilgilenmemiştir. İncelenen temel metinlerin tarihi, M.Ö. 1200'lerden itibaren başlamakta ve bu araştırma Eskiçağ felsefesi tarihi ile sınırlı kalmıştır. Yöntem olarak çalışma iki ana bölümde ele alınmış, ilk bölümde Kadim Hint Felsefesi üzerine odaklanılmış ve felsefe tarihi çalışması yapıldıktan sonra burada Kadim Hint Felsefesinde Eğitim konusuna eğilinmiştir. Bir başka deyişle Hintte felsefe ve eğitim felsefesi çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Kadim Hint Felsefesinde Eğitimin en geleneksel metodu olan masal üzerine yoğunlaşmış; masallarla felsefe ve eğitimin olanakları tartışılmıştır.

Rigveda, tarihin en eski yazılı kaynaklarından ve Hinduizm'in kutsal metinlerinden biridir ve evrenin yaratılışına dair bir hikaye içerir. Ancak, Rigveda'nın yaratılış hikayesi diğer Hindu epik ve mitolojik eserlere göre daha belirsizdir. Rigveda'da yer alan bazı ifadeler ve mitolojik unsurlar, evrenin yaratılışı ve tanrısal güçlerle ilgili felsefi düşünceleri ifade eder. Burada, Rigveda'dan bazı önemli kavramları özetlemek gerekmektedir.

Hiranyagarbha (Altın Yumurta): Rigveda'da, evrenin yaratılışı Hiranyagarbha kavramı ile ilgili bazı pasajlar bulunur. Hiranyagarbha, "altın yumurta" anlamına gelir ve evrenin içinde gizli potansiyelleri temsil eder. Bu simge, evrenin olası yaratılışını ve potansiyelini temsil eder.

Purusha Sukta: Rigveda'nın 10. mandalında yer alan Purusha Sukta, evrenin yaratılışını bir insan kurbanı üzerinden anlatan bir hikayeyi içerir. Tanrı Purusha'nın farklı vücut kısımla-

rından evrenin farklı unsurlarının yaratıldığına dair bir anlatı içerir. Bu sukta, evrenin bir tür kurban veya fedadan doğduğuna dair bir mitoloji sunar.

Agni ve Yaratılış: Rigveda'da Agni, ateş tanrısı, evrenin yaratılışında önemli bir rol oynayan bir tanrı olarak sıkça bahsedilir. Agni'nin yaratıcı güçleri ve evrenin yaratılışı arasındaki ilişki, metinlerde anlatılmaktadır.

Yaratıcı İlham: Rigveda'da şairler, tapınak yapılarının, ritüellerin ve dua edilen tanrıların yaratılışına dair ifadelerde bulunurlar. Yaratılışın ilham kaynakları arasında tanrılardan alınan bilgi ve ilham vurgulanır. Rigveda'nın yaratılış hikayesi, daha sonraki Hindu mitolojileri ve epiklerine kıyasla daha soyut ve filozofiktir. Rigveda, evrenin sırlarını anlamaya ve tanrısal güçlerin doğasını anlamaya yönelik derin düşünceler içerir. Ancak, bu metindeki ayrıntılı bir yaratılış hikayesi, daha sonraki Vedik ve Puranik metinlerde daha detaylı bir şekilde ele alınır.

Çalışmanın birinci bölümü Hint Felsefesini açıkladıktan sonra ikinci bölümde bir eğitim felsefesi çalışması yapılmış, Kadim Hint Felsefesinde Eğitim konu ele alınmıştır. Hint felsefesinde eğitimi anlayabilmek adına birtakım temel kavramlar ortaya konmuş daha sonra da eğitimin bir yönü ya da aracı olarak masal ele alınmıştır. Bütün dünyaya yayılmış Hint Masal Edebiyatı üzerine incelemeler yapılmış, masallarla felsefe ve masallarla eğitimin olanağı araştırılmıştır. Yaklaşık dört bin yıldır, Hintlilerin kendiliğin ve gerçekliğin doğası hakkında derin sorgulamalara dalmış oldukları aşikardır. Dünyanın en zengin ve en uzun soluklu kültürü etrafında şekillenen bu sorgulama etkinliği, büyük bir bilgelik içermektedir. Hintliler, yaşamın temel sorularını, yani "Varlığımın en gizli derinliklerinde neyim ben?" ve "İnsani ve ruhsal olanaklarımı nasıl tamamen etkinleştirebilirim?" gibi soruları, dört bin yıldır kendilik bilinci geliştirme yolunda attıkları adımlarla birlikte ele almışlardır. Kadim Hint felsefesini incelediğimizde, modern batılı insanın gündelik yaşamındaki düşüncelerinden daha düşük bir düzeydeki düşüncelerle başa çıkması gerektiği gözlemlenmiştir. Batı felsefesi düşüncelerinin, dil ve genel entelektüel ortamlarını miras aldığı İbrani, Yunan ve Hristiyan kültürleri ile zenginleştiği gözlemlenmektedir. Ayrıca, Hint kozmolojilerindeki felsefi düşüncenin temel taşlarının, sanatsız ve kaba dini imgelerle iç içe olduğunu görmekteyiz. Düşük düşünce düzeyinin yüksek kavramsal düzeyde ifade edilmesi büyük bir zorluk oluşturabilir. Ancak aynı zorluk, sosyolojik açıklamaların anlaşılmasını kolaylaştırabilir. Günümüz kelimeleri ve felsefi ifadelerin, dönemin zihniyeti karşısında tamamen yabancı olabileceği bir analiz ve bağlantı zenginliği sunabileceği düşünüldüğünde, Kadim Hint bilgelerinin konumunu objektif bir şekilde değerlendirmek, onların gördükleri

gibi şeyleri anlamak ve verdikleri isimleri kullanmak, derin bir tarihsel bakış açısını gerektirir. Bu, bir nevi daha primitif bir zihin yapısına dönmek, kalıtsal kültürü bir kenara bırakmak ve bir süre için barbar olma çabası gerektirebilir.

Kadim Hint felsefesinde bilgi (cñāna), bireyin sadece entelektüel kapasitesini geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda ruhsal özgürlüğe (mokṣa) ulaşmasını sağlar. Bu süreç, sadece teorik bilgiyi değil, aynı zamanda pratik deneyimi de kapsar. Özellikle Vedānta geleneğinde bilgi, bireyin yaşamında derin bir dönüşümü tetikler. Şruti (işitme), yukti (düşünme) ve nididhyāsana (meditasyon) süreçleri, bilgiyi entelektüel birikimden öteye taşıyarak ruhsal aydınlanmanın anahtarını sunar. Bu süreçlerin birleşimi, bireyin hem zihinsel hem de ruhsal dünyasında bir devrim yaratır. Advaita Vedānta'da bilgi, bireyin gerçek doğasını anlaması ve yanlış algıların (avidyā) ortadan kalkmasıyla elde edilir. Bu süreç, bir tür entelektüel yoga olarak görülür. Meditasyon (nididhyāsana), bu sürecin ayrılmaz bir parçasıdır ve bireyin zihinsel berraklık kazanarak nihai gerçeği idrak etmesini sağlar. Advaita Vedānta, bireyin kendini ve evreni tek bir bütün olarak görmesini hedefler. Bu bütünlük anlayışı, bireyin ruhsal aydınlanmasına giden yolda önemli bir rol oynar. Yanlış algıların ortadan kaldırılması, bireyin özgürleşmesini ve gerçek benliğini keşfetmesini sağlar. Buddhist felsefesinde eğitim, bilginin içsel dönüşüm süreci olarak görülmesini sağlar. Gotama Buddha'nın öğretileri, bilgiyi sadece bir hedef olarak değil, aynı zamanda bir yaşam pratiği olarak da değerlendirir. Bu süreç, bilginin üç aşaması olan şruti (işitme), yukti (düşünme) ve bhāvanā (meditasyon) aracılığıyla gerçekleşir. Bilgi edinme süreci, sadece teorik bilgiye ulaşmayı değil, aynı zamanda bireyin varoluşsal sorularına yanıt bulmayı da amaçlar. Bu bağlamda Buddhist eğitim, bireyin hem entelektüel hem de ruhsal gelişimini destekler ve nihai aydınlanmayı hedefler.

Felsefe ve eğitim ilişkisi incelendiğinde, tarihin en eski dönemlerinden güncel pratiklere kadar bu ilişkinin korunmak zorunda olduğu görülmüştür. Eğitimin, gerçekleştirilmesi hedeflenen bir felsefesi olduğu gerçeği her dönemde gözlemlenebilmektedir. Aynı zamanda eğitim, bir kültür oluşturur ve kültür de felsefeden ayrılamaz bir şey olarak bu iki alandan söz etmek gerektiği yerde, kavramların birbirini besleyen unsurlar teşkil ettikleri görülmüştür. Eski Yunan felsefesinde olduğu gibi, eğitim konusunun geniş bir kültür idealini hesaba katmayı gerektirdiği açıktır. Jaeger'in, Yunan "paidea"nın kültür olarak da tercüme edilmesini uygun bulması bu konuda aydınlatıcı olmuştur. Böylesi bir kültür idealinin en nihayetinde bir felsefe eğitimi sürecine işaret ettiği tespit edilmiştir. Eskiçağ felsefeleri çalışmanın ortak bir ilgisi olarak, tıpkı Kadim Hint bilgeliğinin devamı olacak Yunan paide-

iasında olduğu gibi Hint felsefesinin izleri de eğitimle iç içe olarak takip edilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür. Hintlilerin genel anlamda yaşamı, bir eğitim süreci olarak görmeleri ve yaşamın felsefesinin mistik bir kavrayışla mümkün olabileceğini nesiller boyu aktarmaları, eğitimin kurumsallaşmasındaki önem bakımından son derece dikkate değer bulunmuştur. Upanishadlarda geçen derin felsefi anlatıların, sözgelimi baba ile evladı arasında geçen bir eğitsel süreçle ilişkilendirilmesinin de bu anlamda tesadüf olmadığı ortaya konmuştur. Eğitimin yüce misyonu sosyal ve ruhsal varlığımızın bütün bilgi ve faaliyetlerinin birliğinin iç ilkesini anlamamıza yardımcı olduğu sonucuna varılmıştır. Kadim Hint bilgelerinin, sadece fikirlerle veya kelimelerle oynamadığını; onların bilgilerinin sadece kitabı olmadığını, aksine modern ana akım eğitiminde olduğu gibi, kuantum fiziği bilimsel araştırmaları alanında dahi büyük ilgi uyandıran bir şeyi araştırdıkları gözlemlenmiştir. Enerji ve bilinç alanlarını keşfetmek ve tanımlamak, duyu spektrumunun ötesindeki gerçeklik katmanlarına ulaşmak, Kadim Hintlilerin bilgelik mirasıdır. Bu nedenle birçok kuantum fizikçisi Hindistan'ın Vedalarından oldukça etkilenmişlerdir. Bir anlamda, Kadim Hindistan'ın böylesi bir felsefi deneyimi olması, modern Avrupa'nın yalnızca teorik ve kitabı "felsefe"siyle hiçbir ilgisi olmayan bir şey olarak da yorumlanmaya müsait bulunmuştur. Yunan felsefesinin, özellikle Orfizm'den Neoplatonizm'e kadar olan dönemde, Vedik Hindistan'a modern Avrupa'dan daha yakın olduğu görülmüştür. Bu bağlamda Vedik eğitimin, modern terimlerle ifade etmek gerekirse, kendiliğinden öğrenmeye odaklanan, öğrenci odaklı ve deneysel bir süreç olduğu tespit edilmiştir.

Kadim Hindistan, eğitimin insan hayatındaki yüce değerini kabul etmiş ve sağlıklı bir toplumun ancak eğitilmiş bireylerle mümkün olabileceğinin farkında olmuştur. Düşünürler, öğrencilerin zihinsel ve bedensel uyumlu gelişimini amaçlayan dikkatli ve akılcı bir eğitim planı oluşturmuşlardır. Şekillendirdikleri yapı, öğrencileri hayatın her alanından zevk alarak iyi bir yaşama hazırlamak için tasarlanmış, yüksek standartlı, özgür düşünceye açık, çok yönlü bir eğitim sistemini içermiştir. Bu yapı, temelde evrensel olarak uygulanabilir ve insan yaşamının amacını ve insani değerlerin temelini vurgulayan bir bağlılık içerir. Kadim Hint eğitim sistemiyle ilgili içgörüler, yaratıcı, etik ve öğrenmeye açık bir zihnin gelişimini kolaylaştırmada önemli rol oynamıştır. Bu zihin, sadece büyük "ilerleme" ile değil, aynı zamanda öncelikle insan bilincinin içsel dönüşümü ile ilgilenmiştir. Hindistan'ın en eski öğretmenleri, orman üniversiteleri olarak adlandırılabilir, şehrin karmaşasından uzakta konumlandırılan, gurukularda ve ashramlarda öğretmenlik yapan gurulardır. Bu gurular için, insanlara kendi uzun öğrenme yolculuklarına çıkmadan önce sonsuz evrendeki naçiz

hallerini kavratmak son derece önemli olduğu görülmüştür. Bu amaçla doğadan kopmadan, doğanın ortasında bütünsel bir öğrenme modeli gerçekleştirdikleri göze çarpmıştır. Vedaların canlı organizmaların dayanışması, doğa ve karşılıklı bağımlılık kavramlarına muazzam atıflarla dolu olmasından ötürü, bu doğa ortasında bütünsel öğrenme pratiğini kavrama konusunda aydınlatıcı olmuştur. Zamanla, öğrenmenin yeni nesillere aktarılma sistemlerinin kurumsallaştığı görülmüştür. Takshshila, Nalanda gibi ünlü tapınak üniversiteleri doğmuştur. Kalıntıları hala güney Hindistan'da bulunan bu tapınak üniversitelerine zamanında, Çin, Kore, Japonya, Endonezya ve Batı Asya'dan pek çok öğrencinin geldiğine ulaşılmıştır. Yaya olarak ve gemilerde zorlu yolculuklar yaparak Kadim Hint bilgilerinden bilgi almak için çıkılacak yolun detaylı hesaplamalarını yapmalarıyla ünlenen Hieun Tsang gibi isimlerin yanı sıra pek çok öğrencinin ziyaretine ev sahipliği yapan bu tapınaklardan, edindikleri bilgileri metinler halinde kopyalayıp kendi ülkelerine taşıyan bilginlerin arşivciliği kayıtlara geçmiştir. Bu eğitim alma telaşı günümüzün sertifika alma telaşına benzer şekilde yorumlanabilmektedir. Dönemin üniversiteleri olarak geleneksel öğretim yapan merkezler, çok disiplinli bilim merkezleridir. Bu disiplin, yazılı kelime, yerleşik pedagoji ve katı sertifikasyon sistemleriyle kurulmuş sağlam binalara verilen önemden kaynaklanmaktadır. Bu sayede Kadim Hindistan'ın mühendisleri ve mimarları, neredeyse profesyonel olarak kabul edilen inanılmaz sulama kanalları, yağmur suyu toplama yapıları, saraylar, kaleler, yollar, barajlar ve su kemerleri inşa etmişlerdir. Aynı şekilde eski tıp uygulayıcıları, hekimler, hangi şifalı ot kombinasyonlarının hangi hastalıkları iyileştirebileceğine, onların ormanda nereden temin edilebileceğinden karmaşık ameliyatların nasıl yapılacağına kadar derin bilgilere sahiplerdir. Günümüz şartlarında şarlatan veya büyücü olarak nitelendirilmeye müsait olan bu kadim bilgiler, aslında muazzam manevi içgörülere sahip olan çağının çocuklarıdır. Doğanın ortasında bütünsel öğrenme modelini teşkil eden Nalanda üniversitesi ve/veya tapınağındaki keşişlerin sık sık tartışmalar düzenleyerek entelektüel kapasiteyi test etmekte oldukları görülmüştür. Burada, felsefede daha ince noktaları ortaya koyabilen, güçlü ayrımlar yapabilen, titizce mantık ilkelerine uygun söylemlerde bulunan ve diksiyonda hitabette süslü olan keşişlerin ödüllendirildiği göze çarpmıştır. Bu üniversiteler, Kadim eğitimin başlangıcına işaret etmeleri açısından son derece önemli bulunmuştur. Bu eğitim pratikleri, açık oturum ve tartışma ruhunu beslemede büyük bir rol oynamış ve dönemin öğrencileri için bir nimet olmuştur. Ünlü Kadim Çinli gezgin Yijing'in Xuanzang'ın ardından Hindistan'a giderek, üstün bilgi ve tartışma becerilerine sahip insanların cömertçe ödüllendirildiği, liyakate dayalı entelektüel turnuvaların düzenlendiği bir Kadim Hint Bil-

geliği realitesinden bahsettiği de vurgulanmıştır. Nalanda, pek çok nadir el yazmasının bulunduğu, iyi donanımlı ve ünlü bir kütüphaneye sahiptir. Yijing'e göre, kütüphanede Ratnasagara, Ratnadadhi ve Ratnaranjaka adında üç büyük bina bulunmaktaydı. Bu binalardan biri olan Ratnasagara, Prajna Paramita Sutra gibi nadir kutsal eserlerin saklandığı dokuz katlı bir binaydı. Bugün, günümüzdeki büyük kütüphanelere benzeyen bu heybetli kütüphaneleri görmek, bu tür kütüphanelerin Hint geleneğinin bir parçası olduğu zamana dair bir hayal gücü oluşturmaktadır. Ne yazık ki, dönemin müslümanlarının işgali sonrasında bu kütüphaneler tahrip ve yok edildiği gözlemlenmiştir. Eski Hindistan'da kadınlar ve kadın eğitiminin de önemli bir konu olarak ele alındığı görülmüştür. Ancak Müslüman yönetimi döneminde, kadınların eğitimi büyük ölçüde zarar görmüş ve evlilik yaşları da paralel bir şekilde düşmüştür. Hindu kadınlarının giyim tarzlarının, zalimlerden korunmak amacıyla daha muhafazakar bir biçimde değiştiği de bu dönemde gözlemlenmiştir.

Kadim Hindistan'ın eğitim felsefesinde temel olarak insan olmanın bütünsel anlamı ön plandadır. Vedik dönem eğitiminde, öğretmene duyulan saygı büyük bir öneme sahiptir, çünkü Vedaların bilgisini veren öğretmen, tüm eğitim sisteminin merkezi olarak kabul edilir. Vedik eğitim felsefesini belirleyen en önemli unsurlardan biri, neredeyse Vedik dönem eğitiminin temel amacı olan mokşa'ya (kurtuluş) ulaşmaktır. Eğitim, burada, yaşamın en yüksek amacına ulaşmanın bir yolu olarak anlaşılabilir durumdadır. Upanishadlar dönemine gelindiğinde, eğitim felsefesi daha yakından sosyal ve kültürel geleneklere bağlı görülmektedir. Bu dönemde, kişilik gelişimine, ulusal bütünlüğe karşı sorumluluğa, toplumsal roller ve statü bilgisine ve kişinin mesleki gelişimine öncelik verilmekte, bu şekilde bireyin çok yönlü gelişimine vurgu yapılmaktadır. Bu, eğitimin sadece bireyin içsel spiritüel alanını açığa çıkarmakla kalmayıp aynı zamanda toplumsal ve kültürel bağlam içinde kişinin rolünü anlamasını ve geliştirmesini sağlamak amacı taşıdığını gösterir. Ünlü Hindolog Walter Ruben, Hint ilminde tecrübe üzerine yazdığı çalışmasında, Hintlilerin gramer alanındaki yeniliklerinin Aristoteles'in gramer çalışmalarıyla kıyaslandığında oldukça zengin olduğunu vurgulamaktadır. Ruben'e göre, Kadim teologlar M.Ö. 8. yüzyıldan itibaren gramerle yoğun bir şekilde ilgilenmişlerdir. Bu ilgi, dönemin dilinin henüz yazılı bir formda olmamasından kaynaklanmaktadır. Din adamları, farklı medeniyetlerin birbiriyle karışan sözlü öğretilerinin, kendi dini metinlerini anlamak için yetersiz olduğu bir noktaya gelmesiyle birlikte gramer yazmaya ve fonetikle ilgilenmeye başlamışlardır. Dolayısıyla, Sanskrit gramerinin yardımı olmadan Avrupa gramerinde bulunamayan kök ve ekler arasındaki farkların görülemediği gerçeği önemli bulunmuştur. Hatta günümüz Türkçesi üzerine yapı-

lan gramer araştırmalarında bile Sanskrit dilinden yararlanmanın oldukça etkili olabileceği konusu tartışmaya açılmıştır. Bu durumdan hareketle, Hint dilbilgisinin zenginliğinin ve gramatik yeniliklerinin değerinin gözden geçirilmesi vurgulanmaktadır.

Eğitim sözcüğünün Sanskrit dilindeki karşılığı olarak en sık kullanılan kavram "vinaya / विनय"dır. Ancak, pek çok terimin de yer yer eğitim anlamına uygun gelecek şekillerde kullanıldığı göz önünde bulundurulmuştur. Nitekim günümüzde anladığımız anlamda bir eğitim kurumunun, dilde veya siyaset yaşantısında tek tip bir kavramla ifade edilemediğinin zorluğu belirtilmiştir. Kadim geleneğin eğitim felsefesinden bahsedildiğinde, belirli anahtar kavramların altının çizilmesi gerekli görölmüştür. Bu bağlamda, "bütönsellik" ön plana çıkmıştır. Alana genel bir bakışta dahi ilk dikkat çekecek şeyin, felsefi yapının içsel bütönlüğü olduğu iddia edilmiştir. Eğitim, Jaeger'in tanımladığı anlamıyla, költür olarak karşımıza çıktığında, insanın kendisini bir bütüne bağlanmış halde doğa, evren ve fiziksel-ruhsal anlamda bir bütönlük içinde bulabileceği fikri benimsenmiştir. Kadim Hint mirasının Eski Yunan felsefe sistemlerinin gelişmesine kaynaklık ettiği düşöncesi çalışmanın bütönlüğünde korunmuştur. Kesin bir tarihleme yapılamamakla birlikte birçok araştırmacı tarafından bu kanaatin kabul göröldüğü vurgulanmıştır. Karl Jaspers' in M.Ö. 800 ile Büyük İşkender'in M.Ö. 326'da İndus Nehri'ni geçtiği dönemi "Eksen ağı" olarak nitelendirilmesi bu bakımdan değinilmesi gerekli bir referans olarak gösterilmiştir. Eksen ağında çeşitli uygarlıkların entelektöel ve etik dönüşümler yaşadığı kabul edilmektedir. Felsefenin bu dönemde hem Hindistan'da hem de Yunanistan'da var olduğu ve düşönce tarihinin kendi etkileşimli hareketleriyle birlikte düşünölmesinin uygun olacağı ilkesi benimsenmiştir. Hint felsefesi, genel olarak evreni sistematik bir bütönlük olarak anlama çabası olarak ifade edilir. Hint felsefesi, sadece akılcılık olarak değil, evrenin derinlemesine anlaşılması ve bütönsel bir bakış açısının benimsenmesiyle ilişkilendirilir. Bu bütönlüğü kavramak, böl, parçala, birleştir anlayışının ötesine geçerek mistik bir yaklaşımı gerektirir. Bu mistik yol, tecrübenin yanı sıra bu yolda rehberlik eden yogiler ve gurular ile eylem (karma / कर्म) yaşantımızın mahiyetini anlamaktan türediği ortaya konmuştur. Kadim Hint'te eğitim kavramlarının izini sürmek amacıyla yapılan incelemelerde, guru ve yogi kavramlarına odaklanarak yol göstericinin niteliğini aydınlatılmaya çalışılmıştır. Guru teriminin genellikle Hindu terminolojisinde kullanılırken, Yogi terimi Samkhya-Yoga felsefesindeki terminolojiyle ilişkili olduğu gösterilmiştir. Guru (गुरु) ve Yogi (योगी) , yani "hoca", bütönsel eğitimin ayrılmaz birer parçası olarak öne çıkmaktadır. Kadim Hint költüründe bir hoca, en

küçük canlıyı bile incitmemeye özen göstermenin önemine işaret eden bir değer olarak gözlemlenmektedir. Bu öğretiyle eğitimde sadece bilgi transferini değil, aynı zamanda etik ve moral değerlere de vurgu yapan, bireyin bütünsel gelişimini amaçlayan bir eğitim pratiğinin imkanı gözlemlenmiştir. Yol göstericinin anlamını anlamak için yogi sözcüğünün de kendisiyle ortak kökten türediği yoga/योग kavramına ve kavramın etimolojisine odaklanılmıştır. Ayrıca, karma kavramı ve yoga felsefesindeki temel ilke olan şiddetsizlik düşüncesi vurgulanarak etik disiplinin köklerine olan bağlantıyı ortaya konmuştur. Kadim Hint düşüncesinin zihinsel denge, ruhsal gelişim ve deneyimsel bilimle maddi ilerleme arasındaki dengeyi vurgulayarak insan kişiliğinin bütünlüğüne odaklandığı ifade edilmiştir.

Kadim Hintin eğitim felsefesi çalışılırken Upanishadlardan yararlanılmıştır. Upanishadlar Kadim Hint Felsefesi'nin temel metinleridir ve bu metinlerin etimolojik kökenleri, Kadim Hint'teki felsefe ve eğitim arasındaki sıkı ilişkiyi açıklamada önemli görülmüştür. Upanishad kelimesi, Sanskrit dilinde "sad" (oturmak) eylemine "upa" ve "ni" ön eklerinin eklenmesiyle türetilmiştir. Bu kelime, bir kimseye yakın oturmayı, hatta dizinin dibine oturmayı ifade etmektedir. Böylece, öğrencinin hocasının yanına oturarak eğitim sürecine başladığı ve öğrencinin artık hocasının yanından ayrılmadan sorularına yanıtlar aldığı bir eğitim sisteminin işaret edildiği gösterilmiştir. Bu eğitim sisteminin mistik bir öğretiyi içerdiği ortaya konmuştur: en yüce varlık olan "brahma / ब्रह्मा " (evrensel ruh) ile "ātman / आत्मन्"ın (insani ruh,) bir olduğu düşüncesi. Bu düşünceye göre, evren brahma'dır, brahma da ātman'dır ve ātman evrendir. Karma kavramı da Upanishadlar'ın temel kavramlarından biridir ve öğrencisine eğitim veren bilge kişiler, eylem yaşantısıyla ilgili olarak doğrudan kişinin karma yasasını anlamasına yardımcı olurlar. Kişinin yaptığı eylemler onun kaderini belirler ve karma düşüncesi ruh göçü inancıyla iç içedir. Eylem yasasından kaçış ölümle dahi mümkün değildir, çünkü ölüm sadece yeni bir bedenlenmenin başlangıcıdır. Upanishadlardaki eğitim anlayışla, hocanın öğrenciyi bilgiye ulaştırma ve bu süreci eğitimle mümkün kılma yeteneğinin vurgulanması gözlemlenmiştir. Söz konusu bilgi olduğunda hocanın ilk şekil, öğrencinin ise son şekil olduğu düşüncesi orijinal kaynaktan gösterilmiştir. Kaynağa referansla, bilginin hoca ile öğrenciyi bitıştiren; eğitimin de bitişme olduğu ifadesi tespit edilmiştir. Eğitim sürecinin birleştirici ve bütünsel bir deneyim olduğu bu tespitle de pekiştirilmiştir. Bu metinlerdeki öğretilerin, öğrencinin eğitim yoluyla derin bir mistik tecrübe yaşamasını ve böylece özgürleşme ve kurtuluşa (moksha) ulaşmasını vurguladığı gösterilmiştir.

Hemen her alana birer felsefe nesnesi olarak yönelebilen, "...’ya felsefeyle bakmak” misyonu edinebilen felsefe disiplini, masalların da yalnızca birer çocuk edebiyatı ürünü olmadıklarından hareket etme tavrını yüzyıllar boyu sürdürebilmiştir. Günümüze varıncaya değin farklı şekillerde karşımıza çıkan bu tavır, günümüzde Çocuklar İçin Felsefe/Çocuklarla Felsefe (P4C) başlığı altında temel bir felsefe ve eğitim disiplini duruşuyla kendisine akademide müstakil bir yer bulmaktadır. Masalın ana vatanı Hindistan’ın zenginliği çalışmanın son bölümünde bu bakımdan incelenmiş, masallarla felsefe ve eğitimin imkanı aranmıştır.

Sonuç olarak, Kadim Hint eğitim felsefesinin insan yaşamının amacını anlama, etik değerleri temel alma ve bütünsel bir gelişimi hedefleme konularında nasıl bir çerçeve oluşturduğunu açıklamak adına bir perspektif sunulmuştur. Kadim Hint Felsefesinde, Eğitimde, bütünselliğe yapılan vurgunun öğrencilerin farklı boyutlarını uyumlu bir şekilde geliştirmeyi amaçlayan akılcı bir eğitim modelini öne çıkardığı ortaya konmuştur. Kadim Hint felsefesi, eğitim anlayışının derinliği ve genişliği ile modern pedagojik yaklaşımlara ışık tutmaktadır. Bu felsefî gelenekler, bilgi aktarımının ötesinde, bireyin ruhsal ve zihinsel dönüşümünü hedefler. Vedanta, Samkhya, Nyaya ve Buddhist felsefe gibi çeşitli Hint okulları, eğitimin bireysel özgürlüğe ulaşmada ve toplumsal yapıların şekillenmesinde oynadığı kritik rolü vurgular. Bu çalışma, Kadim Hint felsefesinin eğitimdeki merkezi rolünü ve modern eğitim sistemlerine olan potansiyel etkilerini kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Sonuç olarak, bu kadim bilgeliğin sunduğu perspektifler, günümüz eğitim yaklaşımlarına değerli katkılar sunmaktadır. Hint felsefesinin sunduğu bütüncül eğitim anlayışı, bireyin entelektüel ve ruhsal gelişimini desteklerken, toplumsal uyum ve ilerlemeye de katkıda bulunur. Bu nedenle, Kadim Hint felsefesinin eğitim anlayışının günümüz eğitim sistemlerinde daha fazla yer bulması gerektiği açıktır.

Kadim Hint felsefesinin eğitim anlayışını Batı felsefesi ile karşılaştırmak, iki farklı düşünce sisteminin eğitim konusundaki yaklaşımlarını anlamamıza yardımcı olabilir. Örneğin, Platon'un "Devlet" adlı eserinde eğitim, bireyin ruhsal gelişimi ve ideal devlete ulaşması için bir araç olarak görülür. Bu yaklaşım, Vedik eğitim anlayışı ile benzerlikler taşır. Ancak, Batı felsefesi genellikle daha analitik ve mantıksal bir yaklaşım sergilerken, Hint felsefesi daha bütüncül ve meditasyon temelli bir yaklaşımı benimser. Elbette ki bu yolda politik birtakım ilgilerle çalışma yapabilmek de mümkün görünmektedir. Nitekim bu eğitimin izi siyaset felsefesi bağlamında sürülebilmektedir ancak henüz Hint’te böylesi radikal bir siyasi bütünlük bilincinden söz edebilmek tartışma götürür vaziyettir. Üzerinden bin-

yıllar geçmiş olan bugünden bakıldığında dahi burada kolaylıkla görülemeyecek türden mistik bir havanın hüküm sürdüğü açıktır. Bugünün bilimsel paradigmalarının açısı bile bu politik ilgi konusunda zayıf kalıyorken, Kadim dönemin havasını siyaset felsefesi bağlamında bir ilişkiye oturtmak Yunan felsefesinde olduğu gibi kolay görünmemektedir. Konunun üzerine gerçekleştirilebilmesi daha muhtemel çalışma önerilerinden bahsetmek gerekirse şöyle bir başlıklandırma altında yapmak uygun olacaktır:

Gelecek Araştırma Önerileri

Bu çalışma, Hint felsefesi ve eğitim arasındaki ilişkiyi derinlemesine inceleyerek önemli katkılar sağlamaktadır. Ancak, bu konuyla ilgili gelecekte yapılacak araştırmalar, alanın daha da genişlemesine ve derinleşmesine katkıda bulunabilir. Aşağıda, felsefi araştırmalar için bazı öneriler sunulmuştur:

1. Vedik ve Upanishadik Metinlerin Çağdaş Yorumu

Vedik ve Upanishadik metinlerin modern felsefi bağlamda yeniden yorumlanması üzerine çalışmalar yapılabilir. Bu metinlerin günümüzün etik, metafizik ve epistemolojik sorunlarına nasıl çözümler sunduğu incelenebilir. Modern felsefe ile bu antik metinler arasındaki bağlantılar ve farklılıklar ortaya konulabilir.

2. Hint Felsefesi ve Fenomenolojik Yaklaşımlar

Hint felsefesinin, Batı'nın fenomenolojik düşüncesiyle nasıl etkileşime girdiği araştırılabilir. Özellikle, bilinç ve deneyim konularında Hint felsefesinin sunduğu perspektifler, Husserl ve Heidegger gibi fenomenologların görüşleriyle karşılaştırılabilir.

3. Advaita Vedanta ve Varoluşçuluk Karşılaştırması

Advaita Vedanta'nın bireysellik ve evrensellik konularındaki görüşleri, Sartre ve Kierkegaard gibi varoluşçu filozofların düşünceleriyle karşılaştırılabilir. Bu tür bir karşılaştırma, iki felsefi sistemin insan varoluşunu nasıl kavradığını ve yorumladığını ortaya koyabilir.

4. Epistemolojik İncelemeler

Hint felsefesinin bilgi teorileri ile Batı felsefesindeki epistemolojik yaklaşımlar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar incelenebilir. Örneğin, Nyaya okulunun bilgi anlayışı, Kant ve Descartes gibi Batılı filozofların bilgi teorileri ile karşılaştırılabilir.

5. Yoga Felsefesi ve Postmodern Düşünce

Yoga felsefesi ile postmodern felsefe arasındaki etkileşimler araştırılabilir. Yoga'nın bireysel farkındalık ve kendini gerçekleştirme üzerindeki vurgusu, postmodernizmin kimlik ve özne kavramlarıyla nasıl ilişkilendirilebilir?

6. Hint Felsefesi ve Etik Teoriler

Hint felsefesinin etik anlayışları, Batı'daki deontolojik ve teleolojik etik teorilerle karşılaştırılabilir. Dharma kavramının, Kant'ın görev ahlakı veya Bentham'ın faydacılığı ile örtüştüğü veya ayrıldığı noktalar araştırılabilir.

7. Doğa Felsefesi ve Çevre Etiği

Hint felsefesinin doğa ve çevre felsefesi üzerindeki etkileri araştırılabilir. Vedic metinlerde ve Jain felsefesinde doğaya verilen önem, modern çevre etiği ile nasıl ilişkilendirilebilir?

8. Metafizik ve Kuantum Fiziği İlişkisi

Hint felsefesinin metafiziksel görüşleri, modern kuantum fiziği ile ilişkilendirilebilir. Advaita Vedanta'nın birliğe dayalı gerçeklik anlayışı, kuantum fiziğindeki belirsizlik ilkesiyle nasıl bağdaştırılabilir?

9. Disiplinlerarası Yaklaşımlar

Hint felsefesinin eğitim üzerindeki etkilerini anlamak için daha fazla disiplinlerarası araştırma yapılması gerekmektedir. Örneğin, psikoloji, sosyoloji, antropoloji gibi diğer sosyal bilim dalları ile Hint felsefesi arasındaki etkileşimler incelenebilir. Bu tür çalışmalar, Hint felsefesinin eğitim üzerindeki etkilerini daha kapsamlı bir perspektifle ele alabilir.

10. Karşılaştırmalı Eğitim Araştırmaları

Hint felsefesinin eğitim anlayışını diğer antik ve modern felsefi sistemlerle karşılaştıran çalışmalar yapılabilir. Özellikle, Batı felsefesi, Çin felsefesi ve İslam felsefesi ile Hint felsefesi arasındaki eğitim anlayışlarının karşılaştırılması, farklı kültürel ve felsefi yaklaşımların eğitim üzerindeki etkilerini anlamak açısından önemli olabilir.

Bu araştırma önerileri, Hint felsefesinin çeşitli yönlerinin daha kapsamlı bir şekilde incelenmesine ve bu alandaki bilgi birikiminin genişlemesine katkıda bulunabilir. Gelecek araştırmalar, Hint felsefesinin modern felsefi tartışmalardaki yerini ve önemini daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

KAYNAKLAR

- Aksan, D. (1975). Anadili. *Türk Dili Dergisi*, (285), 423-434.
- Anonim (2019). *Yogasutra* (K. Kaya Çev.). İstanbul: Sujala
- Anonim. (2018). *Rigveda*. (K. Kaya, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Aristoteles (2001). *Fizik*. (S. Babür, Çev) İstanbul: Yapı Kredi.
- Aristoteles. (2007). *Nikomakhos'a etik* (S. Babür, Çev). Ankara: Bilgesu
- Aristotle. (1995). *The complete works of Aristotle, (Volume 1)* (J. Barnes, Ed.). Princeton, NJ: Princeton University
- Aristotle. (1995). *The complete works of Aristotle, Volume 2* (J. Barnes, Ed.). Princeton, NJ: Princeton University.
- Artola, G. T. (1953). The title:" Pañcatantra". *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 52, 380-385.
- Balcerowicz, P. (2010). *Logic and belief in Indian philosophy*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Ballantyne, J. R. (2015). *The Sankhya aphorisms of Kapila*. London: Routledge.
- Banerjee, A. K., & Meeta, M. (2015). Educational philosophy of Swami Vivekananda. *International Journal of Educational Research and Development*, 4(3), 30-35.
- Banerjee, R., & Chatterjee, A. (2017). *Indian philosophy and meditation: Perspectives on consciousness*. London: Routledge.
- Berkowitz, P. (2006). Liberal education, then and now. *Policy Review*, 140 (December/January), 47-67.
- Bernard, T. (1999). *Hindu philosophy*. Delhi: Motilal Banarsidass

- Bhatia, K. (1992). *The philosophical and sociological foundations of education*. New Delhi, India: Doaba House.
- Bhatta, C. P. (2009). Holistic personality development through education: *Ancient Indian cultural experiences*. *Journal of Human Values*, 15(1), 49-59.
- Bhattacharjee, s. (2014). Relevance of Tagore's philosophy of education in postmodern era-a conceptual analysis. *OSR Journal of Humanities and Social Science*, 19, 34-40.
- Bilhan, s. (1984). Asya eğitim felsefesine tarihsel bir yaklaşım. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 17(1), 303-339.
- Bilimoria, P. (Ed.). (2018). *The Routledge history of Indian philosophy*. London: Routledge.
- Boratav, P. N. (1959). *Zaman zaman içinde*. Ankara: İmge.
- Bouthillette, K.-S. (2020). *Dialogue and Doxography in Indian Philosophy*. London: Routledge.
- Bronkhorst, B. J. (2011). Indology, what is it good for?. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 161(1), 115-122.
- Bussanich, J. (2016). Plato and yoga. In R. Seaford (Ed.), *Universe and inner self in early Indian and early Greek thought* (pp. 87-103). Edinburgh: Edinburgh University.
- Büyükbahçeci, E. (2019). Hindu (Pañçatantra, Hitopadeşa, Kathāsaritsāgara) ve Buddhist (Cātaka) metinlerinde yer alan "Kaplan Postu Giyen Eşek" anlatısının incelenmesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(16), 887-894.
- Cardona, G. (1997). *Panini: A survey of research*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Carpenter, A. D. (2014). *Indian Buddhist philosophy*. London: Routledge.
- Carr, B., & Mahalingam, I. (Eds.). (2002). *Companion encyclopedia of Asian philosophy*. London: Routledge.
- Cassirer, E. (1980). *İnsan Üstüne Bir Deneme*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Chakrabarti, M. (1995). *Pioneers in philosophy of education*. New Delhi: Concept.
- Chapple, C. K. (2008). *Yoga and the Luminous: Patanjali's spiritual path to freedom*. New York: SUNY.

- Chatterjee, A. (2011). Nyāya-vaiśeṣika philosophy. In J. L. Garfield & W. Edelglass (Eds.), *The Oxford handbook of world philosophy* (pp. 45-62). Oxford: Oxford University.
- Coulson, M. (2006). *Teach Yourself Sanskrit*. London: Teach Yourself.
- Coward, H. G., & Raja, K. K. (1990). *The encyclopedia of Indian philosophies, Volume 5: The philosophy of the grammarians*. New Jersey: Princeton University.
- Çağdaş, K. (1962). *Pañcatantra masalları*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Çağdaş, K. (1974). *Hint eski çağ kültür tarihine giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Dasgupta, s. (1922). *A history of Indian philosophy*. Cambridge: Cambridge University.
- Dasgupta, s. (2012). *The history of Indian philosophy*. Cambridge: Cambridge University.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2008). Hedonia, eudaimonia, and well-being: An introduction. *Journal of Happiness Studies*, 9, 1-11.
- Derrida, J. (2007). *Platon'un Eczanesi*. (Z. Direk, çev), İstanbul: Pinhan
- Diels, H. & Kranz, W. (1903), *Die fragmente der vorsokratiker*, Berlin: Weidmann.
- Doniger, W. (2009). *The Hindus: An alternative history*. New York: Penguin Books.
- Ducasse, C.J. (1944). Liberal education and the college curriculum. *The Journal of Higher Education*, 15(1), 1-10.
- Dupuis, A. M., & Gordon, R. L. (2010). *Philosophy of education in historical perspective* (3rd ed.). Lanham, MD: University of America.
- Dutt, M. N. (Ed.). (1986). *Rg veda samhita*. Delhi: Parimal.
- Easwaran, E. (2007). *The Upanishads*. Tomales, CA: Nilgiri.
- Edelglass, W., Harter, P.-J., & McClintock, s. (2020). *The Routledge handbook of Indian Buddhist philosophy*. London: Routledge.
- Edgerton, F. (Ed.). (1930). *The Pañcatantra: The text in its oldest form* (Vol. IV, No. 32). Puna, India: Oriental Book Agency.
- Erdmann, J. E., & Erdmann, B. (1878). *Grundriss der geschichte der philosophie* (Vol. 1). Berlin, Germany: W. Hertz.

- Ferrer, A. (2018). Integral education in ancient India from Vedas and Upanishads to Vedanta. *International Journal of Research-Granthaalayah*, 6(6), 281-295.
- Gautama, & Vatsyayana. (1967). *Nyaya-sutras of Gautama* (G. Jha, Trans.). Cambridge: Harvard University.
- Gethin, R. (1998). *The foundations of Buddhism*. Oxford: Oxford University.
- Gombrich, R. F. (2009). *What the Buddha thought*. London: Equinox.
- Gough, A. E. (2013). *The philosophy of the Upanishads and ancient Indian metaphysics*. London: Routledge.
- Griffith, J. E. C. (2014). *Fable, method, and imagination in Descartes* (Doctoral dissertation). Retrieved from <https://via.library.depaul.edu/etd/172/>.
- Griffith, R. T. H. (Edt.). (1986). *The hymns of the Rg Veda*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Griffiths, M. (2014). Re-thinking the relevance of philosophy of education for educational policy making. *Educational Philosophy and Theory*, 46(5), 546-559.
- Güngör, A. İ., & Kutlutürk, C. (2009). Upanishadların temel kavramları, getirdiği yeni yaklaşımlar ve Hint dinî ve felsefî dünyasına katkıları. *Dini Araştırmalar*, 12(35), 31-46.
- Güzel, C. (2001). Batı ile Doğu'nun tündengelimli usamlamaları: Aristoteles'in syllogismi ile Hintlilerin nyaya-vaiesiası üzerine. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 37-53.
- Hall, F. (1859). *A contribution towards an index to the bibliography the Indian philosophical systems*. Calcutta, India: C.B. Lewis, Baptist Mission.
- Hegel, G. W. F. (1914). *Lectures on the philosophy of history* (J. Sibree, Trans.). London: George Bell and Sons.
- Hegel, G. W. F. (2006). *Tarih Felsefesi*, (A. Yardımlı, çev). İstanbul: İdea.
- Herodotos (2014). *Tarih*. (M. Ökmen, çev) İstanbul: İş Bankası ve Kültür.
- Hertel, J. (1915). *The Pañcatantra: A collection of ancient Hindu tales*. Cambridge: Harvard University.
- Hiriyanna, M. (2011). *Hint felsefesi tarihi*, (F. Aydın, Çev). İstanbul: Bilgi Üniversitesi
- Hobbes. T. (1993). *Leviathan*. (S. Lim, çev). İstanbul: Yapı Kredi.

- Israel, J. (2006). *Enlightenment contested: Philosophy, modernity, and the emancipation of man 1670–1752*. Oxford; New York: Oxford University.
- İnal, A.A. (Ed.). (2008). *Upanishadlar*, (K. Kaya, Çev). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- İtil, A. (1968). Hoca. A. Süheyl Ünver (Ed.), *Necati Lugat Armağanı* içinde (s. 339-365). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Jacobs, J. (1888). *The earliest English version of the fables of bidpai*. London: Ballantyne.
- Jaspers, K. (1949). The axial age of human history. *Commentary*, 6, 430-435.
- Kahveci, K. (2019). Mistik bir tecrübe olarak ruhun baş dönmesi: Hint mistisizmi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(2), 875-885.
- Kahya, E. (1999). *Hint'te bilim*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Kahya, E. (2005). Bilim-bilim tarihi, felsefe-felsefe tarihi ilişkisi. *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, 5(1), 45-60.
- Kahya, E., & Macun, İ. (2001). Hint biliminin günümüz bilimine katkılarının kısa bir değerlendirmesi. *Belleten*, 65(242), 63-74.
- Karatay, H. (2007). Dil edinimi ve değer öğretimi sürecinde masalın önemi ve işlevi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(3), 463-477.
- Kaya, K (2016b). *Hint masalları*. Ankara: İmge
- Kaya, K. (1990). Kathāsaritsāgara'dan üç masal, *AÜ DTCF Dergisi*, 33(1-2), 273-279.
- Kaya, K. (1998). *Hintlilerde tanrı*. İstanbul: Kaynak
- Kaya, K. (1999). *Buddhistlerin kutsal kitapları*. Ankara: İmge.
- Kaya, K. (2001). *Hint-Türk-Avrupa Masalları*. Ankara: İmge
- Kaya, K. (2003). *Okyanusun kıyısında*. Ankara: İmge.
- Kaya, K. (2005). *Hindistan'da diller*. Ankara: İmge.
- Kaya, K. (2012). Masallarda Buddhist “merhamet motifi”. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 60, 79-98.
- Kaya, K. (2016a). *Hint felsefesinin temelleri*. Ankara: Doğu Batı
- Kaya, K. (2017). *Buddhizm sözlüğü*. Ankara: Doğu-Batı.

- Kaya, K. (2017). *Buddhizm sözlüğü*. Ankara: Doğu-Batı.
- Kaya, K. (2019). *Samkhya felsefesi*. İstanbul: Sujala
- Kaya, K. (2021). *Sanskrit-Türkçe sözlük*. İstanbul: Pinhan
- Kayalı, Y. (2018). *Antik dönem Hindistan tarihi ve kültürü*. Konya: Çizgi.
- Keith, A. B. (1924). *The Samkhya system: A history of the Samkhya philosophy*. London: Oxford University.
- Keith, A. B. (1925). *The religion and philosophy of the Veda and Upanishads (Vol. 31)*. Cambridge, MA: Harvard University.
- Keith, A. B. (1928). *A history of Sanskrit literature*. London: Oxford University.
- Koller, J. M. (2016). *The Indian way: An introduction to the philosophies & religions of India*. London: Routledge.
- Koller, John M. & Patricia (1991). *A Sourcebook in Asian Philosophy*. USA: Macmillan
- Kupperman, J. (2007). *Classic Asian philosophy: A guide to the essential texts*. Oxford: Oxford University.
- Küçükler (2008). *Hintte atomcu düşüncenin yeri*, (Doktora Tezi), <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Larson, G. J., Bhattacharya, R. S. , & Potter, K. H. (1987). *The encyclopedia of Indian philosophies, Volume 4: Samkhya, a dualist tradition in Indian philosophy*. Princeton: Princeton University.
- Lewin, D. (2020). Between horror and boredom: fairy tales and moral education. *Ethics and Education*, 15(2), 213-231.
- Makaracı, M. (2021). Doğu kaynaklarında kritik-analitik düşünmenin araştırılması: Klasik Hint felsefesi ve mantık örnekleri. *Academic Perspective Procedia*, 5(1), 254-263.
- Mansur, H. (2004). *Tavasin "Ene-l Hak"*, (Y. Günenç, çev). İstanbul: Yaba
- Meshram, M. (2013). Role of Buddhist education in ancient India. *International Journal of Research in Humanities, Arts and Literature*, 1(3), 7-16.
- Miller, John P. (2006). *Educating for wisdom and compassion: Creating conditions for timeless learning*. Thousand Oaks, CA: Corwin.

- Monier-Williams, M. (1876). *Indian wisdom; or, examples of the religious, philosophical, and ethical doctrines of the Hindus: With a brief history of the chief departments of Sanskrit literature*. London: W.H. Allen & Co.
- Monier-Williams, M. (1899). *A Sanskrit-English dictionary: Etymologically and philologically arranged with special reference to cognate Indo-European languages*. Oxford, Clarendon.
- Müller, F. M. (1883). *India: what can it teach us?: a course of lectures delivered before the University of Cambridge (Vol. 12)*. London: Longmans, Green.
- Müller, F. M., & Oldenberg, H. (Eds.). (1891-1897). Vedic hymns. In F. M. Müller (Ed.), *The Sacred Books of the East (Vols. 32 & 46)*. Oxford: Clarendon.
- Mystērion (2024) In *Online Etymology Dictionary*. Retrieved from <https://www.etymonline.com>.
- Nachimuthu, P. (2006). Mentors in Indian mythology. *Management and Labour Studies*, 31(2), 137–151.
- Nagarjuna. (1995). *Mulamadhyamakakarika*. (J. L. Garfield, Trans.). Oxford: Oxford University.
- Narayan, K. (1999). *Folktales from India*. New York: Pantheon.
- Narayana (2006). *Hitopadeṣa yararlı eğitim*, (K. Kaya, çev). İstanbul: Türkiye İş Bankası
- Nārāyaṇa. (2006). *The Hitopadeśa* (A. N. D. Haksar, Trans.). London: Penguin.
- Noddings, Nel. (1992). *The challenge to care in schools: An alternative approach to education*. New York: Teachers College.
- O'Flaherty, W. D. (Ed.). (1981). *The Rig Veda: An Anthology*. London: Penguin.
- Oldenberg, H. (1988). *The Religion of the Veda*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Organ, T. W. (1987). *Philosophy and the self: East and west*. Cranbury, NJ: Associated University.
- Otto, R. (2016). *Mysticism east and west: A comparative analysis of the nature of mysticism*. Eugene: Wipf and Stock.
- Ovalı, T. (2019). Bir medeniyet tasavvuru olarak kurucu Hint metinleri. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 115-134.

- Pandey, R. J. (2023). The theme of friendship in the Hitopadesa. *Dialog*, (41),146-162.
- Panikkar, R. (1997). *The vedic experience: Mantramañjari*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Perrett, R. W. (2000). *Metaphysics: Indian philosophy*. New York: Routledge.
- Perrett, R. W. (2001). Computationality, mind and value: The case of sāmkhya-yoga. *Asian Philosophy*, 11(1), 5-14.
- Radhakrishnan, s. (1952). *History of philosophy: Eastern and western*. London: George Allen & Unwin.
- Radhakrishnan, s. (1957). *The principal Upanishads*. New York, NY: Harper & Row.
- Radhakrishnan, s. , & Moore, C. A. (1957). *A sourcebook in Indian philosophy*. Princeton: Princeton University.
- Ranganathan, s. (Ed.). (2017). *The Bloomsbury research handbook of Indian ethics*. London: Bloomsbury Academic.
- René Descartes (1984-1985). *The philosophical writings of Descartes*, (J. Cottingham & R. Stoothoff & D. Murdoch, trans). Cambridge: Cambridge University.
- René Descartes (2007). *Meditasyonlar*. (İ. Birkan, çev). Ankara: Bilgesu
- Rocher, L. (1980). William Jones and the study of Sanskrit. *Journal of the American Oriental Society*, 100(2), 173-192.
- Roy, K. (2012). *Hinduism and the ethics of warfare in south asia: From antiquity to the present*. New York, NY: Cambridge University.
- Roy, P. C. (Çev.). *The Mahabharata of Krishna-Dwaipayana Vyasa*. <http://www.holybooks.com/mahabharata-all-volumes-in-12-pdf-files/> sayfasından erişilmiştir.
- Ruben, W. (1943). *Buddhizma'nın menşei ve özü*. Ankara: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi.
- Ruben, W. (1946). Eski Hint'te tecrübe kavramı ve tecrübenin neveleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 4(1), 47-56.
- Ruben, W. (1947). *Buddhizm tarihi*. Ankara: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi.
- Ruben, W. (1947). *Die Philosophie der Upanishaden*. Bern: A. Francke AG. Verlag

- Russell, D. L. (2004). *Literature for children*. Boston: Pearson:
- Ryder, A. (1949). *Pañcatantra*. Calcutta: Jaico.
- Sabarimuthu, C. (2000). Grimms' tales in the Indian narrative situation. *Fabula*, 41(1-2), 52-67.
- Sancar, Ö. I. (2019). *Samkhyakarika'nın incelenmesi: Samkhya sisteminin tarihi ve felsefi sorunları* (Yüksek Lisans Tezi), <https://tez.yok.gov.tr/sayfasından erişilmiştir>.
- Sarasvati, s. P., & Vidyalandkar, s. (Eds.). (1977). *Rg Veda Samhita*. New Delhi: Veda Pratishthana.
- Seaford, R. (Ed.). (2016). *Universe and inner self in early Indian and early Greek thought*. Edinburg: Edinburgh University.
- Singh, s. (2017). *The educational heritage of ancient India: How an ecosystem of learning was laid to waste*. Chennai: Notion.
- Sivananda, s. (1960). *Vedanta for beginners*. Sivananda Literature Research Institute.
- Sri Aurobindo. (1993). *The Secret of the Veda*. Pondicherry: Sri Aurobindo Ashram.
- Srivastava, K. (2017). Role of philosophy of education in India. *Tattva Journal of Philosophy*, 9(2), 11-21.
- Staal, F. (1988). Is there philosophy in Asia?. G. J. Larson & E Deutsch (Ed). *Interpreting across Boundaries* (pp. 203-229) Princeton: Princeton University.
- Staal, F. (2014). Is There Philosophy in Asia?. In *Interpreting across Boundaries* (pp. 203-229). Princeton University.
- Störig, H. J. (2000). *İlkçağ felsefesi Hint Çin Yunan*, (Ö. C. Güngören, çev). Ankara: Yol
- Sünter, E. (2019). Hint düşüncesi ve hint düşüncesinin ıslam düşüncesine etkisi üzerine. *Iğdir University Journal of Social Sciences*, (18) 21-40.
- Şankara. (1986). *Brahma Sutra Bhasya* (S. Gambhirananda, Trans.). Calcutta: Advaita Ashrama.
- Tagore, R. (1922). An Eastern university. In *Creative unity*. <http://books.google.co.in/books?id=bvRi1ppSp84C&printsec=frontcover&dq=creative+unity&ei=Xt2JS8KcMYOGkgTtvoTPDQ&cd=1#v=onepage&q=&FFalse> sayfasından erişilmiştir..

- Todd, W. L. (2016). *The Ethics of Sankara and Santideva: A selfless response to an illusory world*. London: Routledge.
- Türk Dil Kurumu (2024) Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi. <https://tdk.gov.tr/genel/ataturkun-genclige-hitabesi/sayfasından erişilmiştir>.
- Vergangenheitsbewältigung (2024)
<https://de.wikipedia.org/wiki/Vergangenheitsbew%C3%A4ltigung> sayfasından erişilmiştir.
- Voltaire. (1995). *Felsefe Sözlüğü II*, (L. Ay, Çev). İstanbul: Milli Eğitim
- Weber, Alfred. (1991). *Felsefe Tarihi*, (H. V. Eralp, Çev). İstanbul: Sosyal
- Wharton, K. L. (2007). *Philosophy as a practice of freedom in ancient India and ancient Greece*. Unpublished Doctoral Dissertation, School of Oriental and African Studies, University of London, United Kingdom.
- Wharton, K. L. (2007). *Philosophy as a practice of freedom in ancient India and ancient Greece* (PhD thesis). University of London, School of Oriental and African Studies. <https://doi.org/10.25501/SOAS.00028915>
- Whitehead, A. N. (2014). *Science and philosophy*. New York: Open Road Media.
- Williams, Monier (1890). *Buddhism (In its connexion with Brāhmanism and Hinduism)*. London: John Murray, Albemarle Street.
- Williams, Monier (1990). *A Sanskrit- English Dictionary*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Wilson, H. H. (1827). X. Analytical Account of the Pancha Tantra, illustrated with occasional Translations. *Transactions of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, 1, 155-200.
- Wilson, H. H. (Ed.). (1946). *The Rigveda Samhita*. Pune: Ashtekar.
- Winternitz, M. (1927). *A History of Indian Literature, Vol. I*. Calcutta: Calcutta University.
- Winternitz, M. (1933). *A History of Indian Literature, Vol. II*. Calcutta: Calcutta University.
- Winternitz, M. (2016). *Hint destanları*. (K. Kaya, Çev). Ankara: İmge.
- Wujastyk, D. (2003). *The Roots of Ayurveda: Selections from Sanskrit Medical Writings*. Penguin Classics. www.ditext.com/ducasse/lecc.html sayfasından erişilmiştir.

- Yalkın, E. M. Y. (2015). *Hint antikçağı ve ortaçağı'nda mantık çalışmaları* (Doktora Tezi) [https://tez.yok.gov.tr/ sayfasından](https://tez.yok.gov.tr/sayfasından) erişilmiştir..
- Yavuz, M. H. (2002). *Masallar ve eğitimsel işlevleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Yitik, A. İ. (1998). Hinduizmin diğer dinlere bakışı. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10, 77-91.
- Yitik, A. İ. (2018). *Batıyı aydınlatan doğu : Hint kültürü yazıları*. İstanbul: Okur Akademi.
- Yogasutra (2019). (Patancaliden çev. Korhan Kaya). Sujala: İstanbul
- Yücel, H.A. (2018). *Rigveda*. (K. Kaya, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür
- Zimmer, H. (1992). *Hint felsefesi*. (S. Umran, çev). İstanbul: Ruh ve Madde

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...